

**II. ÉVF.**

**1933. JANUÁR–FEBRUÁR**

**I–2. SZÁM**

# **MAGYAROSAN**

## **NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT**

---

---

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA  
NYELVMŰVELŐ SZAKOSZTÁLYÁNAK MEGBÍZÁSÁBÓL

**SZINNYEI JÓZSEF**

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

**NAGY J. BÉLA és ZSIRAI MIKLÓS**

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA  
BUDAPEST, 1933

## TARTALOM.

	Lap
<i>Zsirai Miklós</i> : † Négyesy László — — — — —	1
A Nyelvművelő Szakosztály sajtóértekezlete — — —	2
<i>Berzeviczy Albert</i> elnöki megnyitó beszéde — —	2
<i>Négyesy László</i> előadó beszéde és előterjesztése —	4
<i>Kosztolányi Dezső</i> beszéde — — — — —	13
<b>Kisebb közlemények.</b>	
<i>Zolnai Gyula</i> : Megszívvel — — — — —	17
<i>Fincziczky István</i> : A magyar konyha — — — — —	19
<i>Vöőné Pécs Mária</i> : Idegen szavak — — — — —	20
<i>Szalay Sándor</i> : Szlovák vagy tót? — — — — —	21
<i>Hegedüs Loránt</i> : Szóajánlások — — — — —	22
<i>K. M.</i> : Műszaki magyarság — — — — —	22
<i>N. J. B.</i> : Az összes magyar banktisztviselőnek — —	22
Szegény magyar nyelv! — — — — —	22
Megjelent valamit — — — — —	23
A Pesti Hírlap Nyelvőre — — — — —	23
A Nyelvművelő Szakosztály ülése — — — — —	23
Üzenetek — — — — —	24

# MAGYAROSAN

## NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

### † NÉGYESY LÁSZLÓ

Négyesy László meghalt! Megdöbrentünk a hír halatán, hisz tegnap még balsejtelmek nélkül gyönyörködtünk férfias lendületében, szívtuk magunkba a szeméből, szavából sugárzó hitet és szőttük vele a verőfényes terveket... Kilobbant a láng, mely egy emberöltőn át világított, melegített.

Fájdalommal gyászoljuk Négyesyben az embert, a szép, a jó és az igaz eszményének hűséges szolgáját, a nemzeti irodalomtörténet tudós mesterét, az irodalmi segédtudományok úttörő bűvarát, rendszerezőjét, és siratjuk benne megszervezőjét, lelkét annak a mozgalomnak, mely nyelvünk épségének, becsületének védelmére indult meg. Mások is látták, hogy nyelvünk testére újabban bokrostul kötődznek a csúf élősdiek, de Négyesy érdeme, Négyesy fáradhatatlan buzgólkodásának örök eredménye, hogy a szégyenletes veszély elhárítására országos erők fogtak össze.

Jól tudjuk, hogy a munkának csak a kezdetén vagyunk, s a vezér váratlan kidőlte súlyos csapást mért az ügyre. Nem szabad azonban csüggednünk: folytatnunk kell, ahogy Négyesy szelleme parancsolja, ahogy tehetségeinktől telik. A siker, mely nem maradhat el, az ő emlékezetét dicsőíti majdan.

*Zsirai Miklós.*

## A Nyelvművelő Szakosztály sajtóértekezlete.

*Berzeviczy Albert*, a M. Tud. Akadémia elnöke, a Nyelvművelő Szakosztály kezdeményezésére nyelvünk tisztaságának és épségének megóvása érdekében 1932. december 13-ra értekezletre hívta meg a budapesti napilapok fő- és felelős szerkesztőit. Itt közöljük ez értekezlet jegyzőkönyvének közérdekű részeit.

### **Berzeviczy Albert elnöki megnyitó beszéde.**

Tisztelt Uraim! Az Akadémia által alakított Nyelvművelő Szakosztály elnöke, Négyesy László tisztelt barátom lesz szíves majd tüzetesen megismertetni ezzel a mai napra egybehívott értekezlettel azt a munkálatot, amely nyelvünk megtisztítása érdekében Akadémiánk körében folyik. Amikor a t. Urakat felkérem arra, hogy szíves tanácsukkal, véleménynyilvánításukkal munkánk sikeréhez hozzájárulni méltóztassanak, legyen szabad nagy vonalakban csak egy-két főbb mozzanatra ráutalnom.

Mindenekelőtt külön is örömmel üdvözlöm a sajtó megjelent igen tisztelt képviselőit, akik szívesek voltak meghívásunknak eleget tenni és ide eljönni.

Az Akadémia úgy vélte, hogy amikor mozgalmat indít arra nézve, hogy nyelvünknek folyamatban levő rontása megállíttassék, és nyelvünk ott, ahol szükséges, a kellő javításban, megújításban és kiegészítésben részesüljön, ezzel oly dolgot cselekszik, amely kivételesen talán találkozik a közvéleménnyel és a közkívánattal. Hiszen mindnyájan tapasztaljuk, hogy egyrészt nagyon is gyakorlatba jött az idegen szavaknak fölösleges használata ott is, ahol az illető fogalom megjelölésére teljesen megfelelő magyar szó van, — ahol pedig ilyen nincs, ott tulajdonképpen az volna az Akadémia feladata, hogy gondoskodjék a megfelelő szó megállapításáról, — más-



részt pedig tapasztaljuk azt is, hogy bizonyos fogalomzavar állott be főképpen a külföldi helynevek használatát illetőleg. Divatba jött már hivatalos körökben is, sőt egészen a törvényhozásig elhatolt már az a gondolat, hogy pl. *Bécs* helyett *Wien*-t mondanak és így tovább, holott ezt semmiféle módon sem lehet megokolni és helyeselni, sőt Akadémiánk ez ellen fel is szólalt és határozatot hozott, ezt a határozatát a kormány is elfogadta; mégis tovább folyik ez az idegen néven való nevezése olyan helyneveknek, amelyekre a magyar nyelvben megvan a megfelelő szó. Nem tudom belátni, hogy ha az olasz jogot formál arra, hogy *Paris* helyett *Parigi*-t mondjon, *London* helyett *Londrá*-t, *Genf* helyett *Ginevrá*-t, *Wien* helyett *Vienná*-t, akkor miért ne legyen meg a magyarnak is az a joga, hogy saját belső nyelvhasználatában az idegen helyneveket azon a néven nevezze, amely az ő saját nyelvében évszázadok óta meggyökeresedett.

Ehhez járult újabban egy sajátságos szokás, t. i. a német szavaknak szolgai lefordítása és ilyen alakban való használata a magyar nyelvben. Elkezdték a *leépítés*-en, folytatták a *leállítás*-on. Olvastam már könyvben azt is, hogy *beképzelt* (*eingebildet*). Azt hiszem, ezt is meg kell állítani, és meg kell szüntetni azt, hogy ahol teljesen megfelelő magyar kifejezést találhatunk, ott német szavak szolgai fordításával segítsünk magunkon.

Ezek azok a legismertebb és talán legfontosabb mozzanatok, amelyek minket munkánkban foglalkoztatnak. Az Akadémia — amikor erre a munkára: nyelvünk megtisztítására s ahol kell, a nyelv megújítására irányuló intézkedés megtételére vállalkozott, — teljesen tisztában volt azzal, hogy sikert csak úgy fog elérni, ha munkája javára megnyeri mindenekelőtt a sajtó helyeslését, közreműködését és egyetértését, mert ha nekünk nem sikerül azt, amit mi jónak megállapítunk,

együttal a sajtóba is belevinnünk, akkor a közönség tovább fogja használni a rossz szavakat, ha ellenben a sajtó felkarolja ezt a törekvésünket, akkor hiszem, hogy minden tekintetben teljes sikerünk lesz.

Eddig úgy véltük, talán elég, ha a magunk szűkebb körében — amit azonban máris kibővítettünk a Nyelv-művelő Szakosztály keretében a sajtó néhány kiváló képviselőjével, — ilyen akadémiai munka útján meg tesszük a szükséges javaslatokat, s azokat az Akadémia elfogadja és kihirdeti. De most úgy látszik, hogy talán még célszerűbb lesz, ha egy lépéssel tovább megyünk, s ha a sajtót is megkérjük, hogy ne csak pártolja majdan elkészítendő munkálatunkat, hanem legyen munkatársunk már a munkálat elkészítésében is.

Ez a cél lebegett előttem, amikor a mai értekezletet összehívtam, ez a célom most is, amidőn — ismételtén megköszönve megjelenésüket, — arra kérem az igen tisztelt Urakat, hogy szíveskedjenek az itt előadandókra nézve becses véleményüket nyilvánítani és bennünket munkánk sikerében ezzel is támogatni.

#### **Négyesy László előadó beszéde és előterjesztése.**

Mélyen tisztelt Értekezlet! Nem szükség ezt a tárgyat bővebben ismertetnem, sem pedig ajánlanom a mélyen t. sajtó nagytekintélyű képviselőinek. A nyelv romlása olyan nagy baj, hogy nemesak a nagyközönség köréből hallatszottak mind gyakrabban feljajdulások, hanem éppen a sajtó is mindjobban és mind sürgetőbben követelte az Akadémiától, hogy ezt a mozgalmat végre vegye kezébe és szervezze országosan, mert hiszen ez az Akadémia tisztében áll: az Akadémiát annak idején, több mint száz esztendővel ezelőtt, elsősorban arra alapították, hogy a magyar nyelvet, az akkor

még félig latin magyar nyelvet művelje, gyarapítsa és ezt a nyelvművelést irányítsa.

Az Akadémia már régóta érzi ezt a kötelességét, azonban várta a lélektani pillanatot, amikor már csaknem mindenki érzi ennek szükségét, és nem tűnik fel a dolog úgy, mintha az Akadémia valami elméleti kedvtelésből indítana meg egy mozgalmat.

Ez a lélektani pillanat most, úgy látszik, elérkezett, mert mindenünnen jönnek a panaszok és a felzúdulások nyelvünk szembetűnő, rohamosan harapódzó romlása ellen. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy éppen egy legfrissebb ilyen feljajdulást mutathatok be, egy vidéki úrnő levelét, amelyet az egyik fővárosi napilap szerkesztősége volt szíves rendelkezésemre bocsátani. Ez a levél így kezdődik: »Hogy mennyire nem hatolt át a mozgalmam a magyarul beszélő és író tömegeken, bizonyítja az a tény, hogy egy újság múlt heti számában az egyik kiváló politikusnak *Az Alföld lelke* című vezércikkében a következő idézett mondat található: „Vajjon a *pozitív, aktív, konstruktív, produktív* emberek vannak-e túlsúlyban a *negatív, passzív, destruktív* lelkű emberekkel szemben?“ S mi azt kívánjuk, hogy a közönség, a nagy tömeg értse azt a sok idegen szót!«

Tisztelettel bemutattam ezt a levelet mint adalékot annak jeléül, hogy a nyelvromlás megállítása és megakadályozása most már valóban egyetemes szükséglet. Mint mondtam, maga a sajtó is szá'nos közlemény útján sürgette az Akadémiát az e tekintetben való állásfoglalásra.

Az Akadémia hagyományainál fogva is, de azért is, mert maga szintén érezte a veszedelmet, örömmel és lelkesedéssel vállalta ezt a megbízást, és csakugyan megindította a mozgalmat. Szervezett egy nyelvművelő szakbizottságot, s ezt az erők összefogásának szellemében nemcsak tudósokból, nyelvészekből állította össze, hanem szépírókból, újságírókból, a sajtó, a közélet, a

politika képviselőiből is. Az újságíróegyesületek fejeit is meghívta ebbe a bizottságba, és ők a legpéldásabban buzgalommal működtek közre munkánkban és jártak el üléseinkre. A bizottság azonkívül megbízást adott egy kézikönyv szerkesztésére, amely a legkirívóbb hibákat tartalmazzza és a javítás módjait megjelöli. Ez a kézikönyv munkában van. Kidolgozta ez a bizottság a tervezett javításoknak azt az első sorozatát is, amelynek elfogadását szeretnők a sajtó útján az életbe átvinni. Megindított a bizottság egy könnyen terjeszthető, olcsó kis folyóiratot is *Magyarosan* címmel. Ez a folyóirat az első évben 9000 példányszámot ért el. Ebből méltóztatnak látni, hogy ez népszerű ügy, és hogy közszükség ez az ügy.

A mozgalom egyébként is öröndetes visszhangot keltett. Nagy intézmények, egyházkerületek és egyéb közületek örömmel fogadták a mozgalmat és bejelentették csatlakozásukat. Hasonló értelemben nyilatkozott a sajtó, és más közintézmények is hozzánk fordultak azzal a kéréssel, hogy az ő nyelvjavító mozgalmunkat támogassuk. Biztosítva vagyunk abban a tekintetben is, hogy a közigazgatás és az iskolai oktatás el fogja fogadni javításainkat.

Ilyen eredményekről számolhatok be a sajtó igen t. képviselőinek — mert tulajdonképpen a sajtótól kaptuk a megbízatást is, — eddig végzett munkánkkal kapcsolatban. Most azonban már elérkeztünk arra a pontra, ahol nem érezzük eléggnek a magunk erejét. Azon a ponton vagyunk, hogy nagyobb erővel akarjuk a javításokat az életbe átvinni, ezt azonban a sajtó segítségével nélkül nem tudjuk megtenni. Hiszen a nyelvkincset mi forgatja legjobban a nyelvet beszélő milliók között? A sajtó, amely napról-napra ontja a betűket, a szavakat, a mondatokat, amiket aztán milliók és milliók olvasnak. A sajtó tehát a legnagyobb közvetítő hatalom a nyelv használatában.

Természetesen tudom, hogy nekem itt a magyar sajtót buzdítanom nem szükséges. Hiszen éppen a sajtó köréből érkezett hozzánk a legtöbb felhívás, s az éppen itt jelenlévő urak, akik egyúttal a magyar tollnak mesterei és művészei, tudják és érzik legjobban, hogy mit jelent a nyelv, amellyel lélekzünk, élünk és gondolkozunk, amely agyunknak szerves alkatrésze, az a nyelv, amely által gondolatainkat létrehozzuk, lelkiünket száz-  
ezrek és milliók felé kiárasztjuk. A hírlapírónak való-  
sággal hangszere a nyelv. Olyan kedves, olyan drága hangszere, mint a hegedűművésznek az ő stradiváriusa. A nyelv tisztasága és épsége éppen olyan fontos és hasznos dolog, mint amennyire fontos, hogy vízvezetékünk tiszta vizet szolgáltatasson. Mindnyájunknak szükségünk van arra, hogy íróink, hírlapíróink épkezláb nyelven írjanak, hogy ilyen alakban olvashassuk a napi eseményekről szóló tudósításokat, és a magyar sajtó ebben a tekintetben már eddig is teljesítette hivatását. Számos újság a maga kebelében ilyen nyelvjavító munkát végzett és végez már évtizedek óta. A lapok élén kiváló írók állanak, akik igyekeznek kezdő munkatársaikat is belegyakorolni a nyelvnek szép és helyes használatába. Az erre irányuló mozgalom tehát tulajdonképpen nem új, és a magyar sajtónak eddig is megvolt az a nagy érdeme, amit talán az irodalomtörténeti kézikönyvekben sem emeltek ki eddigelé kellőleg, hogy minden rovatnemnek kifejlesztette a maga tiszta, világos, évtizedről-évtizedre tökéletesebb stílusát. Megvan tehát a sajtóban ez a nagy törekvés, mi ezt tisztelettel látjuk és tisztelettel fogadjuk, úgyhogy nekem, azt hiszem, e tekintetben nem szükséges a sajtót itt mintegy megnyerni a mozgalom céljainak.

Nem szükséges arra sem utalnom, hogy itt világnézeti különbségek nem lehetnek közöttünk, mert a nyelvvel mindnyájan élünk, mindnyájan dolgozunk, s amikor mi tiszta, szép és ép magyar nyelvet akarunk, ak-

kor nem akarjuk, mondjuk pl. csupán a magyar középosztály szellemi és ízlésbeli szükségleteit kielégíteni, hanem a nagy tömegeket, a demokratikus áramlatot is szolgálni akarjuk ezzel, hiszen mennél világosabb az a nyelv és mennél magyarabb, annál nagyobb tömegek fogják megérteni.

Mivel tehát ebben a kérdésben egyrészt nem kell arra gondolni, mintha valami különleges akadémiai célt akarnánk szolgálni, hiszen ez közcél, másrészt pedig mivel itt nincs világnézeti különbség, hanem lehetséges az egységes állásfoglalás: bátorkodom előterjeszteni az Akadémia szíves kéréseit a magyar sajtóhoz. Tisztelettel felkérjük a magyar sajtót a mozgalomhoz való csatlakozásra, a velünk való összeműködésre. Arról van szó, hogy amit a sajtó és egyes tényezői, az újságok már eddig is megtettek, amikor a magyar nyelvjavítást sürgették, abban most az egész sajtó egységesen állást foglaljon, egyetértésben velünk, a tudomány és a szépirodalom embereivel. De egyúttal nemcsak ilyen tüntetésre van szükség, hanem szükség van csakugyan gyakorlati lépésekre is. Ezzel kapcsolatban részletesebben és különösebben a következőket kérjük:

Saját nyelvhasználatában minden lap a jó magyarság fokozott érvényesítését szíveskedjék céljául kitűzni, összhangban a mozgalom elveivel és javaslataival. Tehát nem külön-külön, talán csak úgy gondolom szerint, hanem figyelembe véve azt, hogy itt egy megszervezett mozgalom van. A másik kérésünk az, hogy éppen azért mert innen irányítani kell a mozgalmat, s mert ebben a testületben a sajtó képviselői is bent vannak, megküldendő javaslatainkat szíveskedjenek a lapok jól fogadni és lehetőleg alkalmazni. A harmadik kérés a Nyelv-művelő Szakosztály kiadványainak szíves fogadása és a bennük foglalt javaslatok alkalmazása. A negyedik a nyelvjavító mozgalomnak közlemények, cikkek által való népszerűsítése. Amikor alkalom adódik, az egyes



újságok szíveskedjenek egy-két cikket szentelni anyelvjavítás ügyének. A nagyközönség nyelvérzékének felébresztése és fejlesztése érdekében van erre szükség. Végül ötödik kérésünk arra vonatkozik, hogy a *Magyarosan* c. folyóirat közleményeit figyelemmel kísérni, alkalomadtán ismertetni s azokból egyet-mást átvenni, magát a folyóiratot pedig ajánlani méltóztassanak.

Ezek a különösebb kéréseink. De hogy most már meg is indítsuk ezt a mozgalmat, erre nézve is vannak a legközelebbi teendőket illetőleg javaslataink. Azt hiszem, ez a mai értekezletünk akkor lesz termékeny, ha mindjárt munkához is látunk és megindítjuk ezt a mozgalmat. Erre vonatkozólag 14 pontba foglalt javaslatom van, amit az Akadémia részéről is előterjeszttek. A nyelvjavításoknak ezt a most ismertetendő első sorozatát, ha méltóztatnak helyeselni, minden lapnak megküldjük, kérve javaslataink alkalmazását. Javaslataink a következők:

1. Kerüljük a magyar szóval is könnyen és jól kifejezhető *idegen szavakat*, pl. *generáció* helyett írjuk: *nemzedék*, *tradíció* h.: *hagyomány*, *professzor* h.: *tanár*, *disszertáció* h.: *értekezés*, *dominál* h.: *uralkodik*, *organikus* h.: *szerves*, *wermut* (*vermouth*) h.: *ürmös* stb.

Ez mérsékelt kívánság. Nem kívánjuk az ilyenek kerülését, mint: *politika*, *esztétika*, *opera*, *szimfónia*. Ráérünk az egészen új fogalmak nemzetközi szavainak megmagyarosításával is. Csak kész jó magyar szavaink védelmét kérjük. Egyelőre az is nagy haladás lesz, ha a néhány száz fölösleges idegen szót kerüljük és a megfelelő magyar szókat életben tartjuk.

2. *Bécs*-et írjunk, ne *Wien*-t.

Magyar szövegből kirí a *Wien*, a *wieni*. A francia nem mond le a maga *Vienne*-jéről, sem ezekről: *Londres*, *Rome*, *Venise*. A német sem mond le ezekről: *Rom*, *Venedig*, *Mailand*, *Genua*. Miért mondjunk le éppen mi szókincsünk régi elemeiről? Ha pedig lemondunk, akkor változtassuk meg Kölcsey Hymnusában ezt a két sort: Nyögte Mátyás bús

hadát | Bécsnek büszke vára — erre: Nyögte Mátyás víg hadát | Wiennek vídám vára.

A színházi rovatban ne hirdessük, hogy a jövő héten a *wieni Staatsoper* művészeit hallhatjuk Budapesten, hanem írjuk *bécsi állami operaház*-nak. hiszen a *Staatsoper* csak köznév, azt le lehet fordítani. Használjuk ezeket az ősi városneveinket: *Drezda, Lipcse, Boroszló, Tübinga, Nápoly, Velence.*

### 3. *Jön*—*megy* közt tartsuk meg az ellentétet.

Ez következetes a magyarban. A *jön* közelítő, a *megy* távolító értelmű. Nem helyes beszéd tehát, ha az utcán azt ígérjük valakinek: holnap *eljövök* hozzád, hanem: *elme-gyek* hozzád. A német mond ilyenkor is *kommen*-t.

### 4. *Hoz*—*visz* közt is tartsuk meg az ellentétet.

A *hoz* közelítő, a *visz* távolító értelmű. Nem helyes tehát, ha valakinek az utcán azt mondjuk: holnap *elhozom* hozzád Lehár új operáját is, hanem: *elviszem* hozzád. A német mond ilyenkor is *bringen*-t.

### 5. A *-nál, -nél* rag használatában ne utánozzuk a német *bei*-t.

A német *bei* használatát majmolja az ilyen beszéd: A gyermek nevelésénél az a főszempont. — Helyesen: A gyermek nevelésében. — Sokszor a *-ban, -ben* rag, sokszor a *-kor* rag, sokszor a *közben* szó használható efféle esetekben, vagy másféle viszonyítás. Valódi helyhatározó jelentésben, hasonlítások természetesen helyes a *-nál, -nél*. (Kisséknél fogadás volt. Drágább az arany az ezüstnél.)

### 6. A *mellett* névutó használatában se utánozzuk a német *bei*-t.

Nem helyes tehát: 4% *mellett* nyújtunk kölcsönt. — Helyesen: 4 százalékra. — Jótállás *mellett* szállítjuk. — Helyesen: jótállással.

### 7. Az *után* használatában ne utánozzuk a német *nach*-ot.

A német *nach* is terjeszti gyökereit a magyar nyelvben: utcaelnevezés színészek *után*, — helyesen: színészekről; törekvés dicsőség *után*, — helyesen: dicsőségre.

### 8. Az *azt* használatával ne utánozzuk tárgyias igénk mellett a német *es*-t.

Fölösleges, sőt németes az *azt* odatétele ilyen esetekben:

mint *azt* sokan gondolják, mint *azt* az előttem szóló is kifejtette. A német kénytelen ilyenkor a mondat tárgyának oda-tenni az *es* (*dies, das*) névmást, mert az ő igéjének csak egy-féle ragozása van, de a magyar igének nemcsak tárgyatlan ragozása van, hanem tárgyas is, és ebben már ki van fejezve a harmadik személyű névmás mint tárgy: gondolják, kifejtette.

9. *Különféle* szavunkat ne szorítsuk ki a *különböző*-vel a német *verschieden* kedvéért.

A magyarnak két szava van a német *verschieden*-re: *különféle* és *különböző*. Ez utóbbit magyarosan csak akkor használjuk, ha arra is gondolunk, hogy *mástól különböző*; egyébként a *különféle* a helyes szó. Tehát ne azt írjuk, hogy a minisztertanács *különböző* tárgyakkal foglalkozott, hanem: *különféle* tárgyakkal.

10. *Megtart* szavunkat ne szorítsuk ki a *betart*-tal a német *einhalten* kedvéért.

A magyar ember ezelőtt mindig *megtartotta* a szavát, *megtartotta* a határidőt, vagy nem tartotta *meg*. A *betart* ilyen értelemben csak 30–40 év óta harapódzott el. Csunya utánzása a német *einhalten*-nek (olykor az *innehalten*-nek).

11. A *támogat*, *megtámaszt*, *feltámaszt*, *megalapoz* szókat ne szorítsuk ki az *alátámaszt*-tal a német *unterstützen* kedvéért.

Az *alátámaszt* jóval újabb a *betart*-nál, de szintén hirtelen elharapódzott. El lehet képzelni az *alátámasztás* helyzetét, valaminek alulról való feltámasztását, felpeckelését; módjával itt-ott lehetne is a szót használni, de most olyan divatos lett, hogy nemcsak alulról való feltámasztás kifejezésére használják, hanem mindenféle támogatás, megalapozás esetében is. Nincs többé érvekkel való *támogatás*, csak *alátámasztás*. Nyelvünkünknek ezzel a szegényítésével is szembe kell szállani.

12. A *lebont*, *lecsökkent*, *leszerez* szókat ne szorítsuk ki a *leépít* szóval a német *abbauen* kedvéért.

A *leépít* is csak egy pár év óta terjedt el, de szörnyen elhatalmasodott. A *leépít* fából vaskarika. A magyar csak *épít*, azaz éppé, egészé tesz, legföljebb *felépít*. Ami azonban egész, ami ép volt, annak a fogyasztása csak *bontás*, esetleg *csökkentés* lehet, de nem *leépítés*.

13. *Elkésni a vonatról*, *lekésni a vonatról*, *elszalasztani a vonatot* szólásainkat ne szorítsuk ki a *lekésni a*

*vonatot* szólással német mintára (*den Zug versäumen*).

*Lekésni a vonatot* — ez két szólás összetákolásából keletkezett: *lekésni a vonatról* és *elszalasztani* vagy *elmulasztani a vonatot* (vonatindulást). A német példa elősegítette a szólás gyors terjedését. Irtani kell.

#### 14. Kegyelem a *-lag*, *-leg* ragnak!

Egyik nagy gonddal írt napilapunk kezdte irtani a *-lag*, *-leg* rag hibás használatát, amikor derűre-borúra a német *-lich* végzetet utánozták vele. A hadüzenet helyes volt, de túllőttek a célon. Most már minden *-lag*, *-leg*-et kerülnek, pedig jó ez a rag a maga helyén; nem kell kiirtani. *Valószínűen* mást is jelent, mint *valószínűleg*; *valószínűen* hangzik = úgy hangzik, mint ami valószínű. Egészen fura szó: *állítóan*, *illetően*. Maradjon meg tehát: *valószínűleg*, továbbá az *-ó*, *-ő* után következő *-lag*, *-leg*: *állítólag*, *illetőleg*, *műtőlag*, *futólag* stb. Ellenben kerüljük a ragnak az *-i* képzővel való összekapcsolását, mert ez a német *-lich* végű szók utánzása: *levéllileg*, *törvényileg*, *jegyzőkönyvileg*, *bíróilag* stb. Ne *hírlapilag* nyugtázzuk az adományokat, hanem *hírlapban* vagy *hírlapokban*.

\*

Amint méltóztatnak látni, nem akarunk egyszerre túlságosan sokat, egyelőre csak ezeknek a javításoknak alkalmazását kérnök, később majd kiadunk egy könyvet, amely összes kívánságainkat tartalmazni fogja. Ha mostani javaslatainkhoz elnyerjük a m. t. Értekezlet szíves hozzájárulását és támogatását, akkor ezeket a pontokat figyelmeztető tábla alakjában kinyomatnók, s ezt a nyomtatványunkat minden újságnak is megküldendők, hogy így ezek a javaslatok minden újságíró szeme előtt ott legyenek, folytonosan segítségül szolgálhassanak, mert nem elég, ha mi tudjuk ezeket, és mert a szerkesztők maguk nem bíbelődhetnek az egyes munkatársak cikkeinek a magyarság szempontjából való folytonos javításával.

Ezzel az előterjesztéssel, azt hiszem, teljesítettem azt a feladatot, melyet az Akadémia rám bízott, s igazán lelkiismeretem és szívem szerint ajánlom a m. t. Értekezletnek ezt a nagyfontosságú művelődési és nemzeti ügyet szíves támogatásába és pártfogásába.

### Kosztolányi Dezső beszéde.

Nagyméltóságú Elnök Úr! Tisztelt Értekezlet! Megilletődve köszönöm a tudós társaság meghívását. Ez a meghívás baráti volt és családi. Úgy is jöttünk ide, mint egy család tagjai. Most együtt ülünk és azon tűnődünk, miképpen menthetnők meg nyelvünket.

Ez a kép a maga közvetlenségében ünnepi. Itt vagyunk Széchenyi palotájában, ahol szellemiségünk multját kovácsolták. A jelen tudománya és irodalma fegyverbarátságra nyújtotta kezét a jelen sajtójának. Nyelvünkről beszélünk, hogy innen jobb jövőre induljon el.

Valamennyien a nyelv munkásai vagyunk. A nyelv a tudósnak erekye, a költőnek, az írónak hangszer, a hírlapírónak fegyver. Vajjon nem közös érdekünk-e, hogy ez az erekye minél tisztább, hogy ez a hangszer minél zengőbb, hogy ez a fegyver minél fényesebb és élesebb legyen?

De nemcsak szerszámunk közös, az a veszély is közös, mely fenyeget bennünket. Senki sem olyan dőre, hogy vádaskodjék. A nyelv közkincs, a mai tudomány szerint társadalmi tény. Hiába zárkozunk be dolgozószobánkba külön-külön, hiába csiszolgatjuk, nem érhetünk el eredményt. Az utca nyelve, a tömeg nyelve bejön ajtónkon és ablakunkon, s előbb-utóbb azt a nyelvet beszéljük és írjuk, melyet a tömeg és az utca. Ha járvány dúl, valamennyiünknek félnünk kell. Az, aki azzal dicsekszik, hogy ilyen körülmények között helyesebben beszél és szebben ír, mint a többiek, olyan szánandó, mint aki egy járványkórházban az egészségével dicsekszik. Ma talán még egészséges, de holnap elpusztul. Csak közös erővel, összefogva cselekedhetünk.

Hogy micsoda az a veszély, mely ellen síkra kell szállnunk, arról a szakbizottság igen tisztelt elnöke, Négyesy László öméltósága tájékoztatott bennünket. Én

csak egyetlen adatot bátorkodom fölhozni. A közelmúltban szerkesztettem egy nyelvkönyvet. Abban van egy szótár is, mely az újabban gyökeret vert idegen szók magyar egyértékűit közli. Nem szerepelnek itt a régebben meghonosult jövevényszók s az újabbak közül azok sem, melyeket csak a műveltebbek használnak. Pusztán azokat vettem föl, melyekkel mindenki lépten-nyomon él. Az átlagember szókincese egy életen át nem több 2000—3000 szónál. Nem tudom, mit gondol a tisztelt Értekeztető, hogy ma körülbelül hány olyan fölösleges idegen szó kering nyelvünkben, melyet minden esetben jobb magyar szavakkal helyettesíthetünk. 6000 ilyen szó van, kétszerese egy átlagember egész szókincsének. Ez azt jelenti, hogy mi 6000 idegen szónak adtunk tanyát és mnukát nyelvünkben, s legalább 12.000 magyar szavunkat tettük földönfutóvá és munkanélkülivé.

Néhány héttel ezelőtt hosszú levelet kaptam egy prágai magyar diáktól. Megrázó ez a levél s megérdemelné, hogy itt teljes terjedelmében fölolvassam. Üdvözli mozgalmunkat. Ezt tekinti újabb korunk legfontosabb eseményének. Csak ebbe veti hitét és reménységét. Megemlíti, hogy a Csallóköz ősmagyar községeit már az új uralom első évében cseh névre keresztelték át, de mi ezer év óta nem gondoltunk arra, hogy Visegrádot a nyelvünkön nevezzük el. Aztán elmesél egy történetet is.

A felvidéki magyar egyetemi hallgatók esténként egy prágai kávéházba jönnek össze és beszélgetnek. Miről beszélgetnek? Arról, amiről az ottani fiatalság általában. Elsősorban az itteni közéletéről: a *sofort-programm*-ról, a *Stillhalté*-ről, a *transzfermoratórium*-ról, a szerződések *parafálás*-áról. Aztán beszélgetnek a *rúzs*-ról, a *bubifrizurá*-ról és a *weekend*-ről is. Ainíg így társalognak magyarul, úgy, amint itt és másutt mindenki, átszól hozzájuk egyik cseh kartársuk, hogy miért ragaszkodnak olyan nyelvhez, melynek minden szava idegen. Döbbenetes ez a kérdés. De még döbbenetesebb az,



amit ez a prágai magyar diák velem közöl. Kijelenti, hogy ehhez a zagyva, romlott, felemás nyelvhez nem is ragaszkodik sem ő, sem a felvidéki magyarság, s arra kér bennünket, szerezzük vissza nekik helyes és tiszta nyelvüket. Ezt a kérést a tisztelt Értekezlet színe elé terjesztem.

Nagyméltóságú Elnök Úr! Én csak visszhangja vagyok annak a hangnak, melyet Négyesy László ömél-tósága pendített meg. A választ erre nem én adom meg. Adják meg az itt összegyültek helyesléssel, tapssal. Taps legyen az ő hangjának visszhangja, s verje vissza a sajtó, a nyilvánosság bérefala, a tömegek felé, megöblösítve, mindennap újra és újra ismételve.

\*

Az értekezleten elhangzott felszólalások során *Sulaiszky Imre* azt kérte, hogy a Nyelvművelő Szakosztály szerkesszen egy olyan kézikönyvet, amelyből a rá-szoruló kezdő újságírók megtanulhatják, hogyan kerülhetik el a jó magyarsággal ellenkező nyelvi hibákat. Javasolta azt is, hogy a felbukkanó idegen szavak helyett a szakosztály nyomban ajánljon megfelelő magyar kifejezést, mielőtt az idegen szónak alkalma volna elterjedni. Az ajánlott magyar szavak természetesen olyanok legyenek, hogy könnyen népszerűekké válhassanak.

*Bresztovszky Ede* arra hívta fel a figyelmet, hogy a magyartalanságok ősforrása a törvényhozás. Törvényeink tele vannak a leghajmeresztőbb magyartalanságokkal, s ezek innen átszivárognak a különféle hatóságok szabályrendeleteibe és mindenféle hivatalos fogalmazványokba. Felkérte az Akadémiát, tegyen javaslatot arra, hogy a törvénytervezeteket nyelvhelyesség szempontjából is átnézzék, s a magyar törvénykönyvből irtsák ki a magyartalanságokat.

*Zolnai Gyula* hangsúlyozta, hogy nem a nélkülözhetetlen, magyarul ki nem fejezhető idegen szók elleni

hadjáratról van szó, hanem védelmi harcról a meglévő magyar szók megmentése érdekében. Ki kell irtani azokat a fölösleges idegen szókat, amelyekre jó magyar szavunk is van. Rámutatott arra, hogy a szükségtelen latin szók használatában tulajdonképpen a németeket utánozzuk. Hivatkozott a finnek, a törökök nyelvtisztító törekvéseire, s ezzel fejezte be felszólalását: „Szeressük jobban a magyar szót!”

*Négyesy László* előadó röviden összefoglalta a felszólalások eredményét. Megállapította, hogy a felszólalások általában támogatók voltak és rendkívül nagy erkölcsi erősségei ennek a mozgalomnak. Megköszönte a felszólalók tanácsait, javaslatait, és megígérte, hogy a szakosztály feladatának fogja tekinteni e javaslatok megvalósítását. Továbbra is ajánlta a magyar nyelv ügyét a sajtó munkásainak figyelmébe, és kifejezte azt a reményét, hogy ennek a mozgalomnak örvendetes eredményei lesznek.

*Márkus Miksa* az összegyűlt újságírók nevében köszönetet mondott az elnöknek az értekezlet összehívásáért és vezetéséért.

Végül *Berzeviczy Albert* elnök megállapította, hogy az értekezlet helyesli azokat a javaslatokat, amelyeket a Nyelvművelő Szakosztály előterjesztett, ezen az alapon tehát tovább lehet haladni. Köszönetet mondott a megjelenteknek szíves részvételükért és támogató hozzájárulásukért. A szakosztály ezután is állandó összeköttetésben óhajt maradni a sajtóval, és kéri az újságírókat, hogy észrevételeikkel, javaslatokkal a jövőben is támogassák, mert így, egyesült erővel, legbiztosabban fogjuk fontos és magasztos célunkat elérni.

---

## Kisebb közlemények.

**Megszívlel.** Egy Szarvas Gábor iskolájából való kiváló nyelvművészünk megütközött egyik multkori cikkemnek következő kifejezésén: „két *megszívlelendő* tanácsot olvasunk“ (I, 118). Az volt a kifogása ellene, hogy a magyar nép *elszível*, vagyis eltúr, illetőleg szívesen vesz ugyan valamit, de nem *szívlel meg*; hogy a *megszívlel* a német *beherzigen* másolata; és hogy Szarvas Gábor is hibáztatta volt. Engem ez a megütközés és kifogásolás lepett meg, és nyomban csak annyit tudtam rá felelni, hogy az én nyelvérzékem a *megszívlelésben* semmi idegenszerűséget, semmi magyartalanságot nem érez. Nyelvművészünknek is, Szarvas Gábornak is, de meg a magam nyelvérzékén kívül a *megszívlel* becsületének is tartozom azzal, hogy ezt a magammentő kijelentést tudományosan is igazoljam. Adalékot szolgáltatok ezzel az igazolással ahhoz a célhoz, amelyet szerkesztőnk — egyebek között — helyesen kitérített (I, 38). hogy össze kell gyűjtenünk „eddiggi nyelvművelő irodalmunkból a *hibás hibáztatásokat*“, és össze kellene foglalnunk „a *nyelvhelyességi babonákat*“. (Néhány effélére „Szükségtelen és hibás szómódosítások“ című cikkemben, Magyar Nyelv XXIII, 410. s köv. ll., már rámutattam.)

A *megszívlel* ígét először Szarvas Gábor mondotta németességnek „Ballagi Mór és a magyar nyelv“ című nagyobb értekezésében, ahol az „egyes német szóknak vagy egészükben vagy részükben való lemásolása“ rovatában ezt is föl-  
említi: „Beherzigen: *megszívlelni* — m. [olv. magyarán] szívére venni“ (Nyelvőr X, 501). Megismétli e nézetét később egy kisebb cikkében, ahol ezt a magyaros szólást: „Ha *szívünkre vesszük* a mondottakat“ ezzel a „divatos fonákság“-gal állítja szembe: „Ha *megszívleljük* a mondottakat“ (uo. XIII, 469). Bővebben egyik helyen sem okolta meg fölfogását. Ezt helyette később iskolájának egyik buzgó tagja, Joannovics György tette meg, aki így okoskodott: „*Megszívlel* (a német *beherzigen* révén); pl.: Remélem, hogy *megszívleled* majd az intő szót. — Azt hiszem, hogy ezek: *figyelembe, fontolóra, gondolóra veszed, szivedbe vésed*... elegendők az intés sikerének biztosítására. *Szível* ige van a magyarban. *Szüvelli, diligít, vel dolet, graviter fert*, Vajda. *meg szüvelli*, Faludi (Kreszn. szót.). Leginkább tagadólag használjuk: *nem szívelhetem* ezt az embert. — Ezt az ígét, mint látjuk, *megszíveli* a nyelvünk; de már a *megszívlel* nem kell neki; époly kevésbé kell, mint a *nézlel*, amelyre csak most akadtam rá“ stb. (uo. XXVII, 64). Ez utóbbi hibáztatás már Simonyi szerkesztősége idején hangzott el, de Simonyi, úgylátszik, csak

részben értett vele egyet, mert *Helyes magyarság* című kalauzának mind a három kiadásában „tűrhető” kifejezésként veszi föl a *megszívlelést*. És én mégis, e három kiváló nyelv-művelőnkkel szemben is azt vallom, hogy a *megszívlel* ige ártatlanul került a magyartalan szók lajstromába. Mert mi is a bűne? Szarvas szerint csak az, hogy a német *beherzigen*-nek másolata; Joannovics szerint ezen kívül még az is, hogy, a *nézel*-hez hasonlóan, erőltetett képzés, hiszen ő, mint tovább mondja, a *nézel* alakot is „megsokalta”. (E részben lehet, hogy Szarvas is hasonlóképpen gondolkozott, kimondani azonban, legalább a főt idézett helyeken, nem mondta ki.) A kifogásnak tehát két oldala van: egy jelentéstani és egy alaktani, vagyis szóképzéstani.

A jelentéstani kifogás lényege az, hogy a „szívére vesz, fontolóra vesz” stb. képzetet, mint ahogy a német a *beherzigen* igében a *Herz* szó származékával, úgy mi is egy idő óta a *szív* szónak továbbképzésével, a *megszívlel* igével fejezzük ki. Ez az eljárás azonban szerintem még nem tekinthető szolgai utánzásnak, vagyis nem jelent visszautasítui való németességet. Hiszen ilyenformán a *szíves* melléknév is németesség volna, mert ez is a *szív* származéka, épúgy, mint ahogyan a hasonló jelentésű német *herzlich* szó is a *Herz*-ből keletkezett. Már pedig a *szíves* melléknév, habár régebben más jelentésben használták is, a Nyelvtört. Szótár tanúsága szerint immár háromszáz éves szava a magyar nyelvnek. Az is közismert és figyelembe veendő jelenség, hogy némely fogalmakat a legkülönbözőbb nyelvek hasonló módon, azonos vagy hasonló jelentésű alapszónak hajtásaival neveznek meg. És még egy igen fontos adatunk van a *megszívlel* védelmére, amelyre — mint láttuk — Joannovics hivatkozott is, az t. i., hogy egyik legkiválóbb régebbi nyelvűművészünk, Faludi Ferenc a maga mindenkitől elismert magyaros nyelvérzékével egy csaknem hasonló alakú, jelentésileg pedig azonos értékű szót alkotott már meg a *megszível* igében (l. Nyelvtört. Szótár).

Ami a *megszívlel*-nek alakját, vagyis képzésmódját illeti, a legszerencésebb szóalkotásnak kell igényt mondanunk, nemhogy elítélünk, amint a Joannovics korának szóképzéstani fölfogása és nyelvtörténeti ismeretei mellett még megtörténhetett. A *szív* főnévből lett *szív-lel* ugyanis éppen olyan névszói igeképzés, mint *hír*-ből *hír-lel*, *íz*-ből *íz-lel*, *kém*-ből *kém-lel*, *szín*-ből *szín-lel*, *szó*-ból *szó-lal*, *tag*-ból *tag-lal*, hogy csak közhasználatú szokat említsek. Mindezekben a tulajdonképpen névszói, vagyis igésítő *-l* képző egy igei *-l* képzővel van párosítva, és mindegyik ilyen *-lal*, *-lel* képzős igénynek részt a mai, részint a régebbi nyelvből (NySz.) kimutatható az egyszerű *-l* képzős alapja is: *hír*—*hír-él* (NySz.) -- *hír-lel*; *íz* — *íz-él* (NySz.) — *íz-lel*; *kém* — *kém-él* (NySz., Arany Tol-

dijában is: „mélyen néz a kútba s benne vizet kémel“) — *kém-lel*; *szín* — *szín-el* (NySz.) — *szín-lel*; *szó*—*szó-l* — *szó-lal*; *tag*—*tag-ol* — *tag-lal*. Ezeken kívül, mint ritkább továbbképzés, az *orr* — *orr-ol* mellett Dugonicsban az *orr-lal* is előfordul.\* A *szív* — *szív-el* — *szív-lel* szók egymáshoz való viszonya is szakasztott ilyen. Aki tehát a *szív-lel* igét a régi és népnyelvi *szív-el* alapján megalkotta, megfelelő nyelvbeli előzmények után indult, és kifogástalan nyelvérzék volt a vezetője.

Még csak egy dolog van hátra, annak az igazolása, hogy a *szív-lel*, illetőleg *megszívlel* igének „szívére vesz“ jelentéssel való használata sem eshetik kifogás alá. Itt azt vethetné ellen valaki, hogy a népnyelvi *szível* igének „eltűr, elszenved“ a jelentése, az irodalmi *szível* tehát helyesen nem fejezhet ki *szívünkre vételt*, amely magyaros kitételrel Szarvas a *megszívlelést* helyesbíteni kívánta volt. Am ennek az ellenvetésnek semmi ereje nincs, mert az *-l* és *-lal*, *-lel* képzős ige-párok esetében más *-lal*, *-lel* képzős igénk is mutat nagyobb jelentésbeli eltérést az egyszerű *-l* képzős igehez viszonyítva. Így a *szólal* más, mint az egyszerű *szól*, és a *taglal* sem jelenti ugyanazt, mint a *tagol*. Másfelől nemesak a mai képzőbokros *szível* igének, hanem már a Faludi *szível* igéjének is „szívére vesz“ volt a jelentése, ez pedig éppen olyan alkalmazását mutatja az igesítő *-l* képzőnek, mint aminőt a *váll-al* szóban látunk, amely voltaképpen szintén azt teszi, hogy „vállára vesz“.

Ezek után tehát, azt hiszem, kétségtelen, hogy a *megszívlel* ige mind alaki, mind jelentésbeli tekintetben kifogástalan kifejezés, és csak gazdagodását jelenti újabb szókinesünknek. Maga az eset pedig nyelvhelyességi kérdéseink irodalmában bizonyára *megszívlelendő* tanulságul szolgál. *Zolnai Gyula*.

**A magyar konyha.** Mari, a romlatlan vidék romlatlan gyermeke, egy szép napon Pestre jön szolgálni. Első útja a *cupringer*-hez vezet. Innen elkerül egy nacaságához és háztartási alkalmazott lesz belőle. Új világ veszi körül: a pesti konyha birodalma, ahol minden titkos nyelven szól hozzá. Úrnője a *spájz*-ba küldi, ez a *lichthof*-ra néz; *kasztrol*-okat kell belőle kihoznia. Ezek a *spar*-ra kerülnek. De mit csinál, Mari, nem rak a tűzre? Még egész hideg a *platin*! Persze, ha az embert mindig kiküldik a *gang*-ra a *prakker*-rel, hogy *klopfol*-jon. Pedig ő korán kelt, esengett is a *vekker*. Früstökre kávét kapott; már tudja, hogy *zaccos* volt nagyon. Ezt a *snelzider*-en kellett felmelegíteni, mert a *gázrezsó* elromlott. Aztán a *partvis*-sal összesepert, telehozta a *szeneskübli*-t,

\* „Ajax közép termetű volt..., sas szemű, tréfás, erős, mindent meg-orralód“ (Trója veszedelme, 39. l.).

megsúrolta a *hokkerli*-t. Utána egy kis *pucolás*; *paszta* járja itt *suvíksz* helyett. Van is egy csomó *bokszos* skatulya! Az *eszedjg*-ot *smirgliz*-nie kellett. A *lavór*-t, *vájdling*-ot meg a sok *pléh*-et is kitisztította már. Arravaló a sok *fecni*. Közben elszalasztották a boltba, *hülzni*-t hozott az úrnak, a péktől meg egy *vekni*-t. Vendég is érkezett, néhány *stampedli*-t vitt be a *likőr*-höz meg a *keksz*-hez. Ezt a *kredenc*-ből szedte elő.

Most úrnője nagy munkában van: összeállítja a mai *menü*-t. Mi is legyen ebédre? Levesnek talán *ragu*-leves vagy karfiol-*krémleves* lesz jó. *Paszírozott* borsóleves is lehet, az úr szereti. Húsban nagy a választék: *fasirozott* marhapeccesnye, rántott *krokett*, *snicli*, felsál *dinsztelve*, *hasirozott* libamelle *roseibni*-val. Eh, inkább legyen borjúfilé. *Garnírun*g is kell ám hozzá. *Resztelt* krumpli vagy gyenge *karotni*? Majd eldől. *Csuszpájz* ma nem lesz. Krumplinúddli legyen-e, vagy talán ideje volna már valami süteményt is sütni? *Habos roló*, *indidner* csak cukrászdába való, itthon diós *lincer*, *mogyorós koch*, *sósstangli* járja. *Pájglit* nem csinálunk, az ünnepeken úgyis mindenkinek *pájgli*-mérgezése volt. *Parfé* csak vasárnap lesz. Vagy talán piskóta-tészta borsatő (sodó)-val? Megvan! *Tarkedli* (*darkedli*, *dalkelli*) lesz *dzsem*-mel. *Almapiré* vagy *almakompót* is lehet az ebéd végén.

Készül a tészta. Csak jól *eltrájbolni*! A mandulát ledarál-tad-e már? Ott a daráló a *stelácsi*-n! A *prezli*-t gyorsan a *kaszni* aljából!

Eljön a terítés ideje. A *szalvétá*-kat (*szervvétá*-kat) elő kell szedni. Hol a Misike *partedli*-je? Hát az *aufzacc* az almával? Az abrosz persze piszkos, ráömlött a *zaft* meg a *vermut*. *Spenótnyomok* is vannak rajta: tegnap az volt ebédre. Érdekes, hogy minden *szósz* kiömlik, persze magától!

Este csak *konzerv* a vacsora vagy hideg felvágott *aszpik*-kal. Ezt nem kell *dunsztolni*, *panírozni*, csupán *szervírozni*. Néhány *szendvics* és kész. Örül ennek a háziasszony, végre *spórolt* is ma valamit.

Mikor Mari a nyáron Erzsók néni előtt fitogtatta a tudományát, a vén anyó meg is jegyezte: „De mán mondom, édes lelkem, nem is magyar emberekne szógász te!” Félig-meddig igaza is volt benne.

Fincziczky István.

**Idegen szavak.** Csak úgy találomra böngésztem ki egyik napilapunk képes mellékletének divattudósításából ezeket a henyé idegen szavakat: „Nagyon *fessek* (= csinosak, helyrevalók) a különálló szoknyák tarka *zsömperrel* (= kötött kabátkával, zubbonnyal).” „A *klasszikus* (nemes, előkelő) *perziánerrel* (perzsa prémmel) díszített bársonyruha ma is a legsebb *dressze* (öltözeke) a koresolyázó hölgyeknek.” Szó esik itt *sportzokni*-ről (rövid harisnya), *stílustalan*-ról (oda nem



illő, ízléstelen), *szezon*-ról (évad) és *toalettkérdésekről* (ruha- vagy ruházatkodási kérdés, öltözködés módja stb.). Ilyen furcsaságok is lelhetők: „A *dressz* *esztétikus* volta.“ „A *dáma* csinosan óhajt *kinézni*.“ „*Amire* azonban a jégen is *súlyt* kell *helyezni* (!): ez a *kezek és lábak* (!) *melegen tartása*.“

Az idegen szavak fölösleges használatának oka az ilyen esetekben a hiúság és az előkelőség látszatának keresése. Ugyan ki viselne egyszerű öltözetet, ha *dressz*-t húzhat magára, vagy szerény zubbonyt és kabátkát a *zsömper* helyett? Illik-e ilyesmi a hölgynek, azaz *dámá*-nak? Sebah; fő, hogy *jól nézzen ki, apart* legyen benne és *croberungot csináljon* vele.

A hölgyek szinte habzsolják ezeket a divattudósításokat, betanulnak, továbbadnak e közleményekből minden szót, és ezzel is romlik a nyelvérzékük.

A mozgószínházak közleményeiben is hemzsegnek az idegen szavak: „A *szüzsének* (a mű tartalma, tárgya, meséje) az a sajnálatos hibája, hogy a legesekélyebb *morális tendenciát* is nélkülözi“. A mondat maga is magyartalan. Helyesen: „Nincs semmi erkölcsi célzata.“ „Pazar *dekorációk* (díszletek), esodálatos *foto*k (fényképek) teszik *dekoratívvá* (ékessé, díszessé) a filmet.“ „*Bravúros* (merész, jeles, remekbe illő) teljesítmény, amelyhez hasonlót eddig még filmen nem *produktáltak* (nem mutattak be, nem adtak elő, nem vittek véghez).“

A hétköznapi és a kereskedelmi nyelvnek egy olyan bogácsa-gyoma, amely lépten-nyomon felüti a fejét: a *strapa*, *strapálás*. „Ne *strapáld* magad, drágám“, — mondják egymásnak hölgyeink csevegés közben (e helyett: ne fáradj, ne törd, nyüdd magad, ne vesződjél). „Nagy neki (!) a *strapa*“, — halljuk másutt, annyiszor, hogy a költő ma bizonyára „*elstrapált* vászonkabátról“ zengene az „*elnyüött* vászonkabát“ helyett. Petőfi meg így írta: „Örökös *strapa* naptok-éjetek“ (e helyett: örök *törődés* naptok-éjetek), ha a mai nyelven akarna híven megszólalni. Hát a kereskedelem nyelve? Ott éktelenkednek a *strapa*-harisnyák a kirakatokban. A divatársnő *strapa*-kabátot magasztal égre-földre, sőt van már *strapa*-körömkefe és fogkefe is. Miért ne lehetne a *strapa*-ruha, -kabát, -harisnya — *viselőruha* stb., amint faluhelyen mondják a hétköznapi ruhára, kendőre, hogy megkülönböztessék az ünneplőtől? A *strapa*-kefe pedig lehetne *koptató*-kefe is, noha fölösleges ez a megjelölés, hiszen dísznek való fogkefe és körömkefe nincsen.

Vöőné Pécs Mária.

**Szlovák vagy tót?** Ügyszólván naponkint találkozunk az újságok hasábjain olyan közleményekkel, amelyek a tót néppel vannak vonatkozásban, de újabban e közlemények *tót* helyett *szlovák*-ot írnak, még a rádióban is így halljuk. Miért van ez? Mi készteti lapjainkat, sőt hivatalos körein-

ket is arra, hogy egy meglévő jó magyar szavunk helyett idegen szót használjanak? Azután meg, akik *tót* helyett *szlovák*-ot írnak, miért nem írnak következetesen *deutsch*-ot vagy *english*-t *német* és *angol* helyett? Mindegyiket a maga nyelvén. Milyen jól hangzanék például: „A *deutsch* köztársaság elnöke ma ünnepi születése napját.” „Az *english* parlamentet az *english* király trónbeszéddel nyitotta meg.” Stb. A tótokat magyarul mindig tótoknak nevezték, sohasem szlovákoknak. Ahol az államnyelv eseh, ott mondhatnak, illetőleg mondathatnak még a magyarokkal is *szlovák*-ot, de mi tulaján — minthogy magyarok vagyunk és van magyar szavunk a tót nép megjelölésére — beszéljünk csak magyarul. *Szalay Sándor.*

**Szóajánlások.** *Hegedüs Loránt* a következő pénzügyi műszavakat ajánlja: *infláció* helyett: *pénzpuffadás*, *gentleman agreement* helyett: *gavallér kötés*. (Az *infláció* *Tolnai Vilmos*nak a Pesti Hírlap Nyelvőrében megjelent szótára szerint: *pénzdagály*, *pénzduzzasztás* v. *-duzzadás*, *bankjegyhalmozódás* v. *-halmazódás*, *bankjegyszaporítás*, *A szerkesztőség*.)

**Műszaki magyarság.** „Ennek a kristálynak *lamellái* (lemezei) a fő *axisra* (tengelyre) *normálisan* vannak *orientálva*.” „N. N. építész *miniatűr*, *gracióz ornamentális* formákban *delektálta* magát. Egész *oeuvre*-jét francia *charme* jellemzi.” „Készítse el a *vógriszt* (a vízszintvonalat, *Waagriß*). és jelölje ki az *ablakmitliket* (az ablakok közepét).” Nyájas olvasó, *delektáld* magad e zengzetes magyar kifejezésbeli mátkban! *K. M.*

**Az összes magyar banktisztviselőnek:** Így kezdődik egy körlevél, amely „az összes magyar *banktisztviselőt*” meghívja valamire. — Jól van, de ha már *összes*, legyen utána többes, mert ezt kívánja az uralkodó nyelvszokás. Szóljon tehát a körlevél az *összes magyar banktisztviselőknak*, és hívja meg az *összes magyar banktisztviselőket*. E mellett azonban azt se felejtjük el, hogy költőink így daloltak hajdanában: „*Minden ember* legyen ember és magyar” (Vörösmarty: Fóti dal). „Ott is azt susogta a nád *minden szála*” (Arany: Toldi, IV). Valami régi nóta pedig így kesergett: „Mind elvitték a legényiség elejét.” Igaz, hogy ezt mai nyelvre áthangszerelve így kellene mondanunk: Az összes *tauglich* fiatal emberek berukkoltak.

**Szegény magyar nyelv!** A Budapesten megjelenő Ügyvédi Közlönynek a Csehszlovák Jog januári füzetét ismeretű sajtószemléjében ezt olvassuk (II. évf., 6. sz., 24. l.): »Láng Lajos *bratislavai* ügyvéd „Hozzászólás némely *unifikaációs* kérdéshez” című cikkében az ügyész *kassatorius* [így!] jogköre, a rendőrség *kassatorius* szerepe címen foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, majd az igazságszolgáltatás három

tárgyi értékmérőjét a fellebbvitel, a szakértő általában és a *pszichiater speciálisan* című fejezetekben fejtegeti.»

Néhány sorban ennyi fölösleges latin szó, megtévezve még egy csehszlovákkal! Szegény magyar nyelv, ki védi meg a te jogaidat?

**Megjelent valamit.** Két olvasónk is kifogást tett ez ellen a szóhasználat ellen, de mind a ketten tévednek. A *megjelent* u. i. éppen olyan párja a *jelent* igének, mint a *megmond* a *mond* szónak, s a Nyelvtörténeti Szótár bizonyossága szerint a XV. század óta megvan nyelvünkben. Ma is él, noha annyi igaz, hogy jórésztben kiszorította a *bejelent* ige. Azzal nem lehet érvelni, hogy a *megjelent* szóforma kétértelmű: *megjelent* valamit és *megjelen-t* valahol (a *megjelen-ik* mult ideje), hiszen sok szónak van többféle jelentése: a *vár*, a *sír* kétértelmű, az *ár*, az *ír* meg éppen háromértelmű, még sincs velük semmi baj. Egyébiránt az egyik hozzászóló levelében említett *megjelentem* szóalak az *i*-vel beszélők kiejtésében nem is kétértelmű, mert nem egyforma a hangzása: *mëgjelënt-ëm*, hogy *mëgjelën-t-em*.

**A Pesti Hírlap Nyelvőre.** Ezzel a címmel jelent meg az a változatos és értékes tartalmú könyvecske, amelynek kiadását *Légrády Ottó*, a Pesti Hírlap főszerkesztője önként felajánlotta, hogy támogassa vele Akadémiánknak nyelvünk ápolása végett megindított mozgalmát. A mű a nagyközönségnek készült, *Kosztolányi Dezső* szerkesztette, kiadója, a Pesti Hírlap pedig ajándéku adta előfizetőinek, az iskoláknak, a könyvtáraknak és a nemzeti hadseregnek. Rövid, népszerűen megírt cikkek szólnak benne a magyar nyelvről, ezeket követi egy kis nyelvhelyességi szótár, a kiadványnak felénél nagyobb részét pedig a fölösleges idegen szavak kerülésében hasznos tanácsadónk: a tiszta magyarság szótára foglalja el.

**A Nyelvművelő Szakosztály** 1932. november 30-án Négyesy László elnöklete alatt ülést tartott, és részletesen megállapította a decemberi sajtóértekezlet tárgysorozatát. Majd Zolnai Gyula előterjesztette és megokolta azt a javaslatát, hogy szakosztályunk Nyelvművelő Bizottsággá alakuljon át. A Szakosztály elfogadta ezt a javaslatot, és elhatározta, hogy ilyen értelmű előterjesztést tesz az Akadémiának. Végül Zolnai Gyula kérdésére kimondta a Szakosztály, hogy továbbra is fennáll az a megbízás, amelyet a kérdéstevőnek adott a jó magyarság kalauzájának megírására. N. J. B.

## Üzenetek

**Sz. V. G.-nak.** Melyik a helyes: *szók* v. *szavak*, *szót* v. *szavát*? — Már írtunk róla (I, 53), tehát ezúttal nem szaporítjuk a *szót*. *Szók* v. *szavak* egyaránt helyes, *szavát* az irodalmi nyelvben szokatlan. „Egy árva *szót* se értettem belőle.“ „Egy *zokszót* sem ejt ki Toldi Györgyre szája“ (Arany: Toldi, I).

**Szorgalmas olvasónknak.** 1) *Volna* és *lenne* közt mi a különbség? — A *volna* a *van* igével tartozik össze, a *lenne* pedig a *lesz* igével, tehát a *volna* igealak tulajdonképp a jelenre vonatkozik, a *lenne* pedig a jövőre: „De jó *volna* most.“ „De jó *lenne* majd.“ A nyelvszokás azonban nem tartja meg ezt a különbséget, hanem a *lenne* igealakot a jelenre is vonatkoztatja, pl.: Tiszta az allég is, mintha üveg *lenne* (Arany: Buda halála, II). — A multra értve a *lesz* igével szerkesztett *lett volna* alak az irodalmi nyelvben ma már szinte egészen kiszorította a szabályszerű *volt volna* formát: Jobb *lett volna*.

2) *Fuss* v. *fussál*, *haggy* v. *haggyál*? — Az *-l* a felszólító módban az ikés igék második személyének ragja, tehát szigorúan véve csak a *fuss* és a *haggy* a szabályszerű alak, mert a *fut* is, a *haggy* is iktelen ige. Csakhogy az ikés és az iktelen igék ragozása többé-kevésbé összekeveredett: ikés igéknek is vannak iktelen ragozású alakjaik, ikteleneket is ragozunk ikések módjára. Pl.: Fordulj be és *aludj* (Arany: V. László). Ne *okoskodj*, Pista! (Mikszáth.) *Feküdj!* (Vezényszó.) Ne *törődj* vele! *Takarodj* innen! — Ezek ikés igék, tehát szabályszerűen így kellene őket ragozni: *aludjál*, *okoskodjál*, *feküdjél*, *törődjél*, *takarodjál*. Balassa Bálint még így írta: Reá ne *haragudjál* (Boldogtalan vagyok...). De a ma is élő nóta már másképpen szól: Ne *haragudj*, rózsám, szívem párja. — Másrészt a mindennapi beszédben gyakoriak az iktelen igéknek ilyen ikésen ragozott alakjai: *hozzál*, *várjál*, *adjál*, *kérjél*, *fűtsél*, *húzzál*, *tegyél*, *vegyél* stb. *Vigy* a közbeszédben talán elő sem fordul, hanem csak: *vigyél*. Általában az egytagú iktelen igéket szoktuk így megtoldani egy szótaggal, s ezek közé tartozik a kért két igealak is: *fussál*, *haggyál*. Némely vidék beszédmódjában azt a különbséget figyelték meg a két igeforma között, hogy a rövidebbel parancsot fejeznek ki, a hosszabbal pedig kérést: *hozz*, *hozzál*. Néha azonban semmi különbség sincs jelentés dolgában a kétféle alak között: *Aludj*, babám, *aludjál*. N. J. B.

Több kérdésre a következő füzetben válaszolunk.

---

A szerkesztésért Nagy J. Béla felelős, a kiadásért Zsirai Miklós.

---

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet R.-t. Budapest.

## TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és kiadásában jelenik meg, s állandó kapcsolatban van az Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának Nyelvművelő Szakosztályával, de tartalmáért csak a szerkesztőség felelős.

A lapba szánt közleményeket a felelős szerkesztő címére kell küldeni. (Nagy J. Béla gyakorló-középiskolai tanár, Budapest, VIII., Múzeum-körút 6—8.)

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként  $1\frac{1}{2}$ —2 ív.

Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába tessék küldeni (Budapest, V., Akadémia-u. 2.). Előfizethetni könyvkereskedésekben is.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a Magyar Nyelv előfizetői e folyóiratot a Magyar Nyelv számaihoz mellékelve ingyen kapják.

•

A *Magyarosan* szerkesztősége szívesen válaszol az olvasóknak a magyar nyelvhasználatot és nyelvhelyességet illető kérdéseire.

**SYLVESTER NYOMDAI INTÉZET  
BUDAPEST**

1



II. ÉVF.

1933. MÁRCIUS-ÁPRILIS

3-4. SZÁM

---

# MAGYAROSAN

## NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

---

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGA  
MEGBÍZÁSÁBÓL

SZINNYEI JÓZSEF

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

NAGY J. BÉLA és ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA  
BUDAPEST, 1933

## TARTALOM.

	Lap
<i>Arany János</i> a nyelvművelésről — — — — —	25
<b>Kisebb közlemények.</b>	
<i>Zolnai Gyula:</i> Egy regényfordításról — — — — —	31
<i>Nagy J. Béla:</i> Hogyan ejtsük az idegen szavakat? — — — — —	37
<i>Vitéz Rózsás József és N. J. B.:</i> Teljtartalmú, hason- állású — — — — —	39
<i>Jánosi József és N. J. B.:</i> Szívére vesz — — — — —	40
<i>Zolnai Gyula:</i> A fényképészeti diafragma szeren- csés magyar neve — — — — —	41
<i>P. V.:</i> Nyelvújítás a sportban — — — — —	42
<i>S. Gy. és N. J. B.:</i> Vermut — — — — —	42
<i>Trencsény Károly és M. J.:</i> Azok az idegen szavak! — — — — —	43
<i>Virányi Elemér:</i> Telefonoz, telefonál — — — — —	44
<i>N. J. B.:</i> Elszerencsétlenült — — — — —	44
Orvosi nyelvművelés — — — — —	44
A rádió a jó magyarság szolgálatában — — — — —	45
A Nyelvművelő Bizottság ülése — — — — —	45
<b>Üzenetek</b> — — — — —	46

# MAGYAROSAN

## NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

---

### Arany János a nyelvművelésről.

Akik Arany Jánosnak prózai munkáit is forgatták, azok előtt ismeretes, hogy nagy költőnk nemcsak istenadta tehetségű művésze volt nyelvünknek, hanem sokat elmélkedett is a nyelvbeli kifejezésről. Nemcsak ösztönét követve írt magyarul szépen, művészi módon, hanem tudatosan megválogatva alkalmazta a szavakat, a szólásokat, a nyelvtani alakokat és szerkezeteket. A nyelvről és az írásról szóló cikkeiből csokorba fűzünk itt néhány általánosabb érdekességű nyilatkozatot, hasznos tanulságul mindnyájunknak.<sup>1</sup>

»Soha nagyobb szükségét nem érezte irodalmunk, mint most, hogy a magyar nyelvet éktelenítő s megrontó germanizmusok s mindenféle *-izmusok* ellen valamely erős hang szünet nélkül kiáltsa a „Carthaginem delendam“-ot. Régebben, ha valami idegenszerűt latinból, franciából, németből átvettek, noha az ily kölcsönzés által a

<sup>1</sup> A lapszámok a Voinovich Géza gondozásában jelent ötkötetes kiadásnak V. kötetére vonatkoznak. — Talán fölösleges is rámutatni, hogy nyelvünk és vele írásunk módja az időközben lefolyt 70 év alatt is sokat változott és fejlődött. Arany János is gyakran másképp fejezné ki gondolatait, ha ma írna.

nyelv szűz eredetisége mindinkább lehímlett, az az egy vígasztalás megvolt mégis, hogy puhán kötött, szélesszájú, terjengő stílus helyett csinosabb, tömöttebb, rövidebb kezde lábrakapni: a *szép selypítő*, mint Kazinczy szokta kifejezni magát. Hiba volt mindenesetre alsóbbfokú nyeménnyért, minő a nyelv rövidsége, csínja, hangzatossága, magasbfokú sajátságot, a szókötést, a nyelv életműszerét támadni meg; annál inkább, mert meg sem vala kísértve, ha vajjon rövidség, csín, hangzatosság nem épen úgy eszközölhető-e magának a nyelvnek határai közt... Mindazáltal ami régebben történt, legalább volt benne cél, s első tekintetre szükségesnek mutatkozott, így némileg menthető is; de ami most csupa lustaságból, hebehurgyaságból s a magyar nyelvérzék idestova tökéletes kihalásából történik: az rettenetes. Nincs is már magyar syntaxis. S ami bosszantóbb, ez idegen kakukfiak tetelesen pongyolábbak, idomtalanabbak, mint az eredeti fészek csinos madárkái... Tisztelt munkatársunk e szerint a lelkünkől vette a szót, midőn ez ájulás ellen a romlatlan, ép magyar nyelvérzékre hivatkozik... Csupán arra kívánjuk figyelmeztetni, hogy az ép nyelvérzékre hivatkozás sem mindenkor biztos, ha az illető a népnyelvet minden vagy minél több szójárásban nem ösmeri; egy-két vidék tájszólamának ismerete megesalhatja. Igaz ugyan, hogy a tájbeszédnek különbsége leginkább egyes szavakban s azok kiejtésében nyilatkozik; a szókötés jobbadán országszerte ugyanaz: de én mégis úgy tapasztalom, vannak a syntaxisban a tájak szerint némi árnyalatok, melyeket nem szabad kifelejtenuünk a számításból, midőn a nép nyelvére hivatkozunk. ... Ismétlem, óvatosak legyüünk a nyelvérzékre hivatkozásban.« (113—114.)

»...sajnálattal vesszüük észre, hogy csaknem minden figyelem, érdek, szenvedély, törekvés, kutatási szomj a szavak *teste* körül forog; ami azoknak s így a nyelvnek is *szelleme* volna, a szavakkal *élés*, igaz magyarosság a

kifejezésekben, a helyes, az ékes syntaxis aránylag mellőzöttek, művelés nélkül hagyottnak mondható. Az *etymologia*, szokott nyelvtani értelmében: „szófejtés, szónyomozás“ többenél-több vizsgálót s amúgy vaktában találógatót vonza körébe; de amaz eredeti értelem, hogy kelljen magyarul *igazán* (*etymos*) beszélni vagy írni, aránylag kevés méltatásban részesült... Nem kibébittem a szónyomozók érdemeit, de fájlalom, hogy míg a „szavak egérfarkába“ oly makaesul kapászkodunk, elhangyoljuk a *mondatot*; míg egyes halvány gyökök elhangzott értelmének földerítésén izzadunk, nem szentelünk hasonló buzgalmat mindazon árnyalatok összegyűjtésére, melyeket az élőnyelv a szavakhoz kapesol; míg elmések, legtöbbször túlelmések vagyunk a rideg betű jelentéséből mindent kiokoskodni, a szókötésben, stílban mintegy a véletlenre, ösztönre, kisebb-nagyobb mértékben megromlott nyelvérzékünkre hagyatunk; röviden: csinálunk, építünk nyelvészeti rendszereket, s írunk minden egyebet is, *rossz magyarsággal*.« (115—116.)

»... úgy látszik, a *szócsintan* már nem elég, rontani a nyelvet, „*mond-csin-tan*“ is kell, hogy syntaxisunk tönkrejusson. Egyes szavak csupán levelei, vékony ágai a nyelv törzsökének, azok rombolása könnyebben pótolható: de a szókötési formák azon nemesb ereket, csatornákat képezik, melyeken a fa éltető nedve kereng: dől-jük fel, — és a fa nem lesz többé!« (118. l., 2. hasáb.)

»Ki azt állítja, hogy más *szókötésre* van szükség, ha cseléddel értekezem, ha társalgok, ha magamat „ungeniert“ átengedem az anyai tejjel beszítt, a gyermekszobában vagy a póriskola dulakodásai közben kifejtett nyelvérzékemnek, másra pedig, ha vezércikket írok, ha regényem személyeit beszélgetem, ha színpadról szólok a közönséghez; hogy ami ott természetes, jól kötött, jól rendezett beszéd, itt nem az, hanem itt más rend, más kötés, más viszony kell: az csak menjen a maga útján, mert az enyémmel sohasem találkozik. De aki elismeri.

hogy a nyelvész kötelessége nem „a priori” szabályok felállításában vagy részletes igazságnak egyetemes törvénynyé emelésében, hanem abban áll, hogy legkisebb árnyalatig kinyomozza a nyelv szellemének *élő* nyilatkozásait (s a mult irodalmi hagyományát csakis ez élő szellem kritikája mellett fogadja el): az a főntebbi szabály<sup>2</sup> kérdésében meg fogja hallgatni — nem is mondom már: a népet, a szegény parasztot, mert félek a vádtól, hogy e mi dicsőséges stílusunkat el akarom póriasítani, — hanem meg fogja hallgatni azt a kisasszonyt, kinek nyelvérzéke őt-hat sprachmeister s divatlapjaink által még nincs tönkretéve, azon atillás öreg urakat, kik a leendő termés felől beszélgetnek, vagy *önmagát*, tulajdon primitív kifejezőmódját; apellálni fog rosszul értesített, azaz 20—30 évi zagyva táp által megrontott nyelvérzékítől saját jobban értesült, azaz még minden idegen befolyástól ment, szűz nyelvérzékihez.« (125. l., 2. hasáb.)<sup>3</sup>

»... De van egy más divat, mely után lelkes honfiak s honleányok, fő- és alrendűek, akadémiai tagok s nem-tagok, írók és beszélők, szóval az egész honi birodalom s irodalom nagyja-kicsinyje futva-futnak: a *nyelvhibák* divatja. Ezt evidentiában tartani oly közlönynek, mint a Koszorú, divatlapi kötelessége.« (352.)

»T. szerkesztő úr! Felbátorítva a mély hallgatás által, mely előbbi cikkemre következett, nyúlok ismét tollhoz. Erőt és kedvet ad nekem a meggyőződés, hogy csevegésem legkisebb vizet sem zavart, nem is fog, ha ítéletnapig folytatom is. A nyelvnek, melyen írunk, beszélünk, törvényeire, sajátságaira gondolni: mily pedantság! minő schulfuchseria! Melyik *író*, melyik *lap*, melyik szalonképes ember teszi ezt? Épen azért divat, hogy

<sup>2</sup> Erről a helytelen szabályról van szó: „Ő személyre, az dologra vonatkozik.”

<sup>3</sup> Ezek az idézetek a Szépirodalmi Figyelő 1861-i évfolyamában megjelent *Visszatekintés* című cikksorozatból valók.

ne okoskodjunk rajta, hanem tegyük, amit más tesz; minél vadabb, annál jobb. Van 'is erre jellemző szavunk: *vadonat-új*.«

»És mégis, t. szerk. úr, ha a divat nemzetére, a franciákra gondolok, s a divat fővárosára, Párizsra: úgy tetszik, nem épen jó úton járunk mi ezzel a mi nyelvdivatunkkal. Mintha olvastam volna valahol, hogy a francia, s kivált a párizsi, mennél műveltebb, annál jobban, tisztábban, s eredeti szelleme s változhatlan törvényei megtartásával beszéli s írja anyanyelvét. Hogy míg a kelme- és öltönydivat hétről-hétre, sőt majdnem napról-napra változik: a francia szófűzés, szóhasználat legkisebb árnyalatáig megőrzi eredeti jellemét; s hogy jól franciául beszélni nemcsak nem szégyen, sőt az a *ridicule*, ha valaki erre nem képes.«

„No, a mi divatunk különböző. ... a *bon ton* csalhatlan jele úgy beszélni e durva magyar nyelvet, mintha némely szó, kifejezés, árnyalat nem jutna eszünkbe, mintha régen elszoktunk volna szókötési fordulataitól s az egész barbár szó lim-lomot csak homályos emlékeztünk háttéréből szedegetnők elé. ... több azok száma, kik *tudva* rosszul beszélnek, hogy *előkelő* színe legyen. Ott van például Tóth Pista vagy Baczúr Gazsi: ismertem az apjukat is, derék földműves ember volt mindkettő: most az úrfiak úgy kimagyarodtak, hogy tulajdon szülőanyjuk is alig érti nyelvöket. Így terjed a legújabb divat, felülről lefelé, központról a vidékre, irodalomból az életbe. Csak hallgatni kell a *pesti* beszédet: utcán, „zöldben“, társaskörben, akadémiái gyűlésen, szóval mindeütt, hol a német szó *magyar fordításban* zeng: legottan szembe — azaz fülbe ötlík, mennyire hátra vannak még Vámospércsen.« (353.)

»Tudom én, szerkesztő úr, hogy szélnek beszélek, s ezt a zugot az ön lapjában el nem olvassa senki. De már csak hagyjon engem beszélni, könnyebben esik az én lelkemnek, ha szólok. Látssa, szeretem egy kissé ezt a sze-

gény magyar nyelvet. Még a divatnál is jobban. Nem egyhamar fogyok ki e tárgyból. Csak *olyan* hosszú életet adjon Isten az ön Koszorújának, amíg én győzöm nyelvhibák regestrumával!« (354.)<sup>4</sup>

»...nem tagadhatom meg az új mozgalmat, mely a magyaros szólásra irányul,<sup>5</sup> mert hisz e mozgalom eredetét ama másakra vezethetni vissza, mely jóval előbb a költészetben folyt le, s melynek (ha bűn, ha érdem,) „pars aliqua fui“; másfelől nem volnék hajlandó az orthologia nevében hadat izenni a kifejezésbeli amaz aesthesisnek, melyet Kazinczy hangoztatott. Valóban ideje most, midőn már az újítást a tömeg vette át, midőn nemesak költő, író, tudós, hanem minden ember, ki valamit ír vagy fordít, legyen az bár egy bolteím vagy szatócshirdetmény, jogot érez a saját hézagos szókészletében hiányzó vagy hamarosan eszébe nem jutott magyar szó és fordulat helyébe újat faragni, ideje, hogy a hozzáértők e rakoncátlan újítási dühöt mérsékelni megpróbálják. De másfelől a legszigorúbb orthologia sem tilthatja meg, hogy a költő, ha lelke van, olykor a hevülés percében vagy jellemző kifejezés okáért, új szót és szólamot ne teremtsen; a tudós, a fogalmak embere, sőt a közélet is elvont eszméinek vagy konkrét új tárgyainak új nevet ne adjon. Azt mondják, ennek megtiltása nem is cél, csak az újítás szabályosan történjék; de szerintem némely szabályok még koraiak és nem minden képzés korcs vagy idegen, mely annak mondatik.«<sup>6</sup>

<sup>4</sup> A *Divattudósítás* cím alatt megjelent két cikkből. (Koszorú, 1863. II. félévi 1. és 2. szám.)

<sup>5</sup> Szarvas Gábor nyelvjavító törekvését kell érteni ezen az új mozgalmon.

<sup>6</sup> A költőnek a M. Tud. Akadémia 1875. május 30-i közgyűlésén felolvasott főtitkári jelentéséből. Megjelent a M. Tud. Akadémia Évkönyveiben (XIV/VI, 12–13).



## Kisebb közlemények.

**Egy regényfordításról.** Pontoppidan Henriknek, a Nobel-díjjal koszorúzott jeles dán költőnek egyik regénye került nemrég kezembe magyar fordításban,\* és feszült érdeklődéssel olvastam végig. A regény gyakorlott tollú, ügyes fordítóra talált, aki egészben véve méltó köntösben mutatja be a nálunk eddig kevésbé ismert, világhíres író. A mű élvezetét azonban — sajnos — igen sűrűn zavarják meg a fordítás magyarságának gyarlóságai. A fordítónak nem egészen kifogástalan a magyar nyelvérzéke, és mikor e miatti hibáit most egybeállítom, az a nemes cél vezet, hogy a fordítás szokatlan és magyartalan kifejezéseinek s itt-ott valószínűs nyelvhibáinak továbbterjedését lehetőleg meggátoljam. Ennek annyival inkább szükségét érzem, mert a regény, mint az újkor hősköltemény-faja, a legolvasottabb irodalmi termék, s a hírlapok után a legnagyobb mértékben befolyásolja az irodalmi nyelv fejlődését.

A fordító további írásaiban a következő szokatlan és magyartalan kifejezéseknek kerülését tartanám kívánatosnak.

1) Szokatlan szóalakok: Mindebben volt valami *anyaöles* melegség (II, 131; az *öles* szó kiesengése teszi előttem a szót különös hangzásúvá; vagy *anyaölszerű* melegséget írtam volna, vagy ezt: volt valami az *anyaöl* melegségéből). Mély *búk* és kétségek közt hánytorgott (II, 10; a *bú* szónak többes alakja teljesen szokatlan). Naplementekor *egész* beborult (I, 209). Ugyanazt az aljas csúfolódást hallotta ki, ...amely *egész* végigkísérte életén (I, 244). Az *anya* már *egész* összeesuklott (I, 285 stb.; fordítónk igen kedveli az *egészen* határozószónak rövidebb alakját, amint látjuk, igék előtt is, pedig az irodalmi nyelv eddig tudtommal csak melléknevek és határozószók előtt fogadta be mint népiességet, pl.: *egész* üres a ház; *egész* jól érzi magát, l. Simonyi: Heles magyarországa és a Pesti Hírlap Nyelvőre). Szemében *fölfölvisszfénylettek* a nyugati felhőkből kisistergő villámok (II, 211; erőltetett kifejezés; természetesebb lett volna: fölfölvillant a ny. f. k. villámok visszfénye). Akiknek [parasztoknak] arcáról különböző jelekkel, de azonos értelemmel *gőgölt* lefelé, hogy ők a környék legelső személyiségei (II, 258). Több más és *jónál jobb* ajánlatot hárított el már (II, 321; a magyaros köznyelvszokás *jobbánál jobb*-ot kíván).

\* Szerencsés Péter. Regény. Dánból fordította Hajdu Henrik. Dick Manó kiadása. Budapest. (Év nélkül. A Nemz. Múzeum példányának növedéki lebélyezése 1929-et mutat.)

Egész *kószájuk* alatt egyetlen öregemberrel találkoztak csak (II, 103; a szónak ez a főnévi használata merőben szokatlan, e h.: *kószálásuk* alatt). Inkább valami *költő*s jelenséggé cifrázták képzeletükben (II, 50). Dajkagügyögésével és *költő*s símaságával [a „vénasszony-kereszténység“] teljesen megfelel a ...dán népnek (II, 212; a szokott kifejezés: *költői* v. *költőies*). *Lábhegyen* közeledett feléje (I, 279; magyarul: *lábujjhegyen*). Úgy töltik el [a kósza alakok] szabadidejüket az uccán, sörcsarnokokban, ...majd *beszedkeznek* ide-oda, párórai alvásra (I, 294). Balling odaszedkezett a legszembeötlőbb helyre, az ajtófél mellé (II, 50). Alkonyattájt *fölszedkezik* [a manósereg] a parányi föl[d]kupacokra (II, 154). Jőjjön, *beszedkezünk* hozzám (II, 162; kifogástalan képzésű új szó ugyan a *sed* igéből, mint *vet-kezik* a *vet-ből*, de annyira szokatlan, hogy kezdetben még a szóképzéstan alapos ismerője is fönnakad rajta). [Művei] évről-évre jobban satnyultak és *vérszegényedtek* (II, 51).

2) Szokatlan jelentéssel használt szóalakok: Per [Péter] *láltán* fölállt (II, 282; a szokott alak: *láltára*). A kisváros vagy a falu pirosposzgás szegénysége eltelt *jólétnek* hat mindig (II, 222; helyesen: *jólétként* hat v. *jólét* beuyomását teszi). Kétségtelen *kiöltözöttségére* csak még jobban fölötölt [egy iszákos nőnek] lompossága (II, 294, e h.: *kiöltözöttsége* mellett v. ellenére). Fönt állt egy dombon, ahonnan ellátott a böstrupi *templomra*, meg a paplak *kertjére* (II, 209; a magyar ember *ellát valameddig*). Per *túldalt* fordult, tüntető-némán (II, 23; helyesen: *oldalra* v. *féloldalt*). Per egy kiesít félrébb ült le ott. *Túldalt* meredt, eltökélten (II, 196; magyarosan: *a túlsó oldal felé*; a *túldalt* maga is magyartalan szó). *Félévi* házasságában (II, 327; helyesen: *féléves*). Mindezek a helyek a szóalakok jelentése iránti érzék hiányát árulják el.

3) Szokatlan jelentéssel használt szavak: Valahogy nem *állta* apósát (II, 280; a magyar ember *állja* például a szidást; a népies beszéd szerint: „törvényt *áll*“ a. m. kihallgatáson van; „nem *állja* a törvényt“ a. m. föllebbez; „*állja* a vadat a kutya“ a. m. lesi, szemel tartja [l. Magy. Tájszót.], de az apósunkat legföljebb *ki* nem *állhatjuk*). A társaság egy ideig víg és hazafias dalokat énekelt, *amelynek* [!] során különösen Fussné... híres diskantja tűnt ki (I, 40; helyesen: *aminek*, mert így, amint kell is, az éneklésre értjük; az *amelynek* csak a *dalokat* szóra mutathatna vissza, de hibásan, mert nincs meg rajta a számbeli egyeztetés). Családja kopenhágai letelepülését kellett elhallgatnia, *amely*... fölcsigázta [l. alább] folyton (II, 32; helyesen: *ami*, mert nem önálló tárgyra, hanem eseményre vonatkozik). Mindjobban *eluralkodott* rajta valami közöny és fásultság (I, 360, e h.: elhatalmasodott v. erőt vett). Emlékei mindjobban *elural-*

*kodtak* rajta (II, 10; e h. eltöltötték lelkét; ezt az ilyen értelmű és fordítónknál gyakori *eluralkodást* ebben a könyvben olvastam először, aztán egy ugyanazon kiadócégnél megjelent másik, szintén nem kifogástalan magyarságú fordításban: Renan: „A kereszténység eredetének története“, ford. Salgó Ernő, I, 253: „Küldetése [Jézusé] *eluralkodott* rajta és ő engedelmeskedett az áradatnak,” majd a Budapesti Hírlap 1933 jan. 6-i számában, 1. l.: „A sajtó egy részében ismét *eluralkodott* az a ki- és elesapongó tudósítói fantázia“ stb.; habár Kelemen Béla már fölvette Kézi Szótárába, mégsem tartom magyaros kifejezésnek; mondhatjuk pl., hogy boldogtalan IV. Károlyunk, ha a végzet meg nem gátolja, 50 évig is *eluralkodhatott* volna, azonban az igének főntebbí használatmódját bizonyára csak a német *vorherrschen* szó idézte elő). Családja kopenhágai letelepülését kellett elhallgatnia, amely [helyesen: ami, l. főntebb] ...*fölszigáta* folyton (II, 32; talán: folyton izgatta?). Ez [büntudat] *fölszította* alázatát (II, 206; csak tüzet és gonosz indulatokat szoktunk fölszítani). Előrevezette hölgyeit... az előkelőségek számára föntartott ülőhelyek *íránt* (II, 173; a népnyelvben van ugyan ilyen, valaminek, valami felé jelentése a névutónak, de irodalmi nyelvünkéből, mint itten is, kirí ez a használatmód). Mit gondol a professzor úr, nem volna-e helyes, ha jó-maga falura törekednék eztán? — *Isten ments* [feleli a tanár], mért ne! Csak ki a legelőre! (II, 241; ez a szólás, mikor éppen helyeseljük a mondott dolgot, ninesen helyén). A társaság egyetlen tagja se *kavart* akkora föltűnést, mint dr. Nathan (II, 50). Ez a kis jelenet olyan sejtést *kavart* valójában, hogy egyszerre megnyílt neki a menny és pokol kapuja (II, 204). Merev és tétova mosolya oly idegességet *kavart* benne, hogy stb. (II, 241 és még számtalanszor, e h.: támasztott, keltett). Nem — *szakadt* ki hosszú fontolgtatások után, akár egy facipő koppanása (II, 226, e h.: tört ki belőle a szó stb.). *Lassan*, ahogy Per hozzászókkott a benti sötétséghez, fölfedezte azt is [pongyola mondatfűzés, helyesen: amint hozzász. a b. s., azt is fölfedezte Per], hogy stb. (II, 209). Az állandóan terített asztalok látványa legyőzte *lassan* a kicsinyek húzódozását (II, 273). Ezek [kávéházak] törzsvendégei beszivárogtak *lassan* a falvakból (II, 327 és még többször, e h.: *lassanként*). Frissen perdült a szó; szinte *lerítt* az arcokról a beszélgetés tárgya (II, 315; a nyomorúság *leri* valakiről, az egyenruha is *leri*hat, ha nem áll valakinek a testéhez; hanem a beszélgetés tárgya? — talán inkább csak *leolvasható* az arcokról). Fölpillantott egy könyvből, amelyet — látszólag közömbösen — *levelezett* (! I, 165; határozó raggal Petőfi is használja ugyan: „Míg anyánk a bibliában *levelez*“ (Szeget szeggel), de tárggyal ma csak *lapozzuk* v. *lapozgatjuk* a könyveket). Míg Per fönt állt egy dombon, „*ráért* az

eső (II, 209, irodalmi nyelvünkben szokatlan népiesség, e. h.: utol-  
érte). Nos, mi is az az életföltétel? Orvosok és mérnökök, pedagó-  
gusok és katonák... rendre ezt *rebesgetik* mostanság (II,  
210—11; inkább csak bizonytalan hírekről szoktuk mondani;  
helyesen: emlegetik, mondogatják). Olvasásuk közben ugyan-  
az a csalódás fogta el, mint Blomberg tiszteletes karácsonyi  
prédikációja *rendjén* (II, 261—2). A főváros legnyugtalanabb  
idejében érkezett át, a nyár és tél találkozásakor, az élet fo-  
kozott pezsgése *rendjén* (II, 327; a kifejezés bizony egyik he-  
lyen sincs *rendjén*; az első idézetben *alatt*, a másodikban  
*idején* a helyes szó). Ez [bűntudat] fölszította [l. föntebb]  
alázatát, amely délelőtt még nem férközhetett hozzá s így  
imára is *tört* [!] végül (II, 206; az eredeti ismerete nélkül  
nem igazíthatom helyre). Kerülgette némi csalódás: is...  
még pedig tudtán *túl* (II, 25; helyesen: tudtán *kívül*). Csa-  
ládja kopenhágai letelepülését kellett elhallgatnia, amely [l.  
föntebb], *túl* a délelőtt nagy eseményein, fölszigazta [l. fön-  
tebb] folyton (II, 32; azt akarja-e mondani: a délelőtt nagy  
eseményein kívül?). *Túl* egy órán egész zavartalanul ült Per  
e boldogan megindult [ennek a szónak sem egészen világos  
itt a rendeltetése], ünnepi hangulatban (II, 220; helyesen:  
egy óránál tovább, több mint egy óráig). Az igazi otthon só-  
vargásán *túl* még egy... ok miatt sürgette e házasságot (II,  
280; helyesen: kívül). Most minden csendes volt..., hogy  
úgy *tűnt*, mintha a sarokból a legkisebb neszre is zörgő  
visszhang kelt volna (I, 53). Szája keskenynek és nagynak  
*tűnt* (I, 161; helyesen: látszott; ez az idegenszerűség a II, 54.  
és 357. l. is előfordul még). Ahogy tárgyük kimerült végül...,  
a tiszteletes újra *visszakerült* a technikusok jelenlegi vezér-  
szerepére (II, 210; helyesen: visszatért). Hazulról, ahol *vé-  
gig* Breslauban vélték őt, az anya meg az apa... értesítette  
stb. (II, 272; helyesen: mindvégig). Némán ült *végig* (II, 337;  
helyesen: az egész idő alatt; a szóhasználat legalább is hét-  
köznapias mind a két helyen).

4) Mondattani kocsintások. El van hagyva a *-nek* rag  
olyan helyen, ahol nyelvérzékünk megkívánná: A társaság  
egy ideig víg és hazafias dalokat énekelt, amelynek [l. 3.  
alatt] során különösen Fussné (inkább ereje, mint szépsége  
révén) híres diskantja tűnt ki (I, 40). Kisértetiesen áradt a  
régi *tenger* mély, és az emberi lelket fenséges borzalomba  
szédítő orgonaszava (II, 124; a birtokos jelzőt nem szoktuk  
ragtalanul mondani, ha a birtokszótól több szóra terjedő ki-  
fejezés választja el). — Helytelen a névelő elhagyása a kö-  
vetkező két mondasban: Pénzem túlságos gyorsan elfogyott  
*idén* (II, 214, e h.: az idén). Rövidesen befogom *pampuládat*,  
gondolta Per (II, 65; ilyen népies szónak személyragos alak-  
ja, éppen a népi nyelvszokás alapján, megkívánja a névelőt:  
*a pampuládat*). — Igen kedveli fordítónk a *mint* kötőszónak

elhagyását ott, ahol a magyaros nyelvérzék megkívánná; pl.: Már rég elmúlt az idő, amikor, *szegény parasztyerek*, elkáprázott lezt a szót sem igen mondjuk emberről, hanem csak a szemünkről] a nábob kincsek fényén (II, 54). Tudom, mily kevésbé érdekelheti Önt, mit gondolok — *teljességgel tájékozatlan ember* — e műről (II, 61). Az idősebbek szétszéledtek a szobákban, vagy, *csendes nézők*, körülülték a termet (II, 72). Éles emlékeket idézett föl benne a háborús év, amelynek szerencsétlenségeit, *kisgyerek*, meg sem érthette még (II, 119 stb.; ilyen beszédet legföljebb versben bocsáthatunk meg). — Ügyetlen mondatfűzések: *Soha* vagy mindenesetre csak futólag gyanakodott rá (II, 128, e h.: soha sem gy. rá, vagy m. cs. f.). Az örök lendület ereje nélkül, amely ott forrong minden szenvedélyben, *hasson ki* akár a valóság, *be* a gondolat vagy *föl* az álom világába, ...senki se juthat el az igazi fölszabadulásig (II, 361). — Szokatlan időhatározói kifejezés: Per csak egyszer volt Kopenhágában, miután *hat éve körül* otthagyta a fővárost (II, 327, e h.: mintegy hat évvel ezelőtt). — Szórendi szokatlanságok: *Ellenére* fáradtságának és az éjszakába nyult időnek (II, 40). *Ellenére* összes kínlódásainak (II, 41 stb., az egész könyvön végig; a német *trotz* szórendjének utánzása: *trotz des Regens, trotz aller Ermahnungen* stb.).

5) Ismeretlen szók, amelyeket az olvasók legnagyobb része nem érthet meg: Mondja, mért *aggat* Önnek Blomberg tiszteletes? (II, 192; engem is csak a Nagy Szótár világosított föl róla). Tanácstalanul *bazsált* a szószerk előtti térre (II, 176; csak a Tájszótárból tudhatni meg a jelentését). Úgy vagyunk vele [a jelenkor iramával], mint a *gamó* lova (II, 239; a Czuczor—Fogarasi és Kelemen Bélában levő 'Haken' jelentésű szó nem magyarázza meg a helyet). Egy ócskaságra [emlékeztet], holmi verses, *picsogós* lovagi látványosságra (II, 64; nem mindenki előtt ismeretes tájszó). Aztán *fölrévlett* benne [Per lelkében], hogy az [a jegyese] aligha kérne ebből (II, 134; szótárakban sem találom). Az egyik vendéget — egy őszes, erősen meggyörnyedt *szórmókot* — megfogta némiképp e mondat (II, 56; ritka tájszó). Járhatatlan *turjánok* térítik ki az utakat (II, 352; az előbbihez hasonló tájszó). Az ilyen szók irodalmi használata csak akkor engedhető meg, ha az összefüggésből önként kiviláglik az értelmük.

6) Sokszor találunk szükségtelen idegenszót is a fordításban, ez azonban legtöbb esetben nem a fordító hibája, hanem a mai általános nemzetietlen irodalmi divaté. Nem értem például, miért kell *adoma* helyett *anekdotát* (II, 21), *arcél* h. *profilt* (I, 178; II, 252), *arckép* h. *portrét* (II, 248), *erkölcsi* érzék h. *morális* érzéket (II, 356), *eszme* h. *ideát* (II, 229, 310), *eszményít* h. *idealizál*-t (II, 311), *falragasz* h. *pla-*

kátot (I, 136; II, 268), *hajóhad* h. *flottát* (I, 94) írni; miért kell az egyetlen *helyes* eljárást (egy kétes betegségben szenvedőnek kórházba szállítását) *korrekt* eljárásnak (II, 234), az anyanyelven *helyesen* írást *korrektül* írásnak (I, 240), az *időszakot* *periódus*nak (II, 308), a levél *keztezését dátum*nak (II, 360), a *keringőt valcer*nek (I, 65), a *láthatárt* csaknem kivétel nélkül *horizont*nak (I, 274, 296; II, 32, 171 sb.), a *légsúlymérőt barométer*nek (II, 360), a *százalékot percent*nek (I, 325), a *vetélytársat rivális*nak (I, 163) mondanunk, stb. stb. Miért kell így írunk: Minden áron *kontrollálni* [e h.: ellenőrizni] és *korrigálni* [e h.: helyesbíteni] akarjuk a világ gépezetét (II, 359). Meg így: Olykor kissé *tropikus*nak érezte Jakobe *erotikus atmoszféráját* (I, 252, e h.: izzónak v. perzselőnek érezte a szerelmi légkörét), stb. S ha erre feleletet kell adnom, elsősorban a német irodalmi és társalgási nyelv szokásban látom az okot, hiszen az imént felsorolt jó magyar szavakat főképpen azért cseréljük föl a mondott idegenszókkal, mert megfelelő változattal a németben is ezek a divatosak. Fordítónkban pedig ez a nyugtázó német hatás az általánosnál is fokozottabb, mert ilyeneket is olvasunk a regényben: Félig összenőtt *baziliszkszeméből* csak úgy föcskölt a gonoszság (II, 64; magyar ember *baziliskust* szokott mondani). VI. *Kristian* (II, 282; a magyar *Keresztély*nek mondja ezt a keresztnévet a dán királyokról is). *Wienen* és *Budapest*en át (I, 296). Per *Wien*ben élt ekkor (I, 342). Végig *Breslauban* vélték őt (II, 272; *Bécs* és *Boroszló* h.). A *Stettiner*-pályaudvarról áthajtatott a *Central*-szállóhoz (II, 222; itt a felemás németiség a bántó; Berlinről lévén szó, meg kellett volna hagyni egészen az eredeti neveket: *Stettiner Bahnhof*, *Hotel Zentral*). A *sund* szélesen kitágult előtte a távoli partok közt (II, 68 és másutt is; a német és dán *sund* szóra semmi szükség, hiszen egyszerűen *tengerszoros* mind a kettő).

Megemlítek még két helyesírási hibát: *Harmincegynéhány* éves férfi (II, 314; ezt így ejtjük: *harminc-egynéhány*, mind a *har-*, mind az *egy-* szótagot hangsúlyozva; a kötőjel elmulasztása hirtelenjében a *harmincegy*-nek egybeesését vonhatja maga után). Itt minden fiatalembert önhittnek bélyegeznek, akit egyéb becsvágy fűt, *minthogy* [helyesen: *mint hogy*] egy hivatali székben púpossá görbedjen (I, 46).

A felsorolt nyelvi szokatlanságok és magyartalanságok — tanulságlevonásképpen — egy megjegyzésre késztetnek. Mai íróink között sokan vannak, akiknek magyar nyelvérzéke nem egészen kifogástalan. Ezek és kiadók jól tennék, ha követnék a legnagyobb magyarnak példáját. Széchenyi-ről ugyanis tudjuk, hogy sokáig élt idegen légkörben, németül beszélt és leveleit is ezen a nyelven írta. Mikor azonban magyar íróként föllépett, írásait megmutatta azoknak, akikkel legtöbbet érintkezett, és meghallgatta nyelvi tanácsai-

kat.\* Ezzel az eljárással elérhetnők azt, hogy fogyatékos nyelvérzékű íróink munkái is szeplőtelen magyarsággal jutnának az olvasóközönség kezébe, és nem terjesztenék a magyar nyelvnek amúgy is sajnosan tapasztalható romlását.

Zolnai Gyula.

**Hogyan ejtsük az idegen szavakat?** s. g., a Literatura szerkesztője s egyúttal nyelvhelyességi szakértője, egyszer már<sup>1</sup> érdeme szerint méltatott támadó cikkében „a mucsai vicinalizmus netovábbjának“ nevezi azt a felfogást, amelyet tavalyi évfolyamunknak 52. lapján kifejtettünk az idegen szavaknak magyar beszéd közben való kiejtésére nézve. Nemes haragjában így mennydörög ellenünk: „Igenis, a magyar ságnak nagy érdeke, hogy mindenütt a külföldön kulturált népnek ismerjék; ennek pedig többek között az is egyik jelensége, hogy az idegen nyelvet az azt megillető kiejtéssel és akcentussal beszélje“ (Literatura 1932. júl., 584. l.).

Ez a nagy nyomatékka! tett kijelentés oly magától értődő, oly elemi igazságot foglal magában, hogy a Mucsai Hírlapban is kár volna rá nyomdafestéket és helyet pazarolni. Csakhogy nem az idegen nyelvekről van ám szó itten, hanem — a magunkról! Nagyon természetes, hogy ha németül, franciául, angolul beszélek, németesen, franciásan, angolosan kell ejtenem a szót, máskülönben rögtön megállapítják rólam, hogy nem tudom jól az illető nyelvet. De éppoly természetes az is, hogy aki magyarul beszél, annak magyarosan kell kimondani a szavakat, mert aki nem így mondja, rosszul beszél magyarul. Amiaz egyik nyelvben jogos, a másokban is méltányos. *Berlin* nevét a németek így ejtik: *berlin* (a hangsúly a szónak a végén). Ha németül beszélek, így kell kimondanom, német módra. Francia beszéd közben már nem lehet így mondanom, mert ott a franciás kiejtés a kötelező: *berlen* (a második szótagbeli magánhangzó orrhangú és hangsúlyos *e*). Ha angolra fordítom a beszédet, az angol kiejtéshez kell alkalmazkodnom, s a helyes kiejtés ilyenféle lesz: *bólin* (hangsúlyozása ingadozó, különleges betűjegyek nélkül persze nem lehet a kiejtést pontosan jelölni). A magyar kiejtés pedig se az egyik, se a másik, se a harmadik, hanem a negyedik: *berlin* (a hangsúly az első szótagon).

s. g. teljesen félremagyarázza a kiejtésről szóló cikkünket, mikor azt az „óhajtatást“ tulajdonítja nekünk, hogy az idegen szavakat betű szerint akarjuk kimondani.<sup>2</sup> Ilyes-

\* L. Viszota. Gyula cikkét: Széchenyi első négy művének nyelvéről (Magyar Nyelv XII, 51. s. köv. II.).

<sup>1</sup> Magyarosan I, 91—96.

<sup>2</sup> Mellesleg *Wales* akkor is *vales* volna, nem pedig *valesz*, mint ő írja.

mit csak az olvashat ki cikkünkéből, aki figyelmetlenül olvas. Arról van ugyanis szó, hogy pl. *Bordeaux* nevét magyar beszéd közben — még egyszer hangsúlyozzuk, hogy senki félre ne érthesse vagy félre ne magyarázhassa: magyar beszéd közben — nem lehet franciásan kiejteni, azaz a magyar kiejtésben elő sem forduló nyílt *o* hanggal, továbbá franciás, raccsoló *r*-rel és *a* hangsúlyt a szónak a végére ejtve. Természetesen nem lehet kimondani betű szerint sem (*b-o-r-d-e-a-u-x*), hanem a magyar nyelv hangállományához és hangsúlyozásához igazodva: zárt *o*-val, rendes *r*-rel és előrevetett hangsúllyal, vagyis egy hangnyi eltéréssel egészen úgy, mint ezt a magyar szót; *hordó*. Ez nem „mucσαι vicinalizmus“, hanem szükségszerű velejárója annak, hogy a nyelvek nem egyformák s az idegen szót átalakítják a maguk képmére és hasonlatosságára. Így bánik az idegen szavakkal a világnak minden népe, de nem is tehet másképp, mert ha nem így cselekednék, csakhamar beállana nyelvében a bábeli zűrzavar. Még a tulajdonnevek is megérzik a nyelveknek ezt az átformáló hatását. *Goethe* és *Faust* a francia ajkán *gőt* és *foszt*, *Franklin* és *Vinci* pedig *franklen* és *venszi* (orrhangú *a*-val és *e*-vel).

Nincs tehát semmi értelme az olyan tudákos kiejtés-igazításnak, aminőt a *Literatura* erőszakol a III. lapon: „Nem *dzsungel*, hanem *dzsangel*.“ Ettől ugyan nem lesz nagyobb az a „belső kulturáltságunk“, amelyet a *Literatura* emleget, hiszen a *jungle* szónak angol kiejtése nem *dzsangel*, hanem *dzsangl*. Azután meg ha a művelt, akarom mondani: belsőleg kulturált franciának szabad ezt a szót így ejteni: *zsöngl* vagy *zsongl* (orrhangú *ö*-vel vagy *o*-val), akkor talán a mi belső kulturáltságunkon sem esik semmiféle csorba, ha megtartjuk a nálunk már meghonosodott magyaros *dzsungel* kiejtést. Hasonlóképp aki a *Literatura* böles tanácsa szerint „*renesszánsz*“ helyett „*rönesszánsz*“ alakot ír (III. 1., 2. hasáb), az sem dicsekedhetik el vele, hogy valami nagy a belső kulturáltsága, vagyis ezúttal a francia nyelvtudása, mert a francia kiejtésben ez a szóközépi *sz* tudvalevőleg nem hosszú, hanem rövid. Mint-hogy pedig a magyaros kiejtésben a francia szókezdő *re*-szótagot nem *ö*-vel mondjuk, hanem *e*-vel, bizony csak *renesszánsz* marad ennek a szónak magyaros kiejtése (az *á*-t igazolják a többi közt ezek: *pasziánsz*: *patience*, *sánsz*: *chance*, *széánsz*: *séance*). Aki magyar beszéd közben *retúr* helyett *rötúr*-t mond, *refrén* helyett *röfren*-t, *Franklin* helyett meg *franklin*-t, az igenis fitogtatni akarja francia vagy angol tudományát, ezt pedig nem helyeselhetjük, annál kevésbé, mert az a francia vagy angol nyelvtudás rendszerint nem is olyan nagyon tökéletes, mint a *dzsangel* és a *rönesszánsz* példája mutatja.

Nagy J. Béla.



**Teljtartalmú, hasonállású.** A hivatali nyelvben mind gyakrabban találkozom ezzel a két újabb keletű szóval. Gyermekekoromban azt hittem, hogy a *teljtartalmú* valamikép a *tej* szóval függ össze, a *hasonállású*-ról meg azt képzeltem, hogy valaki nem a lábán és nem is a fején áll, hanem — ó, szörnyűség! — a hasán.

Azóta azonban már beláttam tévedéseimet. A „*teljtartalmúlag* közlöm“ kifejezés ezt akarja jelenteni: teljes tartalommal, vagyis *szószerint* közlöm; a „*tisztek és hasonállásúak*“ pedig azt: *tisztek és hasonló állásúak*.

De ha van mindegyikre jóképzésű, érthető kifejezésünk, miért használják egyesek mégis a rosszat, a helytelen képzésűt, a félreérthetőt? Maguk se tudják, vagy tán nem is akarják tudni.

Mindkét kifogásolt szó a helytelen „gyökelvonás“-ra és szórövidítésre emlékeztet. A mindenáron való rövidítés elve alapján keletkeztek, de a német minta szolgai utánzása is hozzájárult, mert valószínű, hogy a *teljtartalmú* alak a már régebben használatos *teljhatalom* (*Vollmacht*) és *teljhatalmú* (*bevollmächtigt*) mintájára született meg és terjedt el. A *hasonállású* mögött pedig a német (osztrák) *gleichstehend* szót sejtem.

Sajnos, nemcsak ezekben az összetételekben fordul elő ez a két szó, hanem itt-ott már mint önálló névszókkal is találkozunk velük, pl.: „Erejének *teljével* küzdött“ (helyesen: erejének teljességével, teljes erejéből). „Tudásának *telj-ét* adta nekünk“ (helyesen: tudásának teljességét, teljes tudását). „Az iratot *hason* szám alatt felterjesztettem“ (helyesebben: *hasonló* szám alatt, de valójában: *ugyanazzal* a számmal).

Végeredményben helyes elv a rövidsége való törekvés. Még azt is megértem, hogy újabban a *gyógyszertár* helyett *gyógytár-t* mondanak. Hiszen a *gyógyszertár* is helytelen képzésű, ezzel a rövidítéssel tehát már nem sokat rontunk rajta.\* De ahol elkerülhetjük az ilyen szükségtelen szónyomórítást, mint pl. a *teljtartalmú* és a *hasonállású* esetében, ott ne resteljünk — nyelvünk helyessége érdekében — egy szótaggal többet mondani vagy írni. Inkább a terjedős hivatali mondatszerkesztés tömörítésével takarítsuk meg ezt a kis fáradságot.

Ne felejtjük el, hogy a nyelvújítás korában nagy szükség volt új szavak alkotására, mert akkoriban nagyon sok fogalomra — magyar hiányában — idegen szót használtak. Ezért megérthető a „gyökelvonás“ sűrű alkalmazása is. De ma már, nyelvünknek gazdagon fejlett állapotában, semmi

\* Rontunk annyiban, hogy a *gyógytár* a. m. *gyógyok tára*, holott valójában *gyógyszerek tára* akar lenni. Egyébiránt újabban mindinkább terjed a cégtáblákon a régi *patika* elnevezés.

A szerkesztőség.

szükség sincs olyan szertelen nyelvújításra, mint aminőt egyes hivatalok „hatalmuk *teljében*“ (heyesen: teljességében) végeznek. *Vitéz Rózsás József.*

Meg kell jegyeznünk, hogy a *hason* szót nem a nyelvújítók csinálták a *hasonló* megrövidítésével. A Nyelvtörténeti Szótár tanúsága szerint már a régi nyelvnek is volt *hason* szava: *hason-fél, hason fele*. Ellenben a nyelvújítás alkotásai ezek: *hasonmás, hasonít, hasonul*. Ennek tudatában inkább azt mondhatjuk, hogy a *hason* régies, elavult alak, ezért mai nyelvérzékünknek csakugyan jobban megfelel a *hasonló állású* és a *hasonló szám*, mint a *hasonállású* és a *hason szám*. *N. J. B.*

**Szívére vesz.** Zolnai Gyula *Megszívvel* c. közleményéhez (17. l.) legyen szabad azt a megjegyzést hozzáfűznöm, hogy szülőföldemen, Veszprémben és Veszprém vármegyében a *szívére vesz* kifejezést tapasztalatom szerint nem a *megszívvel* (figyelembe, fontolóra, gondolóra vesz, szívébe vés) fogalmának kifejezésére használják, hanem csakis ebben az értelemben: *megindul, meghatódik, elkeseredik, bánkodik, töpreng*. Például: a szentbeszédet annyira a *szívére vette*, hogy sírva fakadt (annyira *meghatóta, megindította* a szentbeszéd, hogy...); a tréfát annyira a *szívére vette*, hogy rögtön távozott (annyira *bántotta* a tréfa, hogy...); az édesanyja halálát úgy a *szívére vette*, hogy egy esztendő óta nem is megy emberek közé (annyira *elkeserítette, megsomorította* a haláleset, hogy...); ne *vedd* oly nagyon *szívedre* (ne *töprengj*, ne *keseregj* annyit miatta).

*Jánosi József.*

A Toldi Estéjében ezt mondja valaki a vén Toldiról: Nem soká élt, hogy az udvart idehagyta Vakmerő goromba beszédnek miatta. Elkövetett bűnét *vette-e szívére*? Vagy csak a vénségtől állott meg a vére? (III, 26.) Magyarázatos kiadásában Lehr Albert a többi közt ilyen példákat idéz ehhez a helyhez: Akinek elégett a háza s ezen szomorkodik, azt így vigasztalja a nép: „*Ne vedd* olyan nagyon *szívedre*, jó az Isten.“ „A kis özike baját is annyira *szívére vette* a király, hogy stb.“ (Arany László népmesegyűjteményében.) Ő érte nem jött senki, ezt nagyon *szívére vette*.“ (Jókai.) Ezekben a mondatokban a *szívére vesz* szólást csakugyan nem lehetne a *megszívvel* igével helyettesíteni. Inkább a *szívébe vesz* kifejezést használjuk ilyen jelentéssel: *megszívvel valamit, befogadja szívébe*. Egy prédikáció utáni katolikus egyházi ének így hangzik: „Hallottuk, Isten, a te szent ígédet. *Szívünkbe vettük* kegyes intésedet. Azt fogjuk követni“ stb. E szerint a jelentésbeli különbség az, hogy

amit *szívébe vesz* (*megszívlel*) valaki, azt csak megjegyzi, amit azonban *szívére vesz*, az fáj is neki. Kelemen Béla szótára szerint a *szívére vesz* szókapcsolat azt is jelenti ugyan, hogy *megszívlel*, de jobb, ha különválasztjuk ezt a két kifejezést. „Du mußt es dir nicht zu Herzen nehmen.“ „Berherzige meine Warnung (schreibe sie dir tief ins Herz).“ Weidemann német szótárának itt idézett példamondatait így kellene magyarra fordítani: „Nem kell a *szívedre vened*.“ „*Vedd* (vésd) *szívedbe* (*szívleld meg*) intésemet.“ „Nagyon *szívére vette* a sérelmet“, ezt a kifejezést Czuczor–Fogarasi szótára is így értelmezi a *vesz, veszen* címszó alatt: „fáj neki“ (970).

N. J. B.

A fényképészeti *diafragma* szerencsés magyar neve. A Budapesti Hirlapnak „Az *amatőr* fényképész“ című rovatában ezt a szakaszt olvasom: „Az *objektív*vel már előző cikk-sorozatunkban foglalkoztunk és itt csak a *centrálisan* változtatható *fényrekesztőre* (diafragma) hívjuk fel, mint fontos körülményre, *amatőrtársaink* figyelmét“ (1932. nov. 27., 20. l.). Gáncsal kezdem, hogy a dicséret aztán annál jobban essék. Én már a rovatnak is „*Műkedvelő* fényképész“ címet adtam volna „A magyarságért“ jelszavú lapban, és a vasárnapi mellékletek „*amatőr fotopályázata*“ helyett (pl. az 1932. dec. 4-i számban) *műkedvelő fényképpályázat*ot hirdetnék, a fontosabb idézett szakaszt pedig így írtam volna: „A *tárgylencsével* [elfelejtettük már ezt a jó és szép magyar műszót?] már előző cikksorozatunkban foglalkoztunk, és itt csak a *központilag* változtatható *fényrekesztőre* (diafragma) hívjuk föl, mint fontos körülményre, *műkedvelőtársaink* figyelmét.“ Azonban dicsérni jöttem a cikkíró, nem gáncsolni. Nagy örömmel üdvözlöm a szép és találó magyar szóért, a *diafragma*-nak *fényrekesztő* elnevezéséért. Nem tudom: az ő találmanya-e, vagy nem volt-e már előbb is használatban? (Nem találom a Révai *Lexikon*ban és a Napkelet *Lexikon*ában, amelyeket napkeletibb módon *Ismerettárak*nak nevezhetünk volna, sem Révész Samunak *Technikus* [mért nem *Műszaki*?] Szótárában.) Egy azonban bizonyos, hogy talpraesett magyaros műszó (párja a *viadukt* miatt elterjedni nem bíró *völgyhíd*-nak\*), és újabb fényes példája nyelvünk parlagon hagyott kifejezőképességének. Én azt hiszem, hogy egy kis jóakarattal a ma még divatos görög-latin szakkifejezéseknek legnagyobb részét, sőt talán egész sorozatát is képesek volnánk hasonló módon magyarral pótolni.

Meg is kell tennünk mielőbb!

Zolnai Gyula.

\* L. erről Magyar Nyelv XXVII, 326.

**Nyelvújítás a sportban.** Ilyen cím alatt közölte folyóiratunk (I, 97), hogy a Nemzeti Sport című lap is pusztítja az idegen kifejezéseket. Nagyon örvendetes, hogy a Magyar Országos Tornaszövetség (MOTESZ) tanácsa a versenyszabályok átdolgozása alkalmával a nyelvművelés szolgálatában is buzgólkodó egyik „öregtornász“ tagjának indítványára nemcsak az idegen szavakat küszöbölte ki teljesen a versenyszabályok szövegéből, hanem a helytelen magyar szakkifejezéseket is helyesekkel pótolta. Így pl. *amatőr* helyett *műkedvelő*; *professzionista* helyett *hivatásos*; *sport* helyett *testgyakorlás*, *testedzés*; *start* helyett *indítás* van a szövegben. A tornászoknak három csoportját az eddigi „ifjúsági, *szenior* és *old boy* tornász“ elnevezés helyett: ifjúsági, *középkorú* és *öregtornász* csoportra osztotta; az *óvni*, *megóvni* szót, amely idővel beleférközött a testgyakorlásnak minden ágába, az *óvást emelni*, *panaszt tenni* kifejezésekkel helyettesítette s általában az egész szöveget jó magyarsággal állapította meg. Követendő példaként ajánljuk ezt a testgyakorlással foglalkozó többi szövetség, különösen a Magyar Atletikai Szövetség (MASz) figyelmébe, amelynek Szabálykönyvében szintén sok helyes újítást találunk, mint pl. *handicap* helyett *előnyverseny*, *handicaper* helyett *előnyosztó*, *pentathlon* helyett (jobban mondva: mellett) *ötös mérkőzés*, *dekathlon* mellett *tizes mérkőzés*, az *óvás* helyes használata stb., de még most is több helyesbítésre volna szükség, mert még benne van a Szabálykönyvben a *sport*, *atléta*, *atletika*, *amatőr*, *junior*, *szenior*, *old boy*, *propaganda*, *rekord*, *plakett*, *staféta*, *doping*, *mérce*, *zóna*, *szaltóugrás* stb. Ezek között olyan idegen szavak is vannak, amelyeknek a pótlását még hosszabb ideig kell majd várunk, de reméljük, hamarosan eljő az az idő, amikor a szakemberek a nyelvészekkel együtt megtalálják a megfelelő magyar szavakat.

P. V.

**Vermut.** A *Vermut-féle nyelvfejlődés* című érdekes cikkhez (I, 105) legyen szabad hozzáfűznöm a magam kis vermut-élményét is.

A napokban betértem egy váciutcai, bárnak elnevezett helyiségbe. A társaságomban levő hölgy azt a kívánságát nyilvánította, hogy *vermut*-ot szeretne inni. Én kapva kaptam az alkalmon és ugyancsak megleckéztettem, hogy a *vermut*-ot magyarul *ürmös*-nek hívják. Hölgyem azonban csodálkozva nézett reám és kijelentette, hogy sohasem hallotta, hogy a vermutot magyarul nem vermutnak, hanem ürmösnek nevezik. Amikor aztán a pincér odajött, diadalmasan „két pohár ürmöst“ kértem tőle, ugyanakkor pedig a hölgy mintegy magyarázatul hozzátette, hogy „vermutot hozzon“. A pincér most zavarba jött és azt kérdezte: „Nagy-

ságos úr ürmöst vagy vermutot parancsol?" Erre én nagy szemeket meresztve megmagyaráztam neki, hogy a két szó ugyanazt jelenti. A pincér erre elővette a nyomtatott italárjegyzéket és megmutatta, hogy azon külön-külön szerepel a *vermut* és az *ürmös*, tehát ezzel a két szóval két különböző fogalmat jelölnek! Ennek a magyarázata pedig valószínűleg az, hogy a *vermut*-on külföldi, az *ürmös*-ön pedig belöldi gyártású ürmöst értenek. S. Gy.

Nem kellett volna olyan hamar letenni a fegyvert a pincér előtt. Azt kellett volna mondani neki, hogy nagyon szép ez a finom különbségtévesztés, de vajjon más dologban is meg szokták-e különböztetni a hazait a külfölditől, pl. így: a magyar pezsgő *pezsgő*, a francia pezsgő azonban *sampányer* vagy éppen *vin mousseux*; a kőbányai sör *sör*, a pilseni sör azonban *Bier* vagy talán *pivo* (csehül); a trappista sajt *sajt*, az emmentali sajt azonban *Käse*. Végül pedig arra is lehetett volna hivatkozni, hogy akad ám Budapesten olyan vendéglő is, amelyikben ez van kiírva: „Valódi *karlocai ürmös*“, nem pedig: *karlovici vermut*. N. J. B.

**Azok az idegen szavak!** Bölcséleti értekezésből szemeltem ki, a többi közül, ezt az épületes mondatot: Az *asszociációs pszichológiában a determináló tendenciák nem mechanikusan, hanem dinamikus irányítják a tudattartalom szintézisét*. (Pedig Pauler Ákos „nyelvünket kiválóan alkalmasnak véli bölcséleti gondolkozás közegéül.“ L. a Pesti Hírlap Nyelvőrét. 15. l.) — Egyik jeles műbírónk meg így ír: *Petőfi-típusú, explozív s szubjektivitástól inspirált költő... A romantikus álmok és illúziók kultuszából a valóság perspektívái felé fordul... Benne van ebben a motívumban az aktuális fikció... Az impresszionista költőnek versei — a primer benyomásokra való reagálásból származó funkciói stb.*

Az ő frazeológiájukkal szólva: mintha csak az volna az *intenciójuk* ezeknek a tudósoknak, hogy csupán a velük *kongenialis* beavatottak értsék meg őket, a *laikusok*, a *profanum vulgus* pedig ne is *kapiskálja* a dolgot. *Abnormis mentalitas*. Hiszen ezeknek az *absztrakt* tudományoknak a *popularizációja* épen azt kívánná, sőt talán a tudósok *vitális, existenciális* érdeke is *direkt* azt diktálná, hogy gondolkozzanak magyarul, beszéljenek magyarán és magyarosan. Trencsény Károly.

Egy mondatot idézek egy vezércikkéből: »Nincs választás, hogy az ellenzéki korteslobogón ne „a *kisegyzisztenciákért*“ jelszó díszelegjen, pedig a szóbeszédet igen könnyű volna tetté váltani, ha a *kisegyzisztenciák* sorsáért aggódó *latifundiumos nagyegyzisztenciák frázisok* helyett a maguk

*spontán* jóakarataból és a rendelkezésükre álló anyagi lehetőségek keretein belül gyakorlatilag valószínűleg meg a kisembervédelem lélekemelő gondolatát.« Gyönyörű magyarság, ugy-e? M. J.

**Telefonoz, telefonál.** E két alakváltozat magyarosságáról folyt vitában Zolnai Gyula alapos fejtegetése ellenére magam is már-már hajlottam a *telefonál* felé, mikor eszembe ötlött két szó: *grammofonoz* és *saxofonoz*. Lehet, hogy az én aradi, tehát városi környezetben fejlődött nyelvérzésem bágyadtabb, de képtelen volnék valaha is kiejteni számon a *telefonál* analógiájára képzett *grammofonál* s még kevésbé a *saxofonál* szavakat. Mint érdekességet említem, hogy megkérdeztem egy-egy debreceni, szombathelyi és pozsonyi születésű barátomtól, miként mondanák magyarul a német *grammophonieren*, illetőleg *saxophonieren* igét. Az elsőt a debreceni *grammofonálni*, a szombathelyi pedig elmentmondást nem tűrő határozottsággal *grammofonozni* alakban fordította, a pozsonyi ingadozott. Ellenben a másodikat hosszabb gondolkodás nélkül mind a hárman *szakszofonozni* alakkal fordították. Kérdem egyúttal, mi lenne magyarosabb, jobb hangzású és helyesebben képzett ige: *eufonál* vagy *eufonoz*, *megafonál* vagy *megafonoz*.<sup>1</sup>

Virányi Elemér.

**Elszerencsétlenülült:** Október—november havában repülőkiállítás volt Budapesten. Egyik olvasónk ott járt, s a magyarázó feliratok olvasgatása közben ezen a mondaton akadott meg a szeme: „Lillienthal ezen készülékkel 1894—96. évig kísérletezett a Berlin melletti Gross-Lichterfeldében és a közeli hegyekben. 1896. évi augusztus hó 9-én végzett repülési kísérlete alkalmával *elszerencsétlenülült* és meghalt.“

Szegény magyar nyelv! Te is *elszerencsétlenülültél*, hogy a fordító szolgai módon utánozta a német eredetit, pedig minden valamirevaló német—magyar szótárból megtudhatta volna, hogy az *ist verunglückt* magyarul így van: *szerencsétlenülült* járt.

**Orvosi nyelvművelés.** Minden tudományágban szükség van oly írókra, akik a szakjukba vágó könyveknek és cikkeknek nemcsak a tartalmát nézik, mint — sajnos — legtöbbször, hanem gondot fordítanak arra is, hogyan van a szakszerű tartalom kifejezve. A magyar orvosi műnyelv az utóbbi időben sokat köszönhet a többi közt *Jendrassik Ernő* és *Csapodi István* nyelvművelő munkásságának. E kiváló magyar orvosok hagyományának ma is vannak lelkes és

<sup>1</sup> *Eufonoz* és *megafonoz*, mint *grammofonoz* és *saxofonoz*.

A szerkesztőség.

érdemes folytatói. A Népegészségügy c. folyóiratba maga a szerkesztő, *Győry Tibor* orvostanár ír a Különfélék rovatában apró nyelvhelyességi cikkeket, az Orvosi Hetilap idei évfolyamában pedig *Frey Antal* kezdett meg egy orvosoknak való cikksorozatot Nyelvművelés cím alatt. Örömmel üdvözljük nagyon szükséges és nagyon hasznos vállalkozásukat, egyszersmind kívánjuk, hogy munkájukkal sikerüljön nekik előmozdítani orvosi műnyelvünk helyes irányú fejlődését.

**A rádió a jó magyarság szolgálatában.** A Magyarországi Rádiója azt az örömdetes hírt közli, hogy a magyar nyelv tisztaságának védelme érdekében megindult mozgalom során nagyon sok panasz érkezett a Stúdió igazgatóságához egyes dalszövegek magyartalansága miatt, a Stúdió igazgatósága tehát elhatározta, hogy a magyarosság szempontjából újra átnézetit és szigorúan megrostálja a rádió dalszövegeit.

**A Nyelvművelő Bizottság** 1933. március 8-án ülést tartott. Szinnyi József ideiglenes elnök az itt következő kegyeletes szavakkal méltatta a Bizottság váratlanul elhunyt két tagjának, Négyesy László elnöknek és Sajó Sándornak a nyelvművelő mozgalom terén szerzett érdemeit.

»Négyesy, a kitűnő irodalomtörténész, nyelvésznek indult. Kora fiatalságában közzétett egy-néhány nyelvészeti értekezést, amelyek figyelmet keltettek. Elővillantak bennük az orozslánkörmök, s azt reméltük, hogy Négyesy Lászlóból kiváló nyelvész lesz. És minden bizonnyal lett volna is, de tanulmányai más irányba terelődtek. A nyelvtudománytól elhódította a verstan, majd az irodalomtörténet. De mégsem szakadt el teljesen a nyelvészettől. Az új nyelvművelő mozgalmat ő szervezte meg.

Négyesy László nagyon derék magyar ember, nagyon lelkiismeretes ember volt; szívvel-lélekkel végzett mindent, amihez hozzáfogott. A nyelvművelés ügyének vezetésére teljesen rátermett volt. Romlatlan magyar nyelvérzékén, tudásán és írói kiválóságán kívül különös előnye voltak egyéni tulajdonságai, és nem utolsó előnye az is, hogy nem volt szakszerű nyelvtudós, ennél fogva nem kellett magában megvívnia azt a harcot, amelyet nyelvhelyességi kérdésekben minden nyelvtudós sokszor kénytelen vívni önnönmagával, ha nem pusztán hidegen megállapító, magyarázó és következtető tudós, hanem anyanyelve javát szíven hordó ember is.

Négyesy Lászlót elvesztettük, de nagyértékű munkásságának és szeretetreméltó egyéniségének emléke élni fog lelkünkben.

Váratlanul húnyt el érdemes tagtársunk, Sajó Sándor

is, akit a Kisfaludy-Társaság küldött ki Bizottságunkba. Költő és nyelvész volt. Tősgyökeres magyar nyelvérzékét bántották a nyelvünkben egyre szaporodó idegen csemeték és fattyúhajtások s folyóiratunkban fölemelte ellenük szavát. Sajnálunk kell, hogy első fölszólalása az utolsó is volt, mert még sok telt volna tőle, ha időnek előtte ki nem esik kezéből a toll.

Tisztelettel indítványozom, hogy Négyesy László elnökünk és Sajó Sándor tagtársunk elvesztése miatt érzett fájdalomukat fejezzük ki a mai ülés jegyzőkönyvében.

Ezután jelentette az elnök, hogy 1933. február 20-i ülésében a M. Tud. Akadémia egyhangúlag elfogadta Zolnai Gyulának azt a javaslatát, hogy a M. Tud. Akadémia Nyelv-tudományi Bizottságának Nyelvművelő Szakosztálya ezentúl a Nyelvművelő Bizottság nevet viselje.

Megbeszélte a Bizottság a tudományok és a mesterségek magyar műszavainak kérdését, egyszersmind elhatározta, hogy fölkéri a különféle tudományos társaságokat a szakjuk körébe vágó műszók jegyzékének összeállítására, az ipartestületeket pedig a mesterségek magyar műszavainak fölkarolására s az iparosság körében való terjesztésére. A beérkező műszógyűjteményeket a Bizottság fölkérésére Zolnai Gyula fogja átvizsgálni és szótárrá szerkeszteni. Megállapodott a Bizottság abban is, milyen módon juttatja el a lapokhoz azokat az időközben elkészült figyelmeztető táblákat, amelyek néhány gyakori és feltűnő nyelvi hiba kerülésére emlékeztetik a sajtó munkásait.

A nyelvművelő mozgalom terjedésének egyik örömdetes jele máris mutatkozik abban, hogy a m. kir. posta vezérigazgatósága a jó magyarság szempontjából is átnézeti készülőben levő új üzletszabályzatát s ezzel dícséretreméltó módon példát mutat arra, hogyan kell mindenkinek résztvennie nyelvünk gondozásában.

N. J. B.

## Üzenetek

**G. B.-nak.** Hogy „hatályon kívül helyezik a jog korlátozását felfüggesztő rendeletet“, ez csakugyan jó példája a körmönfont hivatalos fogalmazásnak. A *hatályon kívül helyez* németes kifejezőmód (*außer Kraft v. Wirksamkeit setzen!*) t. i. maga is azt jelenti, hogy *felfüggeszt*, tehát a megrótt mondat voltaképpen így van szerkesztve: „felfüggesztik a jog korlátozását felfüggesztő rendeletet“, ez pedig vargabetű nélkül kifejezve azt teszi, hogy „újra korlátozzák a jogot“.

**H. D.-nek.** A vezetéknévét úgy kell írni, ahogyan az



illető család írja, a családnak azonban hiteles irattal kell igazolnia vezetékneve írásmódját. Aki nem tudja igazolni, természetesen ki van téve annak, hogy nevét másként jegyzik be az anyakönyvbe, mint ahogyan ősei írták. Hogy a nem-nemesek nevét a mai helyesírás szerint kell írni (*Kis, Pap, Balog, Horvát, Német, Ferenci, Pelsőci*), mert a *Kiss, Papp, Balogh, Horváth, Németh, Ferenczi, Pelsőczy* írásmód csak a nemeseket illeti meg, ez ellen helyesen érvel az, aki arra hivatkozik, hogy a nem-nemes régi magyar családok sem ma kapták említett nevüket, tehát ha a nemes családok régi nevében megtartjuk a régies helyesírást, meg kell tartanunk a nem-nemesekében is. Egyébiránt a köztudat a névvégi *y*-t tartja a nemesség megkülönböztető betűjének, de tudvalevő, hogy a jobbágyság felszabadításakor (1848-ban) sokan lemondtak erről a kiváltságról (pl. *Jókai*), erdélyi nemes családok nevének végén pedig általában *i* szokott lenni, nem *y*: *Apafi, Bolyai, Gyulai, Teleki* stb.

**H. T. E.-nek.** Téved, aki azt állítja egyik multkori üzenetünkkel kapcsolatban (24. l.), hogy a *várjál, kérjél* stb. „mindig magyartalanul, pestiesen hangzik“. Miért volna ez magyartalan? Latinos talán? Nem. Németes? Nem. Franciás? Nem. Akkor hát miféle idegenszerűség rejlik benne? Pestiességgel éppoly kevésbé lehet vádolni, hiszen a nép nyelvén széltire el van terjedve és megvolt már akkor, amikor a pestiesség fogalma még meg sem született. Írókból vett példákra hivatkozzunk? Klemm Antal Magyar történeti mondattana ilyeneket is idéz (69. l.) a XVI. századon kezdve egyebek közt Mikesből, Gvadányiból, Orczyból, Szentjóbí Szabó Lászlóból és — a Debrecei Grammatikából. Mikszáthból valók ezek a példák: „Ne *vegyél* te ökröket.“ „*Fogjál* magadnak más bolondot!“ (Magyar Nyelvőr XXXIV, 498—99.) Juhász Jenő szívességének köszönhetjük a következő adatokat: „Jer, kies tavasz! *bocsássál* Éltető lehelletet, Hogy kihalt mezőnkbe *lássál* Újra vidám életet“ (Csokonai: Ének a tavaszhoz. Összes művei, Genius-kiadás, II, 125). „Csak te is hívedre *nézzél* Kedvesem. Csókra új esőket *tetézzél* Szívesen“ (Csokonai: Két szerető dalja. Uo. II, 486). „Csörgess, de oh ne *átkozzál*!“ (Petőfi: A bilincs.) „*Vesszél* botor, pusztulj botor. (Ady: A megcsúfolt ember. Összes versei, propaganda-kiadás, Athenaeum, 476.) Ha mindezt higgadtan mérlegeljük, legfőljebb annyit mondhatunk, hogy a mai irodalmi nyelvhasználat általában tartózkodik a *várjál, kérjél*-féle, szigorúan véve nem szabályszerű alakoktól, de nem lehet ezeket a formákat mereven „hibásaknak“, „helyteleneknek“ minősíteni. — Nem általános érvényű az a magyarázat sem, hogy az ikes igék ragozásában azért hagyják el ilyenkor a személyragot, mert a felszólító mód erősebben hangzik, ha rövidebb. „*Aludj*, babám, *aludjál*.“ Ne-

héz volna bebizonyítani, hogy ebben a rövidebb igealak erélyes felszólítást jelent, a hosszabb pedig kevésbé erélyeset. Akárhányszor a rövidebb formát használjuk akkor is, ha éppen nem erélyeskedünk, pl. „Ne *haragudj*, kérlek.“ „*Feküdj* le, fiacskám“, így mondjuk akkor is, ha kérlelve beszélünk, akkor is, ha katonás hangon vezényelünk: „*Feküdj!*“

**K. 40.** A *bürokrácia* összetételnek csak a második fele görög (a *-kratia*, ebből: *krateo* == uralkodom); első tagja, a francia *bureau*, végelemzésben a népies latin *bura* szóból ered (vö. Plate: Etymologisches Lexikon der französischen Sprache.) A *bürokrácia*-nak különféle magyar egyértékesei megvannak Tolnai Vilmos Magyarító Szótárában: *hivatalnokuralom*, *hivatalrendszer*, *hivatali szellem*, *hivatalos gépezet*. „Az ügyet nagyon *bürokratikus*an kezelik“, ezt csakugyan mondhatjuk így: „nagyon *hivatalosan* vagy *ridegen* kezelik“. A *bürokratizmus* azonban nem éppen *főlényeskedés* és *önkénteskedés*, hanem ugyanaz, ami a *bürokrácia*. Hogy valaki „nagy *bürokrata*“, ez sem egészen azt teszi, hogy „nagyon *főlényes*“, hanem: *rideg hivatalnok*, bár ebben a minőségben természetesen főlényes is lehet az illető.

**M. J.-nek.** Hogy a csibésznyelv a főváros környékén az elemi iskolás gyerekek között is terjed, arról nem igen lehet tenni, mert az emberek nyelvén mindig meglátszik annak a környezetnek hatása, amelyben élnek. Aki az apját, anyját *faterom*, *mutterom* néven emlegeti, annak a beszéde már alig lesz valaha a magyarosságnak mintaképe. Itt a fővárosban olyanok is vannak, akik a karsúra azt mondják, hogy *schlank!*

**S. M.-nak.** A *fakuli* összetételnek második tagja, a *kuli* Wasserzieher szófejtő szótára szerint (Woher?) ind eredetű szó. Indiában, Kínában és Japánban így nevezik a teherhordót, a napszámost. A *fakuli*-ra könyvet, kottát, virágot, rádiót stb. lehet rátenni, tehát a *fakuli* fából készült teherhordó bútordarab. Maga a név bizonyosan azért nyert a pályázaton, mert tréfás íze miatt megtetszett a bírálóknak. Bátoran használhatjuk, hiszen a *kuli* mint nemzetközi szó már a mi nyelvünkben is megkapta a polgárjogot.

**Z. M.-nak.** *Embertestvérek*, *embertestvércim* csakugyan szószaporító összetétel, mert testvéreinken úgyis embereket szoktunk érteni. Legföljebb akkor van jogosultsága az új összetett szónak, ha testvéreinknek tekintjük az állatokat is, sőt talán a növényeket is. Ebben az esetben szükség volna a megkülönböztető előtagra: *embertestvéreim*, *állattestvéreim*, *növénytestvéreim*.

N. J. B.

Több kérdésre a következő füzetben válaszolunk

A szerkesztésért Nagy J. Béla felelős, a kiadásért Zsirai Miklós.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet R.-t. Budapest.

## TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és kiadásában jelenik meg, s állandó kapcsolatban van az Akadémia Nyelvművelő Bizottságával, de tartalmáért csak a szerkesztőség felelős.

A lapba szánt közleményeket a felelős szerkesztő címére kell küldeni. (Nagy J. Béla gyakorló-középiskolai tanár, Budapest, VIII., Múzeum-körút 6—8.)

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként 1½ ív.

Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába tessék küldeni (Budapest, V., Akadémia-u. 2.). Előfizethetni könyvkereskedésekben is.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a Magyar Nyelv előfizetői e folyóiratot a Magyar Nyelv számaihoz mellékelve ingyen kapják.

•

A *Magyarosan* szerkesztősége szívesen válaszol az olvasóknak a magyar nyelvhasználatot és nyelvhelyességet illető kérdéseire.

**SYLVESTER NYOMDAI INTÉZET**  
**BUDAPEST**

|

306.955  
II. ÉVF.

1933. MÁJUS-JÚNIUS

5-6. SZÁM

# MAGYAROSAN

## NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGA  
MEGBÍZÁSÁBÓL

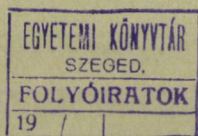
SZINNYEI JÓZSEF

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

NAGY J. BÉLA és ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA  
BUDAPEST, 1933



## TARTALOM.

	Lap
<i>Szinnyei József: Jó magyarság. (Első közlemény.)</i> — —	49
 <b>Kisebb közlemények.</b>	
<i>Zlinszky Aladár: Szlovák vagy tót?</i> — — — —	59
<i>Laczó Viktor, Nagy J. Béla és Kertész Kálmán: Az</i> idegen szavak kiejtése — — — — —	62
<i>B.: Anyag</i> — — — — —	66
<i>Z. Gy.: Kiirtani</i> — — — — —	67
<i>Vödné Pécs Mária: Beszélgetés az autobuszon</i> — —	67
<i>Ferenczffy Mária: Ó, szép magyar nyelv!</i> — — —	68
<i>L. G.: Mussolini az olasz nyelv tisztaságáért</i> — —	68
<i>Jánosi József és N. J. B.: Leáll, leállít</i> — — —	68
<i>Trencsény Károly: Szemben</i> — — — — —	69
<i>Vadász Endre: Agyonlőtte magát</i> — — — — —	69
<i>N. J. B.: A Nyelvművelő Bizottság ülése</i> — — —	69
 <b>Üzenetek</b> — — — — —	 70

---

# MAGYAROSAN

## NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

---

### Jó magyarság.\*)

(Első közlemény.)

Midőn körülbelül egy félszázaddal ezelőtt mind hangosabbá vált az a követelés, hogy a nyelvújítók szertelenségeinek gátat kell vetni, és megkezdődött az erős ellenhatás, közkézen forogtak Müller Miksának nagyon elmés és érdekes, de sokszor fölületes nyelvtudományi fölolvadásai. Mi fiatal ortológusok mohón szittuk magunkba az ő tanait: hogy a nyelvtudomány a természettudományok közé tartozik; hogy a nyelv természeti tárgy, amely folyton változik ugyan, de változását az ember sem elő nem idézheti, sem el nem háríthatja; hogy „éppen úgy gondolhatnánk arra, hogy megváltoztatjuk a vérkeringés törvényeit, vagy hogy testünk magasságát megtoldjuk egy hüvelykkel, mint arra, hogy változtatunk a beszéd törvényein, vagy hogy

\* Megboldogult első elnökünk, *Négyesy László*, az újonnan megindult nyelvművelő mozgalom előzményeinek vázolója közben ezt írta: „Nagy visszhangot keltett *Szinnyei József* igazgató és rendes tagtársunknak 1924-ben tartott, kitűnően megírt rektori beszéde, amely igen tanulságos és bőséges anyagot adott és a nyelvhelyesség kérdésért sokoldalúlag tárgyalta...” (Magyarosan I, 16—17). Ez a tanulmány annak idején a Napkeletben is megjelent ugyan (II. évf., VI. sz., 57—66. l.), de itt is közöljük, mert olvasóink közül bizonyára sokan nem olvasták és nem is tudnának egykönnyen hozzáférni. *A szerkesztőség.*

főltalálunk új szavakat a magunk tetszése szerint“. Ezek olvastára az a meggyőződés vert bennünk gyökeret, hogy a nyelv valóságos nenyúljhozzám-virág, és súlyos vétséget láttunk abban, hogy a nyelvújítók a nyelvnek (Müller Miksa szerinti) „természetes növést“ megzavarták.

Az új ortológiai mozgalom megindulása óta egy félszázad telt el, s ebbe a félszázadba esett bele a nyelv életéről való fölfogásunknak nagy átalakulása. Ezzel természetesen velejárt a nyelvhelyesség fölfogásának megváltozása is. Meg kell vallanunk, hogy ha annak idejében figyelmesebben olvastuk volna Müller Miksát, már (Zrinyiként szólva) „iffiú elmével“ sem lettünk volna oly merevek az emberi beavatkozással szemben. Ez a merevség idő jártával, mialatt módunkban volt a régi nyelvet és a nép nyelvét alaposan megismerni, egyre jobban engedett. Azt az elméletet, hogy az embernek semmi hatalma nincs a nyelv fölött, teljesen meghazudtolta a nyelvújítás, mert diadalmasan megmutatta, hogy igenis: van. A mi szemünkben, mostani nyelvészek szemében, a nyelvújítás egy darab nyelvtörténet: forradalmi korszak, amelynek emberei lelkesek és merészek voltak s hazafias tüztől hevítve iparkodtak a magyar nyelvet gazdagítani, szépíteni és mindennek kifejezésére alkalmassá tenni. E nyelvi forradalom alkotásai nagyon elegyes értékűek, és jó részük nem is bizonyult életrevalónak. Azonban a szokatlan módon alkotottak között is nagyon sok olyan van, amely eleinte bántotta ugyan a nyelvérzéket, de idő jártával megszokottá vált és az irodalmi nyelvnek nélkülözhetetlen elemévé lett. Ezeken már nem érzik, hogy „nem igaz kamarán keltek“, s ma már lemosolyognák azt a pedáns ortológust, aki az ilyeneket üldözné és ki akarná irtani. Nyelvújítás nélkül nem volna olyan Vörösmartynk, Petőfink, Aranyunk, sem olyan szépprózánk, amilyen van, és ügyefogyott volna a tudományos nyelvünk.



Azonban mégis természetes és jogos volt az az ellenhatás, amelyet a nyelvújítás a múlt század hetvenes éveinek elején keltett. A szokatlan alkotások között már nagyon sok volt a fölösleges, és az ilyenek gomba módra szaporodtak; az idegenszerűségek is, különösen a németességek, veszedelmesen terjedtek. A nyelvérzék el volt alélva, azt föl kellett rázni kábultságából. Az új ortológusok kérelmelhetetlenek és kíméletlenek voltak; serényen forgatták a polémia fegyvereit s az érvek sujtó buzogányával és a maró gúny, az irónia hegyes törével sajgó sebeket ejtettek. Ellenfeleik azt lobbantották a szemükre, hogy túlzók. Eleinte azok is voltak, de semmi ellenhatás sem lehet el túlzás nélkül. Az eredmény meglett: az elalélt nyelvérzék föleszmélt. Az az irtóháború, amelyet a Magyar Nyelvőr a nyelvújításnak fölösleges és könnyen pótolható szokatlan alkotásai ellen indított, sok ilyen szótól szabadította meg nyelvünket. Az 1879-ben megjelent *Antibarbarus* még egy sereget tesz rovásra mint kivetnivalót, s ma már ezeknek híruk-hamvuk sincs. Ilyenek: *delnő, dolgozda, düllény, egészszeti hánylat, külzeléki hánylat, egély, ferdény, lobor, mireny, nedély, vigarda, fös, göreb, gúnyor, itész, látat, ébrény, indóház, emlény, hajtalék, mentelék, nyakorján, reggély, újdondász, ódondász, szabadonc, gyárnok, gyúpont, gyünév* stb. Ezek voltak, nincsenek; és jó, hogy nincsenek.

De a M. Nyelvőr nemcsak a „fattyúhajításokat” nyesegette, hanem az „idegen csemetéket” is irtogatta. Soha még tudományos folyóiratnak nem volt minálunk olyan erős és általános hatása, mint a Szarvas Gáborénak. A beszélők vigyázni kezdtek a nyelvükre, mert nem tudhatták, nincs-e a társaságukban egy fiók-nyelvőr, aki menten rájuk pirít, ha hibáznak. Az írók is jobban kezdtek ügyelni a tollukra, mert fölébredt bennük a lelkiismeret, s a Nyelvőr ostorától is féltek. Jóformán minden tudomány és a hírlapirodalom terén is támadtak apostolai a jó magyarságnak; csak az aktáknak meg-

csontosodott nyelvét nem érintette az új korszak szele. Akadt ugyan a hivatalszobákban is egy-két buzgó nyelvjavító, de szavuk „a pusztában kiáltónak szava” volt.

Az ortológia hívei között találkoztak olyanok is, akik buzgóságukban pápábbak akartak lenni a pápánál és a jó helyébe is mást akartak tenni. Némelykor éppen olyan jóval helyettesítették, máskor meg rosszul ütött ki a csere. Így pl. egészen ok nélkül húzódoztak és húzódoznak némelyek még most is a *veszély* meg az *engedély* szótól, mert amaz már a XVI. században előfordul, emez meg nyelvújítási alkotás ugyan, de teljesen kifogástalan, azért semmi ok sincs arra, hogy *veszélyeztet* és *engedélyez* helyett azt írjuk: *veszedelmeztet*, *engedelmez*. Ha a kódex-íróknak jó volt a *mostani* szó, ne régieskedjünk és ne írjunk helyette *mostan valót*. A *vezércikk* Kossuth Lajosnak szerencsés alkotása, nem csínalmány, hanem két meglevő szónak magyar minták szerinti összetétele, amely legalább is kevésbé németes, mint a *vezető cikkely*. Az elnök rendszerint magasabban ül, mint azok, akiknek tanácskozását vezeti, azért az *elnöklete alatt* kifejezés egészen természetes és helyes, kár tehát ennek helyébe a meg nem felelő *elnöklése mellett* vagy *elnöklésével* kifejezést erőszakolni. Nemrégiben még a *faj* szó ellen is kifogást tett valaki és csak a *faj-tát* tartotta helyesnek, pedig a *faj* szó már a Halotti Beszédben megvan, annak az írója pedig nem volt szófaragó.

Az ortológiai mozgalomnak Szarvas Gábor volt a lelke. Az ő halála után lelohadt a tűz, és megcsappant a buzgalom. A korábbi nagy harcokat apró csatározások váltották föl. Az ortológusok egy része elhallgatott, mások egészen belemerültek tudományos búvárlataikba, s egyiküket-másikukat talán megingatta a nyelvhelyesség kérdésének az a szabadelvű fölfogása, amelyet egy kiváló külföldi nyelvtudós hirdetett. A nyelvjavítás és nyelvtisztítás ügyében inkább nem nyelvészek és félig-

meddig nyelvészek buzgólkodtak, de ezzel korántsem azt akarom mondani, hogy avatatlanck.

Kár, hogy nem támadt még egy Szarvas Gábor, mert sok irtani és javítani való maradt még, s a régihez sok új is járult hozzá, sőt bizonyos oldalról valóságos második nyelvújítás indult meg. A nyelv romlásának és a nyelvérzék megfogyatkozásának okai továbbra is megvoltak. A tanult osztályokba folyton nagy számmal kerültek bele olyanok, akik apjuktól, anyjuktól nem tősgyökeres, hanem németességekkel kevert magyarságot tanultak. Ezt később olvasmányaik is táplálták, olyan olvasmányok, amelyeknek nyelve egy hajszálnyival sem volt jobb az övéknél, mert akiknek tolla alól kikerültek, azok otthon ugyanazt a nyelvet tanulták. Hogy ezek közt az olvasmányok közt melyik hatott és hat ma is legkártékonyabban, azt nem szükséges mondanom. Gutta cavat lapidem. Amit az ember előtt mindennap ismétlenek, arra egyszer-másszor rájár a szája, ha még oly ép is a nyelvérzéke; hát még, ha nem ép!

Nyelvünknek legfőbb baja az idegen hatás befogadására való nagy készségünk. Nem szavak meghonosítását értem, mert erre a „behozatal“-ra minden nyelvnek szüksége van, s nálunk ez nem is volt túlföntül nagy. Azt a szellemi tunyaságunkat fájlalom, hogy sokszor nem a magunk nyelvén gondolkozunk, amely rendkívül gazdag és a legnagyobb finomságok kifejezésére is alkalmas, hanem idegen nyelvből — most már legeslegtöbbször a németből — fordítunk, idegent utánzunk. Igazgyöngyök és gyémántok hevernek kincsesházunkban, mégis üveggyöngyöket és csehgyémántokat veszünk át a szomszédtól. A tősgyökeres magyar nép agyából számos talpraesett elnevezés pattant ki. Az óra ingáját elnevezték *sétőlónak*, az ébresztő-órát *serkentőnek*, az automobilt *robogónak*, a gyújtót *vállantó* (= villantó)-nak, s még a megröngtenezésre is termett már népi szavunk: *megsugarazni*. Ilyenek íróktól is telhetnének,

aminthogy teltek is, de sajnos, sokan vannak a gyenge nyelvérzékűek, a magyar észjárás híjával valók, a jó magyarság iránt érzéketlenek, s azok inkább nagy kényelmesen átveszik azt, amit készen kapnak: fordítanak és utánoznak s így sokszor voltaképpen németül írnak magyar szavakkal. A németiségnek igen erős hatása már a nyelvújításnak sok alkotásán is meglátszik. Hogy csak egy-két példát említsek: a németnek van egy jó csomó *-ling* végű szava, ezeknek másait természetesen a magyarban is egyenruhába kellett bujtatni, s így állott sorba a *bérenc, fegyenc, ifjonc, kedvenc, kegyenc, különönc, lelenc, tanonc, tolonc, udvaronc, újonc, védenc* meg a többi. A német *-lich* végű határozók egész hadát vonták maguk után a *-lag, -leg* ragos magyar szavaknak: *bíróilag, törvényileg, hatóságilag, rendeletileg, fegyelmileg, elnökiileg, jegyzőkönyvileg, küldöttségileg, átiratilag, írásbelileg, levélileg, szóbelileg, lényegileg, sajátkezüleg, tényleg* stb. A *fivér* és a *növér* szó igazolható alkotás ugyan, de a jó nyelvérzékű magyar ember még mai napság is kiérzi belőlük a *Brudert* és a *Schwestert* s idegenkedik tőlük. (Az ilyen nyelvgazdagításban kevés a köszönet, mert szegényítéssel jár; sok városi magyarnak már nincsen *öccse, bátyja, húga, nénje*, csak *fivére* és *nővére* van.)

A németiség hatása folyton tart, s az apáinkról ránk szállott nemszeretem örökség egyre gyarapszik.

Úton-útfélen bántja a fülünket az idegenszerű kifejtés. Meg kell hallanunk, mert éppen azok között, akik így beszélnek, sok a hangos beszédű. Nekik a mi földrészünk nem *Európa*, hanem *Ejrópa*; a kettős mássalhangzók helyett rövideket ejtenek: *kelemes, szelemes, vilamos, elenkezőleg, bene, retenetes*; az ő vonatjuk nem „*egy óra mulva*“ indul, hanem „*egy óra mulva*“; ha valakit megdícsérnek, hogy „*nagyon derék ember*“, akkor mind a három szónak kiemelik az első tagját, s mikor

azt kérdik, hogy „mikor megyünk haza?“, az utolsó szótagon fölkapják a hangot.

Nagyon elharapództak az olyan összetételek, amelyeknek csak az utótagja van lefordítva, az előtagjuk pedig meg van hagyva német alakjában. Ezek között van egy soktagú család, a *kultúr*-család: *kultúrember*, *kultúrnép*, *kultúregylet*, *kultúrviszonyok*, *kultúrszükséglet*, *kultúrigények*, *kultúrállam*, *kultúrpalota* és a sokszor emlegetett *kultúrfölény*. Ilyenek még: *agrárállam*, *agrárország*, *agrártársadalom*, *agrárkérdések*; *textilipar*, *textilpiac*, *textiláruk*, sőt *textildolgok* is (e h.: *-holmik*); a néhány-éves *strandfürdő* (de magában *strand* is). (Az így beszélők fölfogása szerint nyilván különbséget kell tenni *strand* és *part* között; a *strand* az előkelőké, míg az alsóbbrendűeknek csak közönséges *partjuk* van.) Félig-magyarok az ilyen összetételek is: *Afrika-utazó*, *Balkán-háború*, *havanna-szivar*, e. h. *afrikai utazó* vagy *Afrika-járó*, *balkáni háború*, *havanai szivar*. Nagyon lábrakaptak újabban ismét a túl-előtagú németes összetételek is, mint *túlnagy*, *túlsok*, *túlkevés*, *túlédés*, *túlerős*, pedig ezeket régebben már sikerült megtizedelni.

Sok visszaélést követnek el a névelőkkel is. A határozatlan névelő idegenszerű használata félelmetesen terjed, s az ép nyelvérzékű embert mód nélkül bántja, midőn pl. egy aranyszájú szónokunk ajkáról ellebben ez a mondás: „Az *egy* szép tett, az *egy* nemes tett, az *egy* házafias tett volt“. Ebbe a hibába sokszor beleesnek kitűnő stiliszták is; akárhányszor elkövette egy nagy írónk is, pedig nem is tudott németül (vagy talán éppen azért). De nem kisebb hibát követnek el azok, akik az ellenkező túlzásba esnek és a határozatlan névelőt elhagyják, holott ki kellene tenniük, pl. *kis* vizet kérek, *pár* szál virágot vettem, *kicsit* szégyellem is. — Förtelmes németesség a határozott névelőnek a német *die* értelmében való alkalmazása ilyenekben: *a* Jászai, *a* Már-

kus, *a* Fedák. Sajnos, hogy ez már a leányiskolákban is meggyökeresedett, pedig a magyar ember a nőt sohasem nevezi, se nem szólítja a puszta vezetéknevén; neki *Jászai, Márkus, Fedák* így magában, vagy akár névelővel is, mindig generis masculini. — A német *am* lapang ezek mögött: *a* legjobban, *a* legtisztábban, *a* legvilágosabban stb. Viszont hiba némelykor a határozott névelő elhagyása. Unos-untig megrótták az ilyeneket: *elnök* az ülést bezárja, *szerző* nem helyesen fogta föl a föladatát, *vádlott* alibit igazolt stb., amelyek rossz németiségnek rossz magyar utánzatai. Ennél még gyakoribb hiba az, hogy elhagyják a különválasztó névelőt, pl. e h.: „*a* magyar és *a* német hadsereg“ azt mondják: „*a* magyar és német hadsereg“, mert ez magyarokból és németekből álló hadsereget jelent.

A névmások használatában legbántóbb a vonatkozó *aki, ami, amelynek* túltengése a személynévmások vagy a mutatók rovására, pl. A kereskedők a kormány tagjainál is jártak, *akiket* közbelépésre kértek. Több gyújtógránát érte a hajót, *amely* három órai harc után elsüllyedt. A miniszter úr válasza nem kielégítő, *amire* nézve meg kell jegyeznem... stb. a végtelenségig. A hivatalos nyelvben csakúgy hemzseg a sok *minélfogva, miért is, minek folytán, minek következtében*, e h.: *en-nélfogva, azért, tehát, ez okból, ennek következtében*. Ezek réges-régi magyartalanságok, abból az időből való, mikor gyarló fordítóink a latin nyelv igájába hajtották szolgálai fejüket. De talán kipusztultak vagy legalább meggyérültek volna, mint sok más latinosság, a latin hatás megszűntével; csakhogy ezek a latinosságok a német irodalmi nyelvben is meggyökeresedtek, s nekünk azt természetesen utánoznunk kell. Gyakran előforduló németesség a mutató névmás elhagyása is, pl. Mutatja a körülmény, hogy... Vegyük az esetet, hogy... Fölvetették a kérdést, hogy... (e h.: *az a körülmény, azt az esetet, azt a kérdést*). Vagy: Meddig fog tartani.

nem tudhatjuk. Mire célzott, nem is sejtem. (E h.: *azt* nem tudhatjuk, *azt* nem is sejtem; de az effélékben még egy németesség van, t. i. az első mondat elejéről hiányzik a *hoggy* kötőszó.) Az *azon* névmás az élő nyelvben már csak „ugyanaz“ jelentésében él, pl. *azon* mód(on), *azon* melegiben, *azon* véresen; de mondani nem mondja senki: *azon* ember, sem: *ezen* szerződés, hanem *az* az ember, *ez a* szerződés. Az *azon*, *ezen* névmásnak irodalmi használata hibának nem hiba, nem is németesség, csak egy darab avultság, azért bántja a nyelvérzékét, mert nem jó, ha az irodalmi nyelv az élő nyelvtől nagyon eltávolodik. Az *azon*, *ezen* helyett sokan az *ama*, *eme* névmást kapták föl, de ez csöbörből vödörbe lépés (különösen így: *ama* elmélet, *eme* alkalom, *z* nélkül), mert az *amaz*, *emez* névmást az élő beszédben jelzőül már nem, hanem csakis főnév helyett használjuk és úgy is csak nyomatékosan.

A szenvedő igéről egy tudósunk, aki magyar nyelvészettel is foglalkozott, azt állította és bizonyítgatta, hogy „idegen észjárás utánozhatására tudósoktól mesterségesen csinált igeidom“.<sup>1</sup> Ez éppenséggel nem áll. Már csak azért sem, mert azokról a jámbor, ügyefogyott fordítókról, akik a kódexekben ezer meg ezer szenvedő igealakot hagytak az utókorra, föl sem lehet tenni akkora leleményességet, hogy föl tudtak volna találni a latin passivumnak megfelelő alakrendszert. A szenvedő mondat szerkezet megvan a mi nyelvcsaládunknak mind a két ágában, és egyik-másik nyelvben nagyon széleskörű, a latin passivuménál sokkal szélesebb körű az alkalmazása. (Így pl. a vogul e h.: „az asszony ennivalót hozott neki“, azt mondja: „az asszonytól ennivalóval hozatott“.) A magyar passivum is természetes fejlemény, és hajdanában bizonyára széltejében éltek vele. A régi fordítók az élőbeszédből vették, nem maguk talál-

<sup>1</sup> Finály Henrik, Hogy is mondják ezt magyarul? 125. l.

ták ki. Gyér nyomai a nép nyelvében ma is akadnak még itt-ott, nevezetesen szélső nyelvjárásokban: a székelységben, a moldvai csángóknál és Szlavóniában. A köznyelvből azonban teljesen kiveszett, mert azt az egy-néhány hagyományos alakot, amely még megvan, ú. m. *dícsértessék* (a Jézus Krisztus), *születik*, *méltóztassék*, tisztelettel *viseltetik*, benne *foglaltatik*, senki sem érzi már szenvedőnek. De abban igaza van az imént idézett tudósna, hogy a szenvedő ige „erősen terpeszkedik a politikai [és a] hivatalos nyelvben, a német perrendtartás formáihoz szokott ügyvédek irataiban és az idegen, főképp német irodalom széles folyamából merítő tudományos szakirodalmunkban“.<sup>2</sup> A politikai szónoklat, a közigazgatás és a törvénykezés meg a tudományos irodalom nyelvén kívül már papiroson sem találkozunk ezzel az elavult igealakokkal. De a német észjárásúak nem tudnak ellenni passivum nélkül, azért megalkották maguknak az ilyen szerkezeteket: holnap *lesz* az ítélet *kihirdetve*, az egész készlet *ki lesz árusítva*, a javaslat *el lett fogadva*, a választás napja *meg lett állapítva* stb. Ilyeneket a közbeszédben gyakran hallani; az irodalomban nem igen terjedtek el, mert az ortológusok jókor fölemelték ellenük óvó szavukat. Ennek az óvásnak meg az a következménye lett, hogy sokan általában tartózkodnak a *lesz* igének és a *-va*, *-ve* képzős igenévnek összeszerkesztésétől. Pedig erre nincsen ok, csak tudni kell, mikor helyes, mikor nem. Helytelen pl., ha azt mondják: „Nyáron a boltok hat órákor *lesznek becsukva*“ (= werden geschlossen), de egészen helyes, ha állapotot jelölve azt mondom: „Mire beérünk a városba, a boltok már *be lesznek csukva*“. Sokan még a *van* igét sem merik *-va*, *-ve* képzős igenévvel egybeszerkeszteni s a vélt hibát úgy kerülik el, hogy valódi hibával helyettesítik ilyenképpen: a nyelve *bevont*, a hegytető hóval

<sup>2</sup> Id. m. 124. l.



*borított*, a vendéglőben minden szék *elfoglalt*, a cél tehát *tudott* előttünk. Ez éktelen németesség. Különösen kedvelik és terjesztik a „nyugatosok“, de őket nem a hibakerülés jámbor szándéka vezeti, hanem az a törekvés, hogy úgy írjanak, ahogy más emberfia nem ír.

Hogy a passivumra visszatérjek, meg kell még említenem, hogy újabban nagyon lábra kapott a szenvedő mondat szerkezetnek egy furcsa pótléka, amelyben az állítmány a *nyer* ige meg a tárgy, pl. ugyanaz a szabály *nyer alkalmazást*, ez a hír nem *nyert megerősítést*, ezzel az ügy *befejezést nyert*, a kérdés beható *megvitatást nyert*, tisztázást *nyert*, megállapítást *nyert*, igazolást *nyert*, elintézését *nyert*, elhelyezést *nyert* stb. Semmi okunk sincs rá, hogy ennek a sok nyereségnek örüljünk.

Szinnyei József.

## Kisebb közlemények.

**Szlovák vagy tót?** Szalay Sándor a Magyarosan ezévi 1—2. számában (22. l.) megrója a *szlovák* szónak *tót* helyett való használatát mint idegenszerűséget. Akik *tót* helyett *szlovák*-ot írnak, miért nem írnak következetesen *deutsch*-ot vagy *english*-t *német* és *angol* helyett? — kérdi.

Azt hiszem, itt többről van szó, mint egyszerűen egy idegen szónak magyar helyett való használatáról. A *szlovák* szó használata a világháború után kezdődött, amikor az egyesült cseh-tót birodalom megalakult. A tótok saját nyelvükön magukat mindig szlovákoknak nevezték, de a megszállt területen élő tótok most már magyar beszédben is így nevezik magukat és sokan kifogásolják is a *tót* elnevezést. A *szlovák* az addig magyar fennhatóság alatt élt *tót*-tól való megkülönböztetés akar lenni, tehát mintegy új-tót vagy cseh-tót állampolgárt jelent.

Olyasmi történik itt a *tót* szóval, mint ami régebben a *rác* és az *oláh* szóval történt. Ezek helyett is a *szerb* meg a *román* jött divatba a politikai és műveltségi viszonyok megváltozása következtében, mikor a régi Rascia Szerbia lett, Valachia pedig Románia. A *rác* és az *oláh* szóhoz ez idő óta némi pejoratív hangulat tapadt. Hóman—Szekfü Magyar története az eddig ismertnél színesebb képet fest a délvidéki rácok

Magyarországba költözéséről, elmondva, mint nyomult e nép-ség mindinkább észak felé, hogy a töröktől elpusztított s a magyarságtól ennek következtében elhagyott vidéken üs-sön tanyát, ahol még mindig kedvezőbb műveltségi viszo-nyok közt élhetett, mint saját hazájában, holott a magyar-ságnak az ott lehetséges életmód alacsony színvonala már nem felelt meg. A balkáni oláh pásztorok szintén a török elől szivárogtak nagyobb tömegekben a biztonságosabb Erdély hegyei közé s ott teljesen kezdetleges műveltségű pásztor-életet folytattak. Mikor azután a magyarság jóvoltából ma-gasabb műveltségre tettek szert s már művelt középosztályt is fejlesztettek, sértette őket a magyar szavakhoz tapadó hangulat, s a magyarság maga is hajlandó volt megkülön-böztetni őket a régebben ismert nemzetiségtől. Így a XIX. század folyamán a *rác* szó már jóformán ki is halt, s az *oláh* szó is a kivészés útján van. Kiszorítja a *román* szó, pedig ez szerencsétlen elnevezés, mert már le van fog-lalva a *román* nyelvcsalád jelzésére, s ehhez tudvalevőleg az oláhon kívül még az olasz, a francia, a spanyol és a por-tugál nyelv is hozzátartozik. A megkülönböztetést más né-pek meg is teszik. A franciában *roman* a. m. *román*, *rou-main* pedig: *oláh*, az angolban szintén *Romance* és *Rouma-nian*, az olaszban *romano* és *rumeno* (újabban: *romeno*). A németben is más a *romanisch* meg a *rumänisch*, de maguk az oláhok is *rumán*-oknak (újabban *román*-oknak) nevezik magukat, a román nyelveket pedig így: *limbe romanice* (egyesszámban: *romanic*, -a). Hunfalvy Pál a *rumun* szót akarta divatba hozni az oláh nép és nyelv elnevezésére: „Maga az oláh nép *roménnek* v. *rumunnak* nevezi magát“ (Magyarország ethnographiája 1876, 493. l.), de époly siker-telenül, mint a régi *monnó*-t az *ambo* jelölésére vagy az *igenes*-t *egyenes* helyett. Az mondja ugyanott: „Akik az *oláh* elnevezés ellen tiltakoznak, azt vélik, hogy vele megve-tést fejez ki a magyar s felejtik, hogy diplomaticus volt az a nevezés nemesak nálunk, hanem a Havasalföldön is, me-lyet Negro-Vlachiának neveztek és neveznek máig.“ Ugyan-ily lelki hatások alatt nevezzük a zsidót is *izraelitának*, *mózesvallásúnak* hivatalosan is. A politikai eufémizmus egy nemével van itt dolgunk.

Rokon ezzel az, mikor városok nevét változtatják meg politikai okokból. Így lett régebben *Jeddó*-ból *Tokio*, újab-ban *Christianiá*-ból *Oslo*, *Reval*-ból *Tallinn*, *Szentpétervár*-ból *Leningrad*. Bizánc háromszor váltott nevet. A görögök alatt *Byzantion*, a keletrómai császárság felállításával *Constantinopolis*, a törökök alatt *Istanbul*. A görög lakos-ságú *Angora* neve mint török fővárosé *Ankara* lett. *Peresla-rasburch*-ot mi neveztük el első megszálló ispánjáról *Po-*

*zsony*-nak (Hóman—Szekfü. I, 219; Melich, Magyar Nyelv XV, 54.); most azután a csehek *Bratislava* nevet adtak neki. A világháború előtt a német sovíniszták kezdték az *Ungarn* népnév helyett a *Magyaren*-t használni. Politikai jelentése ennek az, hogy nem ismerik el a magyarság uralkodó politikai nemzet voltát, hanem csak nemzetiségnek tekintik a többi egyenrangú nemzetiség között. Ennek a magyar néptörzsnek fővárosa *Ofen-Pest*, melyet ugyanezek következetesen és minden tiltakozásunk ellenére használnak, nem pedig *Budapest*, Ungarn-nak, a politikai egységnek fővárosa (v. ö. M. Ny. XV, 102). Budapest neve érdekében egyébként Széchenyi buzgólkodott ugyanakkor, mikor az ország fővárosává igyekezett emelni. A Világban írja (1831): „Fővárosok nevét *Budapestre* kellene változtatni, mely kevés év, sőt hónap múlva oly megszokottan s könnyen hangzanék, mint Bukarest.” Paziuzzi a Világ fordításában hozzáteszi: „Diese von Sz. zuerst gebrauchte Benennung von Ofen und Pesth fängt an seit dem Erscheinen des Világ gang und gäbe zu werden.” (A Magyar Nyelvújítás Szótára II. 424.) Széchenyi fellépéséig inkább a *Pest-Buda* sorrend járta. Virág Benedek Változás c. ódájában ezt írja: *Pest-Buda* új csudát, egy új szörnyeteget látni siessetek! Kisfaludy Károly is így énekl: *Pest-Budáról* sok nép kijár s alig érti nyelvünket már (Rákosi szántó a török alatt). Budapest költeményben tudtommal először Arany Toldijában (1847) fordul elő: *Budapest* városát sok ezeren lakják (IX, 18). Hivatalosan azonban csak 1876-ban, a két főváros egyesülésekor mondták ki használatát. Németül ez ideig *Pesth-Ofen* volt fővárosunk neve, az újabb *Ofen-Pest* már a Budapest fordítása.

A *tót* szó használata már eddig is nagy veszteséget szenvedett. Régebben a *szláv* szót pótolta, vagyis az összes szláv nyelveket jelentette. A Nyelvtörténeti Szótárban meg sem találjuk a *Szláv* címszót. Czuczor—Fogarasi szótárában a *Tót* címszó alatt ezt olvassuk: „Szélesb értelemben így nevezi a nép a slavoniai, horvátországi, dalmáciai, illíriai szlávokat is.” A Heckenast-féle *Közhasznú esmeretek tára* 1839-ben ezt mondja: *Tót* nyelv l. *szláv* nyelv. *Tótok* l. *szlávok*. *Tótország* l. *Szlavónia*, *Slavonia*. A *tót* mint összefoglaló népnév e szerint a XIX. század folyamán adott helyet fokozatosan a *szláv* elnevezésnek. Szlavónia, vagyis a Száva és a Dráva köze, egészen a határőrvidék felállításáig Tótország volt, csak mikor Horvátország mindinkább kialakult s határai a XVIII. század folyamán a Dráváig tolattak fel, terjedt el mindinkább a horvátoktól és osztrákoktól használt *Szlavónia* elnevezés, s *Tótország* a három magyar fennhatóság alatt maradt Pozsega, Verőce és Sze-

rém megyére szorítkozott, mikor pedig 1867-ben ezek is Horvátországnak jutottak, egészen megszűnt. A *tót* elnevezést ezen időn túl csakis az északi tót vidékre és népre vonatkoztatjuk.

Ha ezek után azt kérdezzük, vajjon szükség van-e arra, hogy a tót népet ezentúl szlováknak nevezzük, akkor erre a kérdésre a fentebb kifejtettek ellenére is nemmel felelünk. Nem szükséges politikai szempontból, mert aki használja, hangsúlyozza vele a tótságnak cseh állampolgári mivoltát s a magyarsághoz való viszonyának megszűntét. Eleinte nem is használták mások, csak azok, akik divatból amúgy is minden újságon kapnak, hogy minél modernebbeknek, „progresszívebbeknek” tűnjenek fel. Nagyrészt ugyan ezek azok, akik ezzel az utódállamoknak is hízelegni kívánnak. Az ilyen irányú lapok nem írának a világért *oláh*-t sem a *román* helyett. De nincs szükség a *szlovák*-ra eufémisztikus szempontból sem, mert a tótsággal való viszonyunk sohasem volt oly zord, mint a szerbekkel, oláhokkal; ők mindig közelebb álltak hozzánk. Olyanforma nyers kifejezés, mint a *rác* és az *oláh* szóval kapcsolatban, nincs róluk a magyar nyelvünkben. De még az ily kifejezéseken sem szabad különösebben megütköznünk, mert a nemzetek általában nem szoktak valami nagy szeretettel nyilatkozni egymásról (vö. Magyar Nyelvőr I, 114). A néplélekben a természeti indulatok uralkodnak, s ezek közelebb állnak a *homo homini lupus*-féle érzelemvilághoz, mint a *Seid umschlungen, Millionen* nagyon is késői, nagyon is kiművelt emberszeretetéhez, mely különben is csak eszmény lehet. Más népeknek hasonló, ha úgy tetszik: sértő kifejezései vannak viszont rólunk (v. ö. Hóman—Szekfű: Magyar történet VII. 206). A tótságról inkább csak ily szólásaink vannak: *szegény tót legény*, de ugyanakkor *tót atyafiakról* is beszélünk (l. pl. Mikszáth novelláját). Nem sértő, inkább tréfás a *tótlágas*, *tótlant* (kolomp) elnevezés is, sőt még a *tót*-ot emlegető egyéb szólásoknak és közmondásoknak is inkább tréfás az alaphangja. Mindez még annyira sem sértő, mint az osztrák Mikosch-féle adomák rólunk, amelyekben szintén inkább csak némi vállveregető fölény mutatkozik, semmint komolyabb ellenséges indulat. Ha a *szlovák* szó mindezek ellenére terjed, abban csak nyelvünkünk sajnálatos és megokolatlan pusztulását kell látnunk.

Zlinszky Aladár.

**Az idegen szavak kiejtése.** Igaz-e az, hogy a tudatlanok vannak arra hivatva, hogy a népeket vezessék? Úgy látszik, igaz, mert különben a tanultak hamar rendet csinálnának, s azután nem tudnók, mivel üssük agyon a megmaradt sok időt. Szinte azt lehet mondani, hogy ahány idegen szó

befurakodott nyelvünkbe, mind rossz kiejtéssel terjedt el nálunk. Ne mondjuk, hogy megmagyarosítottuk az idegent. Elfogadtuk a tudatlanok kiejtését: a *notesz*-től kezdve az *apacs*-ig. A nyáron a feleségem egy világlátott amerikai nőt kalauzolt itt Budapesten. Ez a nő Florida félszigetről származott és majdnem mindent kifogásolt, amit csak látott vagy hallott. Egy alkalommal ezt kérdezte: Mi az az *atke*? Lépten-nyomon azt olvasom: *atke*. — Feleségem rámereszti szemét: Hol van nálunk *atke*? Én nem tudom, mi az az *atke*? — Hát itt van: *Fajgedő atke*. — De az Istenért, az *Vigadó-utca*! — Mondhatom, feleli a floridai, szörnyűek ezek a magyarok ezzel a nyakatekert kiejtésükkel; *atké-t* írnak és *utcá*-nak kell mondani! — Mi volt ez, kérdem én, amerikai tudatlanság vagy amerikai nemzeti beolvasztás? A helyett, hogy szerényen megkérdezte volna, mikép is kell az *utcá*-t magyarul kiejteni, a saját felfogása szerint ítélte meg és ítélte el bennünket. Mi is így tettük gyerekkorunkban. Akkor a jegyzőkönyvekre rá volt írva: *Notes*, a szentképre rá volt nyomtatva: *Salesi Szent Ferenc*. Nem kérdeztünk meg senkit, hanem elolvastuk *notesz*-nek és *Szalézi Szent Ferenc*nek, azután, mint rendesen, a szüleink is eltanulták tőlünk, s még a francia tanárok is *notesz*-ekbe írták az osztályzatokat. *Quod uni iustum, alteri aequum*. Ila mi azt akarjuk, hogy a külföldiek a magyar szavakat magyarul ejtsék ki, akkor mi is vagy ne használjunk idegen szavakat, vagy ejtsük ki őket a maguk módja szerint, mert különben nevetségesekké válunk. A *silbak*-hoz és a *capistráng*-hoz hasonló és kanászlegényektől származó magyarosításokért nem rajongok. Azért a minap bementem egy derék királyutcai cipőkereskedőhöz és azt mondtam neki: Kedves uram, vegye be a katalógusból az *Ebelaasztin cipők* hirdetését és írja ki: *Everlasting cipők*. A derék ember megtette, s azóta így olvasható. Még be szeretnék menni néhány illatszerárushoz, hogy vagy azt írják ki: *parfumerie*, vagy azt, hogy *profumeria*, de semmi esetre se írják: *parfümeria*, mert ez németesített francia fej olasz farokkal, s az itt forgó idegenek csak mosolyogni tudnak rajta. A *drogeriák* sem tudják a nevüket. Az egyik *u-t* ír a *g* után, a másik hosszú *é-t* ír, pedig csak így helyes: *drogeria*, hosszú *i*-vel.

Laczó Viktor.

Fogadjuk el próbaképpen t. dolgozótársunk okoskodását; hadd lássuk, mire megyünk vele. Tehát ne a „tudatlanokat” kövessük az idegen szavak kiejtésében, hanem a „tudósokat”. A tudósok pedig azt mondják, hogy a francia *Notes* feliratot franciásan így kell olvasni: *not*, sőt még így sem, mert nem zárt *o* van benne, hanem nyílt *o*, ennél fogva helyes kiejtése: *nat*. Dobjuk el hát a *notesz*-t, mert ezentúl *nat*-ba írjuk jegyzeteinket. *Apacs*-aink is *ápás*-ok lesznek,

de nyílt legyen ám nevüknek mind a két *a* hangja, s a hangsúly a második szótagra essék, mert így mondják ki ezt a szót azok, akik tudják a francia nyelvet. Hát *Szalézi* Szent Ferenczel mi történik? *Szál*-i Szent Ferenc lesz belőle, rövid, nyílt *a* hanggal (*Saint François de Sales*), legalább addig, míg a sok tudatlan magyar *Száli*-vá nem torzítja. No de mindegy! Megfinomítjuk a *silbak*-ot is. Petőfi még ebben a „kanászlegényes” alakjában emlegette ugyan, de mi „tanultak” irgalmatlanul kijavítjuk őt is: „Nézek, nézek kifelé az Ablakon, Ott merengnek szemeim a *Schildwaché*-n.” Most veszem észre, hogy ez az *ablak* is ilyen kanászlegényesen elcsavart idegen (szláv) szó; nosza, igazítsuk helyre ezt is hamar: „Nézek, nézek kifelé az *Oblok*-on.” Petőfi után Arany János kerüljön sorra. „Boldogasszony temploma keresztjén Török zászló lengjen vagy keresztjén.” A *Török Bálint*-nak ez a két sora így módosul: „Boldogasszony *templum*-a *krisztjén* Török zászló lengjen vagy *krisztján*?” Vörösmartyról se feledkezzünk meg: „Pusztá már a vívópallio, Csak magában szálldogálja A *vlaszi* vitéz.” Így helyesbítjük *Az ősz bajnok*-ban ezt a két szót: *pálya* és *olasz*. Végül, ha már benne vagyunk a javításban, írjuk át népdalainkat is a tanultak rendje számára, ilyenformán: „*Schindel*-ezik a *Kaserne* tejét...” „Kerek ez a *Semmel*...”

De talán elég! Ennyiből is kiviláglik, hogy t. dolgozó-társunk okoskodásával nem érthetünk egyet, mert kátyúba visz bennünket. A jövevényszavak kérdését nem szabad úgy felfogni, hogy „a tudatlanok vezetik a népeket”, hanem a nyelv természetéből kell kiindulni. A nyelvek között pedig mélyreható különbségek vannak, akár a kiejtést tekintjük. akár a nyelvtani alakokat, akár a mondattani szerkezeteket. Ez a természetes oka annak, hogy ha bármely nép átvesz egy idegen szót, nem veheti át szőröstül-bőröstül, szakasztott olyan alakban, ahogyan az átvadó nép használja. Képzeliük csak el, miféle magyar nyelv lenne az, amelyben a latin eredetű szavakat pontosan latin módra, a német jövevényszavakat németesen, a szlávokat szlávosan, a franciákat franciásan, az olaszokat olaszosan, az angolokat angolosan ejtenők ki. Micsoda zagyvalék kerekednék ebből! Csakhogy nem is így megy ám végbe az idegen szavak átvétele! A világnak minden népe úgy tesz, hogy a maga sajátos kiejtésének, hangsúlyozásának megfelelően idomítja az átvett szavakat, valósággal átgyúrja őket, beleolvasztja a maga nyelvébe. A nyelvfejlődés során annyira átalakulhat az átvett idegen szó, hogy az avatatlan nem is sejti idegen eredetét, csak a nyelvész veszi észre.

Ha pedig így van a dolog, akkor azon sem szabad bosszankodnunk, hogy az amerikai a maga helyesírásának és

kiejtésének szabályai szerint *atké*-nak olvassa a mi *utca*-kat. Ez is minden néppel közös jelenség. Hiszen mi is *klub*-nak olvassuk az angol *club* szót, nem pedig *klab*-nak, *maka-dám*-oztatjuk utainkat, nem *mekedem*-eztetjük (*macadam*), *bojkott*-álunk valakit vagy valamit, nem pedig *bajkat*-álunk (*boycott*), *raglán*-t viselünk, nem *reglen*-t (*raglan*) és így tovább. Nem jogos tehát az a kívánság, hogy vessük el a magyaros *drogéria* kiejtést az olaszos *drogeria* kedvéért (*drogheria*), hiszen akkor *Mária* helyett is ezt kellene mondanunk: *míriá*, *gavalléria* helyett: *kävállériá* (*cavalleria*) és nem járhatnánk *kaszinó*-ba sem, hanem valami *kászino* (*casino*) nevű helyiséget kellene keresnünk, ha ugyan találnánk ilyet szép Magyarországon. Ne ütközzünk meg a *capistráng*-on se. Ez nem irodalmi szó, nem a köznyelv szava, hanem a bakanyelvé. Népies szó, s annak egészen kifogástalan. Csoda-e, hogy a műveletlen magyar baka így „elferdítette” a *takarodó* német nevét (*Zapfenstreich*), mikor a művelt cseh kapitánnyal is megesett, hogy *Kövér* önkéntest így szólította ki a sorból: „Einjährig-Freiwilliger *Kéfer*, zu mir!” Az *ebelasztin* cipőt se igazítsuk *everlasting*-ra, mert ez angolul is csak *everlasting* (kiejtése: *evölásztíng*, jelentése: örökkétartó). A *parfüméria* szóban sem a kiejtés a hibás, hanem az a baj, hogy nem *illatszertár*-t mondunk helyette. Különben a *parfümériá*-nak a „fejét”, a *parfüm* alapszót sem a német, sem a magyar nem mondhatja ki francia módra, mert sem a németnek, sem a magyarnak nincs orrhangú magánhangzója. Ha *parföm*-öt mondunk, a francia akkor is rossznak találja kiejtésünket, mert ő ezt a szót orrhangú *ö*-vel mondja ki. *m* nélkül. Aztán meg a „farka” sem olasz ennek a *parfümériá*-nak, hanem ez az *-éria* képző a latinból való francia-német *-erie* képzőnek visszalatinosítása (magyar alapszóhoz is hozzájárul, pl.: *bolondéria*). Egészen véve pedig a *parfüméria* magyarosabb, azaz magyar fülnek szokottabb hangzású, mint akár a francia *párfümri* (*parfumerie*), akár az olasz *profumeria* (*profumeria*).

Igen ám, de mi történik akkor az egyenlő elbánás elvével? Hiszen ami az egyik nyelvben jogos, a másikban is méltányos. Ez tökéletesen igaz, tiszteletben is tartjuk ezt az elvet. Mi nem idegenszerűen ejtjük az idegen eredetű szavakat, de azt sem akarjuk, hogy a külföldiek magyarul, vagyis kifogástalan magyarsággal mondják ki a mi szavainkat. Nem is akarhatnánk ilyesmit, mert képtelenséget senkitől sem lehet kívánni. A *székely gulyás* pl. a német ember ajkán a világ végéig *szekeli gollasch* vagy *gulasch* marad, és *Rákóczi* nevét a német vagy a francia sohasem fogja tökéletesen magyar módra kiejteni, hiszen még a *Siebs* szótára (*Deutsche Bühnenaussprache, Hochsprache*, 15. kiadás) is

ilyen kiejtésre tanítja a németeket: *rákoci*, pedig ezt a szó-tárt tudós emberek állították össze.

Többször írtunk már az átvett idegen szavak kiejtéséről, de úgy látszik, újra meg újra vissza kell reá térnünk, mert a helyes felfogás nehezen terjed. Nagy J. Béla.

Szerkesztőnknek az idegen szavak kiejtéséről szóló multkori cikkéhez (37. l.) még a következő példákat óhajtom hozzátenni:

A francia pénz, a *frank* nevét gyakran halljuk (a rádióban is) francia kiejtés szerint orrhangú *a*-val: *fran*, még ragozva is: *fran-t*, *fran-nal*. Az a különös, hogy a német pénzt mégsem mondják *mark*-nak, hanem *márká*-nak; az angol pénzt is magyarosan *sterling*-nek mondják (*s*-sel, magyar *e*-vel és magyar *r*-rel).

*Káoszínó, akadémia* (a végső *a* már magyar *a*!), *kvárt* (*kvárt* helyett!) gyakori idegenszerűség. A *naiv*-ot is halljuk így: *nejf*, *nájf*, *nájv*, e helyett: *na-iv*. Kertész Kálmán.

**Anyag.** Ez a szavunk a divat nyelvében lassacskán új jelentést vesz föl: a divatárúkereskedő pompás és olesó *anyag*-okat hirdet, a hölgyek *anyag*-ot mennek bevásárolni s a délutáni teán élénk érdeklődéssel vitatják meg ennek vagy annak a cégnek új párizsi *anyagkollekció*-ját. Egyetlenegy nyolcadrétlapos divatjelentésben kilenceszer esik szó *anyag*-ról, de minden hirdetésben, divattudósításban és hölgyeink társalgásában is hemzseg az *anyag*.

Jelent pedig ez új alkalmazásában a szó minden olyan szótt-kötött kelmét, amelyből ruhát lehet csinálni. A jelentésszűkülés magában is magyarázható volna, „a ruha *anyaga*“ a magyarban is elképzelhető kifejezés, s ebből az *anyag* szó új értelme nem volna meglepő. Itt azonban egész bizonyosan nem magyar fejlődéssel van dolgunk, hanem a német *Material* szónak szolgál fordításával. Közrejátszott a *Stoff* szó is kettős: *szövet* és *anyag* jelentésével. Ennél nagyobb baj azonban az, hogy nyelvünknek ez a látszólagos gazdagodása alapjában véve szegényedés, mert az *anyag* szónak ilyen németes alkalmazása kiszorítja egy szép, köznyelvünkben több mint százéves szavunkat, a székely nyelvjárásokból átvett *kelme* szót, mely 1800 tájékán kapott a két hazában polgárjogot.

*Kelme*, melyet ma már alig hallani, pontosan ugyanazt jelenti, mint 8—10 év óta az *anyag*, azaz Czuczor—Fogarasi szótára szerint „ruhának való szövet, pl. posztó, selyem, vászon.“ Valamikor *szövet* szavunk is jelentett mindenféle szövött árut, így Jókai még *selyemszövetek*-ről ír, ma már azonban ennek a szónak ilyen általános alkalmazása régiesnek tűnnék fel, a *szövet* szót azóta lefoglalta a nyelvhasználat egy bizonyos fajta, gyapjúból, vastagabb pamutfonál-



ból, csalánból stb. készült *kelmé*-re. Kifogástalan magyar megfelelője azonban a német *Material* szabóműszónak a magyar *kelme*; ennek elpusztulása szegényedés volna. Ne kérjünk tehát *anyag*-ot a kereskedőtől, hanem *kelmé*-t, s ne utánozzuk az idegent még szegénységében is. B.

**Kiirtani.** Besier „Ahol tilos a szerelem“ című színművének utolsó jelenetében a zsarnoki apa, megtudván, hogy Erzsébet leánya elhagyta a házat, haragjában ennek kedvenc öleiben akar bosszút állni, és így kiált föl: „*Ki kell irtani Fokit! Ki kell irtani!*“ Legalább azon az előadáson, amelyet megnéztem, így kiáltott föl a jeles ábrázoló művész. Nem tudom: nyelvbotlás volt-e ez csupán, avagy így van-e magában a fordítás szövegében is, mert ha ott így van, akkor mindenesetre nyelvérzékbántó szokatlanság. A magyar ember *kiirt* valamely erdőt vagy erdődarabot; *kiirtja* valahonnan a nádat, bozótot, gyomot stb.; *kiirtja*, illetőleg *kiirtatja* házából a patkányokat, férgeket; az ellenség *kiirtja* valamely helység lakosságát; némely elvetemült vagy örült *kiirtja* egész családját; fölforgató szellemek megkísérthetik a vallás és a törvények iránti tiszteletnek a *kiirtását* is; azonban egy-egy állatnak *elpusztítását* nem szoktuk *kiirtásnak* mondani. Kíváncsi volna tehát, hogy a Nemzeti Színház említett műsordarabjának szövegében — ha a hiba ott leledzik — a haragos apának fölkiáltása magyaros formára módosuljon. Z. Gy.

**Beszélgetés az autobuszon.** Szervusz, drágám, csak hogy egyszer téged is lehet látni! — Tudod, *belógtam* a városba *kommissiózni*; de *pechem* volt, *elpasszoltam* a 9-est. — Még mindig ott kinn laktok? *Wunderschön!* *A propos!* Mi újság a Babáéknál? — Nekik *elegáns* és *impozáns* villájuk van a Hűvösvölgyben. Micsoda *intérieur!* *Entre nous,* ők *tényleg flottul* élnek, nem érzik a *leéptést*. — Na, ami azt illeti, ti sem panaszkodhattok! — Kérlek, mi csak *vegetálunk.* *Andungod* sincs róla, mennyit *izgultam* a napokban! A Marit, azt az *ordinaré perszónát* tegnap *stante pede* kidobtam. A *nurse* is folyton *vexál.* És *denke nur!* A Bandikát kettőből *elvágták* az iskolában! Ez az *idegekre megy.* — *Horribilis!* Azt a *zseniális* fiút *elvágni egyszerűen* lelketlenség. *Raplisak* ezek a tanárok. Na, de te azért jól nézel ki. A kalapod nagyon *hercig* és ez a *Dauerwelle* roppant emeli az arcod *kontúrjait.* — Neked meg ez a *lezser* kabát remekül áll. Csupa *sikk.* Képzeld, tegnap az Operában voltunk, a Lohengrinnél. A Patzak, müncheni tenorista, *egyszerűen fenomenális* volt. Hallottad már? — Hogyne, a Toscánál! *Tényleg szenzációs!* — (A kalauz ekkor tévedésből újra kéri az egyik hölgy jegyét.) Ne *molesztáljon!* Micsoda *impertinencia!* —

Ne *échauffirozd* magad, drágám! Jaj, vigyázz, kiesik a *püderpufni* a *ridikülödből*!

Majd leszállnak a hölgyek és azt hiszik, hogy — magyarul beszélgettek.  
Vööné Pécs Mária.

**Ó, szép magyar nyelv!** A *Literatura* c. folyóiratnak 1933. „januáriusi” számából idézem ezeket a kiválóan magyaros csengésű mondatokat: „A hegeli dialektikának klaszszikus paradigmája jelenik meg itt: tézis, antitézis, szintézis formájában.” — „A fiatal lírai poéta, a szkeptikus férfi s a pragmatikus öreg...” — „...tipikusan romantikus a testnek és léleknek az a kettészakadtsága (nem egyszerű dualizmus, hanem szembenállása), amely nála nem pirandellói formula, hanem inkább folytonos önvád, lélekharc, orphikus küzdelem, démoni vagy jákobi viaskodás a lét két formája, a cis és a trans között. S innen már csak egy kis lépés a másik tipikus romantikumhoz: a nosztalgikus halálvágyhoz, amely krédóvá, determináltsággá, eleveelrendeltséggé, kiszmetté tömörül nála.”  
Ferenczffy Mária.

**Mussolini az olasz nyelv tisztaságáért.** Mussolini kezdeményezésére Olaszországban mozgalom indult meg, hogy az irodalom és a sajtó nyelvét megtisztítsák az idegen kifejezésektől és a nyelvből kiirtsanak mindent, ami idegen az olasz nyelv szellemétől. A lapoknak a mozgalmat irányító bizottság elküldötte azoknak a szavaknak és kifejezéseknek jegyzékét, amelyeket lehetőleg kerülni kell. Ezek a szavak és kifejezések legnagyobbbrészt francia eredetűek, például: *omlette, silhouette, chauffeur, chássis*. Ezek helyett a következő szavakat kell használni: *frittata, sagoma, autista, telaio*. A *taxi* szónak megcsinálták az olaszos hangzású mását, a *tassi-t*. Számúzik az olasz nyelvből a *frac* (*frakk*) szót is, továbbá a következő, angol eredetű szavakat: *smoking, pull-over, dancng*. A bizottság szigorúan örökődik, hogy ezek a szabályok ne csak a papirosra maradjanak, hanem az életben is alkalmazzák őket.  
L. G.

**Leáll, leállít.** Lépten-nyomon halljuk: *leáll* a gép, *leáll* a szél. Pedig a gép — magyar észjárás szerint — nem áll *le*, hanem *megáll* vagy *eláll*; a gépet nem állítom *le*, hanem *megállítom* vagy *elállítom*. A szél is *megáll* vagy *eláll*, sőt *el* is ül, de sohasem áll *le*. *Leállani* és *leállítani* valamit csak helyhatározói vonatkozásban lehet, pl. *leálllok* a gödör fenekére, *leállítom* a szobrot a hegytetőről a hegyoldalba, *leállítom* a dúcokat a kerítés mellé.

Éppígy terjed a törvénykezés nyelvében a *lemaraszta*l az *elmarasztal* helyett.  
János József.

Bizony úgy vagyunk, hogy mai napság hiába szeretne az ember gépkocsin sietni; *leállítják*, *leigazoltatják* és vé-

gül *lebüntetik*. Ezt nevezik a közigazgatás és a magyar nyelv *leegyszerűsítésének*.

Éppen most olvasom az újságban: „A kormány előzetes cenzura alá helyezte a szociáldemokrata párt két bécsi lapját, mire a nyomdászok *leálltak*.” Azaz: *kiálltak a munkából, abbahagyták a munkát*. N. J. B.

**Szemben.** Helytelen használata egyre szaporodik, a helyett, hogy kevesbednék. Nemcsak hogy több kifejezésünk helyét egymaga foglalja el, hanem sokszor merőben fölöslegesen, henyén akadékoskodik is. Újabb példáim ezek (vö. I. 117): „A költségvetési tételekkel *szemben* hiteltúllépéseket eszközöltek.” Helyesen: A költségvetés tételeiben megállapított — megszabott, megengedett — hitelt túllépték. „Tagadó álláspontra helyezkedik a költségvetéssel *szemben*.” Helyesen: Nem helyesli — nem fogadja el — a költségvetést. „Színházakkal *szemben* kézirat.” Helyesen: Színháznak kézirat. Színház kéziratnak tekintse. „Nem vállal közösséget a forradalommal *szemben*.” „Milyen gorombán beszélt magával *szemben* az a...” (A *szemben* mind a két mondatban fölösleges.) *Trencsény Károly.*

**Agyonlőtte magát.** Tisztelt szerkesztő úr, már megint a puskám végére akadt valami! Azt olvastam valamelyik hétfői újságban, hogy a német monarchisták egyik vezére „agyonlőtte magát és meghalt”. Eddig tudomásom szerint csak egyféle agyonlövés volt divatban, s az okvetetlenül halállal végződött. Ezentúl, úgy látszik, kétféleképp is agyonlőheti magát az ember: először úgy, hogy utána vígan elmegy a korszóra sétálni, másodszor úgy, hogy mégis csak meghal. Mivel mi magyarok elég kevesen vagyunk, öngyilkosjelölteinknek mindenesetre az első módozatot ajánlom.

*Vadász Endre.*

**A Nyelvművelő Bizottság** 1933. április 26-án Szinnyei József elnöklete alatt ülést tartott. Behatóan megvitatta azokat a szómagyarításokat, amelyeket Hegedüs Loránt ajánlott és a bizottság folyóirata, a Magyarosan útján közzétett (I, 50, 100; II, 22). E szómagyarítások közül a bizottság a következőket fogadta el és ajánlja a magyar közönségnek, főként a sajtó munkásainak figyelmébe:

Autó: *gépkocsi*, garázs: *gépszín*, fix fizetés: *szabott* fizetés, fix kamatozás: *kötött* kamatozás, inkognitó: *rangrejtve*, publicista: *közíró*, ródli: *szánkó*, Stillhalte-egyezmény: *hitelrögzítés*, kamatmarge: *kamatrés*, infláció: *pénzpuffasztás* és *pénzpuffadás*. N. J. B.

## Üzenetek.

**K. D-nek.** Köszönjük azt az értesítést, hogy Mezőtúron *Kuli* családnév is van. A *kuli* szó és a *kulipintyó* tréfás elnevezés két első szótagja közt más kapcsolat nyilván nincsen, csupán annyi, hogy véletlenül megegyeznek egymással.

**K. J-nek.** 1) Az *iktat* szót azért nem lehet *igtat*-nak írni, mert semmi köze az *ig*-hez. Hogy „*igtatni* annyit tesz, mint ügyiratokat valamely könyvbe egyik számtól a másik *számig* bejegyezni, vagyis *számigtatni*, röviden: *igtatni*“, ez nagyon elmés okoskodás, de van egy elemi hibája: nem vet számot a szónak a történetével. Pedig ennek a szónak igen érdekes a multja. Mészöly Gedeon kimutatta (Magyar Nyelv VI, 442), hogy régi nyelvünkben gyakoriak az ilyen kifejezések: „valakit győzelemre *iktatni*, a levelet kézbe *iktatni*, a rabot a győztes elé *iktatni*“. Ezekben az *iktat* igének *juttat* a jelentése. De nemcsak a jelentésük közös, formája szerint is azonos ez a két ige: egyik a másiknak alakváltozata. A Halotti Beszédben ezt olvassuk: *iochtot*, a Döbrentei-Kódexben pedig ezt: *ihtat*. Olyan alakpárok ezek, mint a *juhar* és az *ihar*, a *juhász* és az *ihász*. Ma is szokásos még az *iktat* szónak olyan használata, amelyet lehetetlen a soha meg nem volt és tisztára képtelen *számigtat* szóval megmagyarázni. Amikor valakit *beiktatnak* a hivatalába, bizonyára nem egyik számtól a másik *számig-tatják*, hanem *bejuttatják* hivatalába, s ezzel elfoglalja a hivatalt. A Nyelvtörténeti Szótár adatai szerint régi nyelvünkben sohasem írták *g*-vel az *iktat* szót, csak újabban találták ki a teljesen jogosulatlan *igtat* írásmódot. A *nyugta* azért nem *nyukta*, mert a *nyugszik* igéből származik, az *iktat* pedig azért nem *igtat*, mert nem az *-ig* ragból származik.

2) A *kesztyű*-t azért nem írjuk *z*-vel, mert a mai átlagos nyelvérzék nem érzi ki belőle a csakugyan benne lapangó *kéz* szót. A *kéz*-nek *kez* alakja ugyanis ma csak magánhangzó előtt használatos, még akkor sem mindig (*kezes, kezel, kezem, kezet*, de: *kézi, kézen, kézirat*), mássalhangzó előtt azonban mindig a *kéz* forma járja: *kézcsók, kézfogó, kézszorítás, kézhez, kéztől*). Továbbá a *kesztyű* szónak második tagja, a *-tyű* sem képző, hanem a *tesz* igének egy régi származéka rejlik benne. Vagyis a *kesztyű* szót csak a nyelvtörténet ismerője tudja elemezni, a mai közmagyar nyelvérzékre nézve azonban ez a szó elhomályosult összetétel, ezért írjuk sz betűvel a kiejtés szerint, éppúgy, mint a *keszkenő* szót, pedig a nyelvtudomány szerint ez is annyi, mint *kézkenő*, vagyis *kéztörő*.

3) Az *utca* sohasem volt *utka*. Legrégibb alakja az Oklevélszótár bizonyossága szerint *ulca*, majd *úca*. Ezek pedig

úgy fejlődtek a szláv *ulicá*-ból, mint a *palicá*-ból a *pálca* s a népnyelvi *páca*. A XVII. században már így írták: *utza* (Molnár Albert), *uttza* (Mikes), a XVIII-ban így is: *útsza*, *utsza* (Gvadányi), akkor tehát már az *út*, *ut* szóhoz tartozónak érezték. Mai nyelvérzékünk is ehhez kapcsolja hozzá, ezért írjuk így: *utca*. (L. Magyar Nyelv XXIV, 211.)

**L. L.-nek.** Nagyon sajnáljuk, hogy a „német“ *forma* szó többszöri használatával akaratlanul szomorúságot okozunk hűséges olvasónknak. Szolgáljon azonban vigasztalásul először: hogy ez a szegény német szó nem is német, hanem latin; másodsor: hogy már a XVI. század óta meghonosodott polgára nyelvünknek (l. a Nyelvtörténeti Szótár adatait), tehát semmivel sem idegenebb, mint pl. a *templom*, az *iskola*, a *kántor* és sok más. Eppen ezért őszinte sajnálatunkra nem is teljesíthetjük azt a kérést, hogy „irtó háborút indítsunk a *forma* szó ellen“. Nem teljesíthetjük, mert nem élhetünk muzsikaszó nélkül (ej! ez a *muzsika* is „német“!), se pedig *forma* nélkül. Nagyon szeretjük t. i. énekelni azt a nótát (már megint egy tűzrevaló „német“ szó!), amelyik így kezdődik: „Három csillag van az égen egy sorba; Három szertőm van nékem egyforma.“ Mármost ugyan mit csinálnánk ezzel a nótával, ha le kellene mondani a formáról? Bizony nem mondunk le róla. Hogy is lehet ilyesmit kívánni? Hiszen mindenki tudja, hogy az életben a *forma* a fő. *Forma dat esse rei!*

**N. N.-nek.** 1) *Visszaolcsít* és *tevegel* (=teveháton ül): mind a kettő más szavak mintájára keletkezett, de egyik sem járatos. Az *olcsít* egészen szabályos módon lett az *olcsó*-ból, mint a *fakít* a *fakó*-ból, használni azonban nem szoktuk, ezért akadunk fönn rajta. Ha így mondjuk: *olcsóbbít*, mindjárt nem ri ki a beszédéből. — A *tevegel* a *kutyagol* mintájára termett, csak hogy a *kutyagol* maga is tréfás szó, valamint a *szamaragol* is az. Mind a háromnak közös őse a *lovagol*, ámde a *lovagol* ige mellett ott van alapszóul a *lovag* főnév, ellenben *szamarag*, *kutyag*, *teveg* főnév nincsen. Ezt a szóképzésbeli különbséget önkénytelenül megérezzük, és bizonyára ez is hozzájárul ahhoz, hogy a *szamaragol*, *kutyagol*, *tevegel* igét komoly hangulatú beszédben vagy írásműben nem lehet használni.

2) Hogy „valaki értetlenül áll valami előtt“, ez egészen kifogástalan kifejezés. Nem is új szó az *értetlen*, megvan már a Nyelvtörténeti Szótárban is. *Értetlen* amber az, aki nem ért valamit; éppúgy, mint *ártatlan* az, aki nem árt senkinek; *tudatlan* az, aki nem tud semmit; *járatlan* az, aki nem járt valahol, nem jártas valamiben; *független* az, aki nem függ senkitől; *illetlen* dolog az, ami nem illik. Hasonló szavak ezek is: *fáradatlan*, *lankadatlan*, *hervadatlan*, *csügge-*

*detlen, ernyedetlen, engedetlen, mozdulatlan, tanulatlan, rendületlen; éhhetetlen, állhatatlan, lehetetlen, tehetetlen.*

3) „Valakit valamiről tudatni”: kétségtelenül hibás szerkezet. Aki leírta, a *tudatni* igét az *értesíteni* ige vonzatóval kapcsolta egybe, tehát ezt a két kifejezést boronálta össze: *valakit valamiről értesíteni* és *valakivel valamit tudatni*.

4) „*Méltóztassál megengedni*”: ez a helyes forma, nem pedig: *méltóztassad*. A *méltóztatik* ugyanis éppen olyan ikes ige, mint a *kegyeskedik* és a *szíveskedik*. Egyiket sem szokás tárgyasan ragozni, hanem így mondjuk: *kegyeskedjél, szíveskedjél* ezt megtenni, nem pedig: *kegyeskedjed, szíveskedjed*.

**Szorgalmas olvasónknak.** „Szeretsz bridge-et játszani? — Igen, *azt szeretek* játszani.” Ebben a kapcsolatban szabályszerű az *azt* után a tárgyatlan ragozás, mert a tárgy (*azt*) határozatlan; így kell érteni a feleletet: „*Illyen játékot, bridge-et szeretek* játszani.” Ellenben tárgyasan ragozzuk az igét, ha a tárgy meg van határozva határozott névelővel: „*A bridge-et, azt szeretem*.” Hasonló példák: „Jaj! ösém, Kázmér, *Azt nem adom* százér” (Arany: Zách Klára). Itt az *azt* jelentése: *azt a rózsát*. „Rózsát kérek. — *Azt nem adok*.” Itt az *azt* annyi, mint *abból, affélét, olyant*. „*A vadat, azt látom*.” „Vadat és halat, s mi az ég alatt Szem-szájnak kellemes, *Azt látok én*...” (Arany: A walesi bárdok). „Kérem a Budapesti Hírlapot. — *Azt én kérem*, te olvass mást.” „Kérek egy Budapesti Hírlapot. — Én is *azt kérek*.” „*Azt mondja*, hogy gazdag.” „Messziről jött ember *azt mond*, amit akar.” Itt az *azt* annyi, mint *olyan dolgokat, olyasmit*. „*Azt* (= *azt a dolgot*) én meg nem *teszem*.” „*Azt teszek* (= *olyasmit*), amit akarok.” — Ez a kérdés eszembe juttat egy érdekes esetet. A kommunizmus után sokáig jártam egyik barátommal ugyanabba a vendéglőbe. Mindennap egyforma volt az ebédünk: leves, főzelék feltéttel, egy darab kenyér és — falmelléki. Amelyikünk másodiknak fizetett, természetesen mindig így „diktálta be,” mi volt az ebédje: „*Ugyanaz*.” Öreg fizetőpincérünk mindannyiszor óvást emelt: „Nem lehet, kérem. Amit valaki megevett, *ugyanazt* másnak nem lehet megenni.” Mulattunk rajta és nem magyaráztattuk neki, hogy amikor így jelezzük a fogyasztást: *ugyanaz*, akkor ez a szó *azt* jelenti, hogy *ugyanolyan*. Amit valaki már megevett, *ugyanazt* más csakugyan nem *eheti* meg. *ugyanazt* (vagyis *ugyanolyant*) azonban igenis *chet*. N. J. B.

**Több kérdésre a következő füzetben válaszolunk.**

---

A szerkesztésért Nagy J. Béla felelős, a kiadásért Zsirai Miklós.

---

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet R.-t. Budapest.

## TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és kiadásában jelenik meg, s állandó kapcsolatban van az Akadémia Nyelvművelő Bizottságával, de tartalmáért csak a szerkesztőség felelős.

A lapba szánt közleményeket a felelős szerkesztő címére kell küldeni. (Nagy J. Béla gyakorló-középiskolai tanár, Budapest, VIII., Múzeum-körút 6—8.)

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként 1½ ív.

Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába tessék küldeni (Budapest, V., Akadémia-u. 2.). Előfizethetni könyvkereskedésekben is.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a Magyar Nyelv előfizetői e folyóiratot a Magyar Nyelv számaihoz mellékelve ingyen kapják.

•

A *Magyarosan* szerkesztősége szívesen válaszol az olvasóknak a magyar nyelvhasználatot és nyelvhelyességet illető kérdéseire.

SYLVESTER NYOMDAI INTÉZRT  
BUDAPEST





**II. ÉVF. 1933. SZEPTEMBER–OKTÓBER 7–8. SZÁM**

---

# **MAGYAROSAN**

## **NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT**

---

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGA  
MEGBÍZÁSÁBÓL

**SZINNYEI JÓZSEF**

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

**NAGY J. BÉLA és ZSIRAI MIKLÓS**

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA  
BUDAPEST, 1933

# TARTALOM.

	Lap
<i>Szinnyei József</i> : Jó magyarság. (Második, befejező közlemény.) — — — — —	73
<b>Kisebb közlemények.</b>	
<i>Zolnai Gyula</i> : Objektív, radikális — — — — —	81
<i>Nagy J. Béla</i> : A Literatura és a logika — — — — —	83
<i>Zolnai Gyula</i> : A legjobban — — — — —	87
<i>B.</i> : Státusz — — — — —	87
<i>Kőszeghy István és N. J. B.</i> : Evvel, avval — — — — —	88
<i>Ihász Ferenc</i> : Helyesírási hibák — — — — —	89
<i>Kertész Kálmán</i> : A keresztretjvény mint a helyesírás megrontója — — — — —	89
<i>Vadász Endre</i> : Villamos fogalmazó — — — — —	90
<i>Bereczky Sándor</i> : Mart — — — — —	90
<i>Juhász László</i> : Ösbemutató — — — — —	91
<i>M. L.</i> : Strapál — — — — —	91
<i>B. G.</i> : Horogkereszt — — — — —	91
<i>Nagy J. Béla</i> : Egy új szórendi szabály — — — — —	91
Született Erminszenten — — — — —	92
Lenne, volna — — — — —	93
-ván, -vén — — — — —	93
Nem..., hanem — — — — —	93
Hol lakott Ádám és Éva? — — — — —	94
Hibás IGE-ragozás — — — — —	94
Rendelkezik — — — — —	94
Magyaros szótagolás — — — — —	94
Olimpikon — — — — —	94
Lapszemle — — — — —	94
Marokkói levél — — — — —	95
Mikor a nép urasan beszél — — — — —	95
<b>Üzenetek</b> — — — — —	95

# MAGYAROSAN

## NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

---

### Jó magyarság.

(Második, befejező közlemény.)

A németességek között sűrűn szerepel a többes szám. Néhai való Geleji Katona István, a XVII. századbeli nyelvigazító, aki a magyar nyelvből ki akart küszöbölni némely logikátlanságokat, hibáztatta egyebek között *a tizenkét apostol*-féle kifejezéseket is, mert hiszen nem egyről, hanem többről van szó, ennél fogva így kell mondanunk: *a tizenkét apostolok*. Ez hiábavaló törekvés volt; a nyelvet nem lehet a logika szerint igazgatni. A magyarság tovább is ragaszkodott az ősi megszokáshoz, az egyes szám használatához, s ez rendjénvaló is volt. De elkövetkezett a német hatás, és ha odáig nem jutottunk is, hogy *a tizenkét apostolokról* beszéljünk, számtalanszor találkozunk a tősgyökeres magyar egyes szám helyett német módra használt többessel. Egészen közönséges németesség a két- és többtagú alany állítmányának többes számba tétele, pl. Anyja és nagyanyja *nevelték*. A miniszterelnök és a pénzügyminiszter Párizsba *utaztak*. A klasszicizmus és a romanticizmus egymást fölváltva *uralkodtak* a nyugati irodalmakban. (Jól tudjuk, hogy ilyenek elvétele remekírók, pl. Vörösmarty és Arany tolla alól is kikerültek, de talán csak a rím vagy a versmérték kedvéért, s ez semmiképp sem menti a kisebbeket és az egészen kicsinyeket.) — Sokan még a németnél is németebbek és többes számot használnak olyankor is,

mikor a német sem él vele, pl. Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok; az Érdy- és Jordánszky-kódexek; a latin és görög *nyelvek*; a VII. és VIII. osztályokban stb. A „nyugatosoknak“ egyik hőbortja az elvont neveknek többes számba tétele; az ő nyakatekert, eredetieskedő nyelvükben csakúgy hemzsegnek a *meglátások, megérzések, magánosságok, elhallgatások, láthatatlanságok, megfoghatatlanságok* stb.

A németiség hatása szegényíti is irodalmi nyelvünket. Minden nyelvnek tömérdek olyan szava van, amely többfélét jelent, s az ilyeneknek más nyelvben több szó felel meg. Aki jól tud magyarul, az meg tudja választani, hogy többjelentésű német szó helyébe mikor tegye ezt, mikor azt a magyar szót. Akinek fogyatékos a magyar nyelvtudása (talán a német is), az beéri a német szónak egy megfelelőjével s ezzel félreszorítja azt a másikat vagy azt a többi magyar szót, amely más-más alkalmammal inkább helyénvaló volna. Íme egy-két példa. Ami a németnek *verschieden*, azt igen gyakran mondják *különböző*-nek, holott *különfélé*-ről van szó. A német *alt* ra a magyarnak tíznél több szava van. Ha bútorról van szó, akkor az *alt* lehet *régi*, lehet *ódon*, lehet *ócska*. Ezt tudja minden jó nyelvérzékű magyar. Újabb regényekben, elbeszélésekben, rajzokban ezek helyett elharapódzott az *öreg* bútor, *öreg* fiókos-szekrény, *öreg* karszék. Ez nem költői megszemélyesítés, s a legutóbbi nem Arany János *öreg karszéke*, amelybe Toldi György „úr-magát vetette“, hanem csak gyarló németesség. — Lépten-nyomon találkozzunk most az áthidaló *nos* szóval mint a német *nun* megfelelőjével, s ezzel félreszorítják a *hát* szót. — A „nyugatosoknak“ és önkénytelen követőiknek kedves köztöszavuk az *és*; ezzel forgatják ki ősi örökségéből a *meg*, a *hát* és a *pedig* szót.

Ezzel kapcsolatban mindjárt szóvá teszem azt a nyelvszegényítést is, amelynek szülőanyja nem a német hatás, hanem néhány geografusunknak hazafias buzgal-

ma. Nekik köszönhetjük, — ha ugyan van benne köszönet — hogy most már csak a maradiak szokászetében vannak meg olyan külföldi városnevek, mint *Bécs, Boroszló, Drežda, Lipcse, Tübinga, Göttinga, Velence* stb., ellenben a korral haladó magyarok *Wienbe* és *Breslauba* utaznak, a *dresdeni* műkincsekben gyönyörködnek, a *leipzig*i, a *tübingeni* vagy a *göttingeni* egyetemre mennek tanulni, *Veneziában* üdülnek stb. Mindez pedig azért történik, hogy az osztrákok és a nagynémetek ne bosszantsanak minket *Ofen-Pest* emlegetésével és ne nevezzék Kolozsvárt, Pozsonyt, Székesfehérvárt a maguk nyelvén *Klausenburnak, Pressburnak, Stuhlweissenburgnak*. Ebben a naiv reménységükben a mi földrajzi vezérbereink megcsalatkoztak ugyan, mert a németeknek eszük ágában sincs az ő szokászetüket meggyéríteni, de az új divaton kapó magyarok azért csak tovább *Wieneznek* és *Leipzigeznek*.

Hogy a mi édes magyar nyelvünk mennyire át meg át van itatva németességekkel, annak van egy jó próbája. Ha németül írunk, és egyszerre csak megáll a tollunk, mert valamely kifejezés hirtelenében nem jut eszünkbe, csak arra kell gondolnunk, hogy ezt magyarul hogy is mondjuk, és íme a tollunk mindjárt tovább szalad a papiroson.

A budapesti magyarságra nem érdemes a szót vesztegetni. Annak a forrásai a kabarék, szállító csatornái a kávéházak, a „zsúrok“ meg a többi társas összejövetelek. Ezeken a csatornákon át utat talált magának e kores nyelv az irodalomba is, mert akadtak írók, akik józan számítással inkább bizonyos közönség szája íze szerint írnak, semmint hogy balga idealizmussal nemesíteni akarnák közönségük ízlését.

A németességek között szép számmal vannak olyanok, amelyeket nem lehet csokorba kötni. Egy-egy gyönyörűségecs virágszál, amelyet magában ültettek át német cserépből magyarba. Ilyenek: *föltétlenül, első sor*.

*ban, ki van zárva, kizárt dolog, közismert, koszorúslány (nyoszolyólány helyett), rózsafüzér* (becsületes magyar neve: olvasó), *lekésni* a vonatot, a szabályokat *be-tartani, elmesélni* (e h.: *elmondani, elbeszélni*), *beképzelt* ember, *bebeszélni* magának, *átfogó* javaslat, *leépiteni, amennyiben* (e h.: *ha*), nyolc napon *belül* (kettős németesség, mert ami a németnek *nyolc nap*, az a magyarnak *egy hét*, éppen úgy, mint a franciának „tizenöt nap“-ja nekünk *két hét*), a sokszor megrótt *el van utazva*, amely tisztán nyelvtani szempontból nézve kifogástalan ugyan, de mégis bántja az ép nyelvérzéket, mert érezni rajta az idegen ízt; éppen ilyen a *fiatal úr* a magyar *ifjú* helyett.

Határozottan német hatás alatt állanak azok is, akik sűrűn tarkítják beszédjüket és írásaikat latin, görög és latin-görög szavakkal. Ilyenek pedig sokan vannak. Én éppenséggel nem vagyok rajongó híve a purizmusnak. Vallom és követem ugyan azt az elvet, hogy ne használjunk idegen szót, ha van jó magyar megfelelője; de teljes készséggel elismerem bizonyos idegen szavak használatának jogosultságát. Még a szépírónak is szüksége lehet rájuk, mert némely idegen szóban van olyan jelentésbeli vagy hangulati árnyalat, amely a megfelelő magyar szóban nincs meg. Még kevésbbé lehet el nélkülük a tudós; egyrészt azért nem, mert az idegen műszó neki és közönségének éppen azt és csakis azt jelenti, amit ő értetni akar; másrészt pedig a tudomány nemzetközi volta miatt. Milyen nehéz dolgunk volna pl. nekünk nyelvészeknek, akik hat-hét nyelven írt szakmunkákat olvasunk, ha minden külföldi szaktársunk a teljes purizmusnak hódolna, s mi kénytelenek volnánk minden egyes közös műszó helyett hatot-hetet megtanulni! De az idegen műszók használatának is határa van, s ezen a határon jóval túlmegy az a tudós, aki ilyenképpen ír: „eltekintve a *pronomina personalia suffixa syntaktikai*

*functiójától*“, úgyhogy némely mondatában a névelőn és a kötőszón kívül nincsen magyar szó.

Politikusaink és újságíróink csakúgy ontják a latin, a görög és a latin-görög szavakat, de ezek nem a régi latinos világ maradványai, hanem jóformán mind a német újságnyelv virágai. Napról-napra reggel, délben, este fölönulnak előttünk az ilyenek: *mentalitás*, *politikai atmoszféra*, *konszolidáció*, *szanálás*, *orientálódás*, *reparáció*, a bőségesebb szókészlettel rendelkezők nyelvében *liberáció*, lelki *konszonancia*, sőt *szentimentum* is. Olyan politikus vagy újságíró, aki tart magára valamit, világért sem beszélne magyar *lélekről*, hanem az neki magyar *pszühé* (így!). Az idegen szavaknak megvan a maguk csábító varázsa, mert használójuk tudós színben tűnik föl. Meg aztán előkelőbbek is a magyar szónál, pl. amit a zálogházban közönséges nyelven *árverésnek* neveznek, az az Ernst-múzeumban, a Nemzeti Szalonban és az antikváriusnál *aukció*; előkelő asszony szalonjában nem állhat *üvegszekrény*, hanem csak *vitrin*. De legfőbb előnyük az idegen szavaknak az, hogy kényelmesek; egyrészt azért, mert készen kapni őket a németben, másrészt mert veszedelem nélkül dobálódzhatnak velük az is, aki a jelentésükkel nincsen egészen tisztában. Az ilyen aztán nyugodt lélekkel beszél *állandó permanenciáról*, *pontos precizitásról* és *progresszív haladásról*.

De a magyar nyelv betegségei nem mind idegen földről behurcolt bajok; támadt idehaza is elég. Ilyenek mindenekelőtt a nyelvtani hibák, pl. *magatartásom*, *magaviseletem*, *névnapom*, sőt *nevenapom* is (e h.: *magamtartása*, *magamviselete*, *nevemnapja*); *Kolozsváron*, *Pécscen*, *Brassón* (e h.: *Kolozsvárt*, *Pécsett*, *Brassóban*); *hasznothajtó*, *vészthajtó*, *tudománymentő* (e h.: *haszonhajtó*, *vészthajtó*, *tudománymentő*). (Ellenben jó nyelvérzékre vall a *Vagyonmentő vásár* elnevezés, fényes példája annak, hogy akármilyen képtelenséget is helyesen lehet kifejezni.)

Lépten-nyomon belebotlunk jó magyar szavaknak és szókapcsolatoknak ferde használatába. A régi magyar *beszámol* valamivel, t. i. azzal, ami — hivatalos nyelven szólva — „elszámolás kötelezettsége mellett“ rája volt bízva; az új magyar *beszámol* valamiről, mikor azt akarja mondani, hogy elmond vagy jelent valamit. — A *szóvá tenni* kifejezést körülbelül egy negyedszázad óta szélteben használják „szóba hozni, meg- vagy fölemlíteni“ értelemben, pedig *szóvá tenni* valamicskével többet jelent, s ez a valamicske nem éppen lényegtelen, t. i. „helytelenítve, rosszalva említeni“. — *Kiveszi a részét* az ételből, a mulatságból, az élet örömeiből, minden jóból: helyesen van mondva; de nem helves dolog azt mondani: *kiveszi a részét* a munkából, a fáradalmakból, a választási küzdelmekből, a verekedésből, a sebesültek ápolásából stb., mert *kivenni a részét* nem azt jelenti: „résztvenni“, és igen furcsa volt, mikor a háború alatt egy újság azt írta a főpapságról, hogy *ki fogja venni a részét* a hadikölcsönből. — Sok visszaélést követnek el a *létére* szóval is, mert nem tudják, hogy ebben benne lappang az „ámbár, habár, noha“. Ha azt mondja valaki: „Gazdag ember *létére* soha egy fillért sem ad a szegényeknek“, az helyes magyar beszéd, de nem szabad mondani: „Gazdag ember *létére* marékkaal szórja a pénzt.“ — Nagyban garázdálkodott vagy tíz évig a *révén* szó; most már meglehetősen félreszorult, de azért még mindig föl-fölüti a fejét ott, ahol nem helyénvaló. Ezt olyasvalaki kapta föl, aki tudta, hogy az *által* névutó használata némely esetben magyartalanság, de azt már nem tudta, hogy mikor helves, mikor nem. Kapóra jött neki a *révén*, és az *által*-t számkivetette a szókészletéből. A *révén* csakhamar annyira elburjánzott, hogy egy időben alig volt olyan névutó vagy rag, amely helyett ne használták volna. Ha valaki hamarjában nem tudta, milyen névutót vagy ragot használjon, a *révén* szóval segített magán. Az mindenre jó



volt. A tüzet a kitóduló *füst révén* vették észre; az író gyengéit megbocsátották *ragyogó érdemei révén*; a halott kilétét az ujján talált *gyűrű révén* állapították meg. — A kényesebb nyelvérzékkel kellemetlenül érinti a *múlik* igének újabban fölkapott használata is. *Rajta múlt* ez vagy az: azt jelenti, hogy ő volt az oka, hogy ez vagy az nem lett meg. Most a *rajta múlikot* helytelenül „rajta fordul meg, rajta áll, tőle függ“ értelemben használják, s az a szónok, aki azt mondta: „*Rajtunk múlik*, hogy Magyarország ismét talpra álljon“, nem is sejtette, milyen lesújtó jóslatot ereszt ki az ajkán. — Igen közönséges hiba az igekötő elhagyása is, abban a hiszemben, hogy a megfelelő rag mellett fölösleges. Különös dolog, hogy aki állítva helyesen így beszél: *abba beleegyezem, ahhoz én is hozzászóllok, arra magam is rászorulok*, tagadva már csonkán mondja: *abba én nem egyezem, ahhoz én nem szólok, arra én nem szorulok*, holott az ige nem *egyezem, szólok, szorulok*, hanem *beleegyezem, hozzászóllok, rászorulok*.

Nyelvünk mostani arculatának vannak másféle szepelői is. Elbeszélő irodalmunkban sokszor bosszant bennünket a hibás vagy a túlságig vitt, ízléstelen népieskedés, nemkülönben egyes fölkapott népi szavaknak derűreborúra való használata. Ilyenek pl. *duruzsol, fölhördül, megtorpan, visszatorpan* (e két utóbbinak félreértése maga után vonta az *összertorpan*t, ami képtelenség). Kellemetlenül hat reánk az is, ha tréfás szót komolyan használnak, pl. mikor I. Napóleon életrajzában *katonaság* helyett *katonáékat* olvasunk, vagy mikor a vezércikk-író jóvátételi *fizetségeket* emleget. Ízléstelenség a *vedleni, átvedleni* szónak ilyenén használata: a reformáció korában sok katolikus pap protestáns pappá *vedlett*; a műbíráló egyszerre drámaíróvá *vedlett át*. — Azután egy csomó elkoptatott, útszélivé süllyedt szó és kifejezés, mint: *tető alá hozni* (törvényt, kényszerkölesönt, külföldi kölesönt), tényt *leszögezni*, a dolgot így vagy

úgy *beállítani*, kérdést *kikapcsolni*, hatást *kiváltani*, a szívbe (vagy a lélekbe) *markol*, ennek meg ennek *függvénye*, *kapuzárás* és *kapunyitás* a Nemzeti Színházban stb. Végül sok embernek ilyen vagy olyan szavajárása, pl. a *jelzem* vagy a *megjegyzem* mint mondatkezdő, és mindnyájunknak jó ismerőse, a hézagöltő *ugy-e*. Szerencse, hogy az ilyenek csak múltó divatok.

A nyelv történetéből meglehetősen sok olyan jelenséget lehet kimutatni, amely keletkezésekor vagy beszármazásakor szokatlan volt, ennél fogva minden bizonynyal bántotta az akkoriak nyelvérzékét. A mienket ezek már nem bántják. Hagyományos elemeivé váltak a nyelvnek, és a nyelvérzék nem tesz különbséget köztük és más nyelvi jelenségek között. Amin mi, mostan élő nemzedék, megütközünk és bosszankodunk, annak egy részéről az idő szintén lekoptathatja a szokatlanság bántó bélyegét. Akkor a jövődöbéli nemzedékek nyelvérzéke már nem fog e befogadottak ellen berzenkedni, csak a nyelvtudós tudja majd megállapítani, hogy ezek valamikor helytelenség számba mentek.

Azt mondhatná mármost valaki: ha így van a dolog, akkor ne avatkozzunk bele a nyelv fejlődésébe, hanem hagyjuk szabadjára; döntse el a gyakorlat, hogy mi maradjon meg, mi ne. — Ez mindenesetre a legnagyobb szabadelvűség volna, de ennyire szabadelvűeknek nem szabad lennünk. A magyar nyelv a mienk, magyaroké, a mi féltett ősi nemzeti örökségünk, a magyar lélek megnyilatkozása, amely minden gondolatunkhoz, minden érzésünkhöz leghívebben símul hozzá. Nem nézhetjük közömbösen, hogy avatatlanok rontják és elétketlenítik. Nem szabad belenyugodnunk abba, hogy amit mi rossznak érzünk, az dédunokáinknak talán már jó lesz. A gyakorlat sok mindent szentesíthet, de ha nekünk nem kívánatos, hogy valamit szentesítsen, akkor azt üldöznünk, irtanunk, pusztítanunk kell. Már pedig a

nyelvbeli gyomnak, dudvának, fattyúhajtásoknak és idegen csemetéknek szentesítése nem kívánatos. A nyelvérzéket ápolni, fejleszteni kell és mindig ébren kell tartani. Akik közömbösek, fásultak, azoknak járjon ki a megrovás ostroma. Minden igaz magyarnak rajta kell lennie, hogy az a nyelv, amelyet az új nemzedéknek átadunk, ne akármilyen szedett-vedett nyelv, hanem törölmetszett magyarság legyen.

Szinnyei József.

## Kisebb közlemények.

**Objektív, radikális.** Örömmel olvastam Schöpflin Aladárnak *Nyelvtisztogatás* című cikkeskéjét (I, 96), mint Nyugati nyilatkozatot nyelvfejlődésünknek egy olyan beleges tünetéről, amely nagyrészt nyugati hatásból ered, és amelytől maga a Nyugat sem igen mentes. Meg is kell ismételniem, mégpedig aláhúzva, egy nevezetes kijelentését, amely így szól: „Az idegen szók mértéktelen használata rendszerint műveltlenséget palástol.” (Pedig éppen nagy műveltséget akarnak fitogtatni 'sokan az idegen szók hajhászatával.) Azonban két dologra nézve nem tudok veie egyetérteni. Egyik az az általános elve, hogy a *nemzetközi fogalmakat* fedő idegen szók azért szükségesek, mert jobb, ha az efféle fogalmak minden nyelvben egy nevet viselnek. Csakhogy ezek az úgynevezett *nemzetközi fogalmak* (szabatosabban mondva: nemzetközi szókkal jelölt fogalmak), illetőleg ezeknek kifejezései nem elkerülhetetlen nyelvi szükségből lettek *nemzetköziesekké*, hanem tisztán a nyelv szokás esetlegessége folytán. A finn és a török nyelv például sok olyan nemzetközi nevű fogalmat nevez a maga eredeti szavával, amelyre nekünk — legalább eddig — csak idegen szavunk van. Viszont mi sem fogadtunk be még, és nincs is szükségünk, hogy befogadjunk minden nemzetközi szót, amely nélkül pl. a németek nem tudnak meglegni. Ilyen, hogy csak egyet említsek, a *res publica* (német *Republik*), amelyet mi — legalább eddig — *köztársaság*-gal fejezünk ki, a finnek pedig *tasavalta*-val s a törökök *cümhuriyet*-tel. Ebből következik, hogy voltaképpen minden nem-indogermán nyelv meglehetne, és mi is igen szépen meglehetnénk a nemzetközi szavak nagy serege nélkül, ha t. i. egészen alkalmas nevet tudnánk az illető dolgoknak adni, vagy — ami még könnyebb

volna — ha ragaszkodnánk azokhoz az eredeti szavainkhoz, melyekkel máris, legalább egy évszázad óta, jól ki tudtuk fejezni némely ilyen fogalmainkat. Nem láthatom tehát be, miért volna „jobb“, ha az úgynevezett nemzetközi fogalmak „minden nyelvben ugyanegy nevet“ viselnének. Szerintem minden nemzetnek joga van ahhoz, hogy a világszerte ismert fogalmakat is a maga szavával fejezze ki, mint ahogy például az *ember* és a *világ* fogalmát a rokon indogermán nyelvek is más-más szóval jelölik: ἄνθρωπος — *homo* — *Mensch*; κόσμος — *mundus* — *Welt*. És ha a finnek megvannak például a maguk eredeti *vanhoillinen* vagy *uhka-vaatimus* stb. szavával, s nem érzik szükségét annak, hogy helyettük *konzervatívot*, illetőleg *ultimátumot* és számtalan effélét mondjanak, amint mi tesszük; mi is bizvást alkalmazhattunk volna vagy alkalmazhatnánk megfelelő leleménnyel eredeti neveket e latin szavaink helyett, illetőleg mi is megmaradhattunk volna s ma is megmaradhatnánk azok mellett az eredeti kifejezéseink mellett, amelyeket a nemzetközi szók kedvéért egyre nagyobb számmal elhanyagolunk és feledésbe juttatunk.

A másik dolog, amiben Schöpflinnel nem érthetek egészen egyet, részletkérdés, nevezetesen hogy olyan szavakat, mint *objektív*, *radikális*, *szocialista*, *himnus*, „sohase fogunk a nyelvből kiirtani, nincs is rá szükség“. A *szocialista* és a *himnus* fogalmára valóban nincsen eredeti szavunk. Az *objektív*-re és a *radikális*-ra nézve azonban már másképpen vagyunk. A *radikális* szó, legalább ez idő szerint, csak részben szükséges (hiszen, ha ebben a részben is alkalmas eredeti szóval pótolhatnók, egészen is szükségtelenné válhatnék), nevezetesen politikai értelmében. A *radikális* irány hívei ragaszkodni fognak ugyan ehhez az elnevezésükhöz, de az attól távol állók miért ne nevezhetnék közben-közben *szélsőknek* vagy *szélsőségeseknek* is őket? Nem-politikai értelemben pedig a *radikális* szó egészen nélkülözhető. Íme egy-két példa magából az idegen szókat annyira kedvelő napi-sajtóból: „Ez a tömeges alkalmatlanság mindenestre *gyökeres*... orvoslásra vár“ (Budapesti Hírlap 1932. IV. 3., 9. l., bár a cikkben főntebb ezt olvastuk: „radikálisabb eljárás-hoz“). „*Gyökeres* reformokat [itt e helyett is mondhattuk volna: újításokat] léptetnek életbe“ (uo. IV. 22., 4. l.). „A helyzetet az [ez a névelő itt a nyelvszokás szerint fölösleges] egyik napról a másikra *gyökeresen* megjavítani nem lehet“ (uo. X. 21., 2. l., a 3. l. ismét: „egyéb radikális rendszabályok“) stb. Az *objektív* és az *objektívítás* fogalmátszintén ki tudjuk és ki is szoktuk még gyakran eredeti szavainkkal is fejezni. Íme: „Ez a *tárgyiasság* mindenütt a legbiztosabb fegyver“ (Bpesti Szemle CLIII, 325). „Csak a ku-

tatók önkénye... döntött ebben a kérdésben, nem a jelenségek *tárgyilag*os értékelése" (Magyar Nyelv XXVIII, 228). „Gyulai *tárgyilag*os, klasszikus hangulat-egységét alanyibb [más író itt is *subjectív*-et írt volna], modernebb izgalom-egység váltja fel" (Horváth János: Riedl Fr. I. tag emlékezete 15. l.). Örömmel állapítom meg, hogy ezek az eredeti szók hírlapjainkban is elég kedveltek még, pl.: „Szemrehányást tehetnének Payer alkanczellárnak, a ki hivatalos és hozzá *tárgyiasan* részletekbe menő békeajánlatot tett" (Az Ujság 1918. IX. 17., 5. l.). „Erről a helyzetről *tárgyilag*os képet akar kapni" (Budapesti Hírlap 1932. X. 23., 8. l.). „Arany... bármily *tárgyilag*os volt is, ...mindig meghódította, lenyűgözte olvasóit" (uo. X. 28., tárcában). „Beszéde merőben hűs *tárgyiasság*" (uo. XII. 2., vezérc.) stb. stb. Nem is emlékszem olyan mondatra, amelyben az *objektív* szót vagy a most idézett magyar szókkal, vagy a többi megfelelőivel, amelyeket Tolnai Magyarító Szótára ajánl, helyettesíteni ne lehetett volna. Így vagyunk szerintem száz meg száz egyéb nemzetközi szóval is, amelyeket a mai nemzetietlen nyelvdívat annyira kedvel, és az eredeti szók helyett kényszerítő ok nélkül oly sűrűn használ, hogy ennek következtében az utóbbiak lassanként egészen szokatlanná válnak és örök feledésbe merülhetnek. Szomorú dolog, hogy eredeti szavaink kifejező képességét és értékét így kell minduntalan és hiába bizonyígtatnunk. Magunk, írók és művelt beszélők leszünk az okai, ha szép magyar szavainknak mind nagyobb száma fog egymás után nemzetközi szókkal végleg kicserélődni, s ezzel nyelvünk annyi *eredetisége* veszendőbe menni. Mert az idegen szók kérdésének szerintem ez a legfontosabb szempontja minálunk.

Zolnai Gyula.

**A Literatura és a logika.** Ezévi júliusi füzetében a Literatura szóvá teszi, hogy újra foglalkoztunk a „nyelvezetével" (XXXII. I.). Csakugyan bátorzkodtunk vele foglalkozni, szíves viszonzásául annak, hogy a Literatura is „foglalkozott" a Magyarosannak nem a nyelvezetével ugyan, hanem csak a nyelvével, mert minékünk nyelvezetünk nincs, hiszen a *nyelvezet* helyett — hogy a Literaturának egy régebbi elmés mondását idézzük — „ma már a jobb kettős könyvelők [vagyis *ikerkönyvelők!*] is" a *nyelv* szót használják.

Úgy látszik, a Literatura teljesen beleélte magát Lucifer szerepébe: »újólag<sup>1</sup> csak tagadja», hogy magyar beszéd

<sup>1</sup> Talán *újólag*? Hiszen az *új* szó van itt ragozva, nem pedig valami *újó*. Vagy talán az *újonnan* is *újónnan*? — A XXX. lapon három, csaknem egymásután következő sorban ezt olvassuk: *díjjak, nagydíjat, díjjat*. Továbbá efféleket látunk: *ahhoz* (243), *ahoz* (XXXI); *jentti* (XXIX), *jentiek* (244). Hol van mindebben a logika?

közben magyarosan kell kimondani az idegen szavakat, »mert ebből — a „quod uni justum“ elve alapján — olyan nemzetközi káosz következne, amelyet legkevésbé mi, magyarok köszönnénk meg«.

Ezzel már benne is vagyunk a logika sűrűjének kel-  
lős közepében. Tehát: ha az idegen szavak az átvevő nyelv-  
ben hozzáidomulnak az illető nyelv hangrendszeréhez, ebből  
„nemzetközi káosz“ származik, ellenben ha az idegen szavak  
mindegyik átvevő nyelvben megtartják a maguk eredeti ki-  
ejtését, pl. ha a magyar kiejtést telepötyögtetjük a tőle  
egészen elütő német, francia, angol, olasz stb. kiejtéssel, ak-  
kor dehogy is lesz „nemzetközi káosz“! Ez kétségkívül logi-  
kus egy logika, de ne akadjunk fenn rajta. Értsük meg  
végre a Literaturának az idegen szavak kérdésében elfog-  
lalt álláspontját. Mi is hát ez a logikai álláspont? A Li-  
teratura nem akarja az idegen szavakat kiirtani. Nagyon  
helyes, de ugyan ki akarja? Aki ezt akarná, képtelenségre  
vállalkoznék, hiszen elemi igazság, hogy minden nyelvben  
vannak idegen szavak. A Magyarosan sem tesz mást, csak  
a fölösleges idegen szavakkal való visszaélés ellen harcol.  
Hát a Literatura? A Literatura azt akarja, hogy az idegen  
szavak ne fertőzzék meg a magyar nyelvet, ugyanakkor  
pedig nyakra-főre tűzdeli mondataiba a teljesen fölösleges  
idegen szavakat. Hol van itt a logika?

Persze a Literatura úgy gondolja a fertőzés elhárítását,  
hogy tobzódjunk vígan az idegen szavakban, csupán arra  
ügyeljünk, hogy ezek a szavak »ne olvadjanak bele« nyelvünk-  
be, »hanem maradjanak idegen testnek, „corpus separatum“  
nak«. Vagy úgy? Tehát a „Literatura“ nem akar beolvadni,  
ő már csak megmarad idegen testnek, corpus separatum-  
nak. Ezt kénytelenek vagyunk tudomásul venni, de azért  
csak nyomozzuk tovább a logikát. Íme, mire bukkanunk rá!  
A *dzsungel* „logikátlan“, sőt „illogikus“, mert az eleje an-  
golos, a vége pedig nem az; a *dzsangel* ellenben már logi-  
kus, mert az eleje egy árnyalattal angolosabb ugyan, de a  
vége bizony szintén nem angolos. Hol itt a logika? Azután:  
a *dzsungel* a Literaturának nem *dzsungel*, hanem *dzsangel*,  
a *Pen-klub* azonban már nem *Pen-klub*, hanem *Pen-klub*  
(XXXI). Hol lappang itt megint a logika?<sup>2</sup>

Ámde logika ide, logika oda, a Literatura úgy véleke-  
dik, hogy ha a Magyarosan „kicsit utánagondol a dolognak,

<sup>2</sup> A *dzsungel* kiejtés már megállapodott nyelvünkben, ezért mond-  
hatjuk, hogy magyaros. Így írja az Akadémia helyesírási szabályzata,  
így a Balassa József szerkesztette helyesírási szótár. Így Kelemen Béla  
német és Sauvageot francia szótára, így Benedek Marcell. A *dzsungel*  
könyve fordítója. A *dzsangel* nem kell senkinek, csak a Literaturának,  
de magára is, marad vele.

el kell ismernie“ a Literatura álláspontjának „igaz és magyarosabb voltát“. Jó, jó, csakhogy az a baj, hogy minékünk nem szükséges *utánagondolni* a dolognak (*nachdenken!*), mert ezen a kérdésen legföljebb a Literaturának kell *elgondolkodnia*, persze nem egy kicsit, hanem jó sokáig. A Literatura t. i. végzetesen téved, ha azt hiszi, hogy itt két „álláspont“ mérkőzik egymással. Dehogy! Itt nem álláspontokról van szó, hanem — tényről; olyan jelenségről, amely valamennyi nyelvben közös, a Literatura azonban nem ismeri, mert ha ismerné, nem találna ki magának a ténnyel szöges ellentétben lévő „logikai álláspontot“. Egyszer már rámutattunk arra, hogy az idegen szavak beolvasztására való törekvés benne rejlik a nyelv természetében (Magyarosan II, 38). Vegye csak elő a Literatura cikkírója akármelyik nyelvnek történeti nyelvtanát, mindegyikből megismerheti azt a tagadhatatlan tényt, hogy a nyelvek igenis beolvasztják magukba az idegen szavakat és nem szívelik testükben az idegen testeket. Kísérje csak végig a Literatura pl. a saját nevét egypár indogermán nyelvben. Mit csinált ezzel a latin szóval a német nyelv? Beolvasztotta és *Literatur* lett belőle. Mit csinált vele az angol? Beolvasztotta és lőn a szóból *litricsa* (*literature*). Kinek az „álláspontja“ logikátlan tehát: a Literaturáé vagy a Magyarosané? Ami latinul *jézusz krisztusz* (*Jesus Christus*), az magyarul *Jézus Krisztus*, olaszul *dzsészu kriszto* (*Gesù Cristo*), franciául *zsészü kri* (*Jésus-Christ*), angolul pedig *dzsízasz krájszt* (*Jesus Christ*). Kinek az álláspontja logikusabb, „igazabb és magyarosabb“ tehát: a miénk vagy a Literaturáé?

Amit a Literatura akar, hogy az idegen szavak ne olvadjanak bele más nyelvekbe, az nemhogy logikus álláspont volna, hanem éppen ellenkezőleg: merőben logikai képtelenség. Egy-egy nyelvi közösség ugyanis legnagyobb részben mindig olyanokból áll, akik nem tudnak egy csomó idegen nyelvet, tehát józan fővel nem is lehet azt kívánni, hogy az ilyenek kimondják egy sereg idegen nyelvnek előttük teljesen ismeretlen hangjait. Ez az oka, hogy a közkeletű idegen szavaknak teljesen bele kell olvadniuk az átvevő nyelvekbe. Azok az idegen szavak, amelyeket csak a műveltek használnak, természetesen kisebb átalakuláson mennek keresztül, mert a műveltek idegen nyelvekben is jártasak többé-kevésbé. De még a műveltek között is elenyésző csekély azoknak a száma, akik igazán jól tudnak idegen nyelveket. Olyanok persze annál többen vannak, akik azt hiszik, hogy „perfektül és korrektül“ beszélnek valamely idegen nyelvet. Természetesen csak az ilyen felületes tudású emberek képzelik magukról azt, hogy ők az idegen szavakat egészen úgy mondják ki, mint az illető nemzetbeliek. Pedig amikor mi

*sekszpir*-t vagy akár *sékszpir*-t, *ruszszó*-t és *bokaccsó*-t mondunk, csak nagyon tökéletlenül utánozzuk *Shakespeare*, *Rousseau* és *Boccaccio* nevének igazi angolos, franciás, olaszos kiejtését. A német is hiába erőlködik, neki a *tokaji* bizony csak *tokájer*, *Petőfi* pedig csak *pétőfi* vagy legföljebb *pétőfi*, valamint a cserkészvilágtábor idei helyének neve sem *Gödöllő*, hanem csak *khédélé*. A franciának kitörik a nyelve, ha *Munkácsy* vagy *Jókai* nevét magyar módra „helyesen” akarja kimondani. Mi ezt nem is kívánjuk tőle, mert lehetlenséget nem kívánunk, nem úgy, mint a Literatura. Minékünk egészen mindegy, hogy a francia hogyan birkózik meg ezekkel a nevekkal: *munkácsi*-t és *jokájt* mond-e vagy *mönkákshi*-t és *zsoké*-t; hiszen a különbség a két kiejtés között csupán annyi, hogy az első esetben tökéletlenül utánozta a magyar kiejtést, a másodikban pedig saját nyelvének helyesírási szabályai szerint olvasta el a magyar neveket, de egyik esetben sem ejtette ki őket a mi fülünknek helyesen. Mi beletörődünk abba is, hogy a *Solymossy* név a német sógornak *szolimóshi*, *Péchy* a franciának *pəsi*, sőt azon sem botránkozunk meg, ha a német a *Zichy* nevet nem *zicsi*-nek olvassa, hanem a maga módján így: *cichi*. Azt azonban mégis furesáljuk egy kicsit, hogy a Literatura cikkírója nyelvészkedésre adja a fejét, jóllehet nem tud elég jól franciául, mert *Munkácsy* nevét a szegény franciákkal így ejteti ki: *münkákshi*! Talán bizony *Dunkerque* (*dönkerk*) nevét is *dünkerk*-nek mondják a Literatura franciái a „logikai álláspont” értelmében?

De nemcsak a francia kiejtésben tájékozatlan a Literatura cikkírója, hanem magyar szavak jelentését sem ismeri pontosan. Kipécézte folyóiratunknak egy mondatát („nyelvünk testére bokrostul kötődznek a csúf élősdiek”) és bizonyosan nagyon örült, hogy „hibát” találhatott bennünk. Csakhogy ebben a kipellengérezett mondatban a kifogásolt *kötődzik* ige nem azt jelenti ám, amit a Literatura szakértője gondol („necken, foppen, reizen”, vagyis magyarul: *kötődik*, *kötelkedik*), hanem azt, hogy az élősdiek *rákötik magukat*, *ráakaszzkodnak*, *rákapaszzkodnak* nyelvünk testére! Így jár az ember, ha elfelejt „utánagondolni” a dolognak.

Nagyon sajnáljuk, hogy a Literaturának másik öröme is el kell rotanunk. T. i. a Literatura arra is felszólít bennünket, hogy ne írjunk *üttörő bűvár*-t, „mert a bűvár sok mindent csinál, csak éppen utat nem tör”. Ez is nagyon szellemes megrovásnak látszik, de hiába, megrovónk szerencsétlenségére a nyelv olyan természetű, hogy a szavakat nem csupán eredeti jelentésükben használja, hanem átvitt értelemmel is felruházza őket. A *bűvár* pl. nemcsak azt jelenti, aki lemerül a víz alá, hogy felhozzon valamit, hanem



*tudós kutató*-t is jelent, hasonlóképpen az *úttörő* sem csupán azt jelenti, aki valójában töri, tapossa az utat, hanem azt is, akinek tudományos munkássága új irányban halad, ezért lehet a parlagon heverő tudományágban eredeti kutatásokat végző tudóst *úttörő búvár*-nak nevezni. Ilyen esetekben nem számít az, hogy az összekapcsolt szavaknak eredeti jelentése nem illik együvé. Ha azonban a *Literatura* cikkírója e felvilágosítás után is „újólag“ tagadná annak lehetőségét, hogy átvitt értelemben egybefűzzünk eredeti jelentésük szerint össze nem illő szavakat, akkor ezentúl ő se írjon pl. „folyóiratnak álláspontjáról“ (XXXII. l.), mert az az irat, amely *folyik*, szintén sok mindent csinál, csak éppen azt nem teheti meg, hogy egy ponton áll.

Tanulság: máskor egy kissé jobban „gondoljunk utána“ a dolognak, akkor több reményünk lehet rá, hogy nem vallunk kudarcot a kötekedéssel. *Nagy J. Béla.*

**A legjobban.** Szinnyei József *Jó magyarság* cím alatt folyóiratunkban is megjelenő nevezetes rektori beszédében úgy véli, hogy az ilyen általánosan elterjedt határozói kifejezések mögött, mint: „*a legjobban*“, „*a legtisztábban*“ stb., „*a német am* lappang“ (II, 56). Ez más szóval azt teszi, hogy az ilyen névelős határozók, amelyek kétségtől újabbak, szerinte a német nyelv hatása alatt keletkeztek. Én is régóta észrevettem az efféle beszédmodort, magam is mondok ilyen határozókat, de nem éreztem bennük idegenszerűséget, és sohasem gondoltam arra, hogy a német nyelv utánzásai volnának. Mindig úgy fogtam föl ezt a nyelvbeli változást, hogy a magyartalanak bizonyára nem mondható névelős felsőfokok, minők: „*ez a legszebb*“, „*az a legjobb*“ stb. hatottak a határozói kifejezésekre olyformán, hogy a bennük erősen megszokott névelő átesapott a határozókra is, amelyek eredetileg névelőtlenül voltak járatosak. Kétségtelen bizonyítékkal nem tudom fölfogásomat igazolni, de a valószínűség bizonyára nem tagadható meg tőle. A kérdést csak a népnyelvnek külön tanulmányozásával lehetne eldönteni, ha például kiderülne, hogy ez a névelős határozói kifejezőmód német hatástól teljesen mentes magyar nép körében is előfordul, bár igaz, hogy ez esetben is a műveltek beszédmódjából való áttérjedésnek tekinthetnők.

*Zolnai Gyula.*

**Státusz.** Újabban szinte általánossá vált a *státus* szónak ilyen ejtésformája: *státusz*.

A középkorban őseink a latin nyelvnek minden *s* betűjét *s*-nek vagy *zs*-nek ejtették, ennél fogva ilyen ejtést tükröznek vissza a latinból átvett szavaink is. pl. *János, sekrestye, mise, sallárium, petrezselyem* stb. Később a renaissance humanista mozgalomnak hatására bizonyos helyzetben *sz*,

z hangértéket kapott nálunk is a latin s, de az *-us* szóvégben csak az 1850-es években terjedt el az *-usz* ejtés; ekkor ugyanis elnémetesített középiskoláinkban az osztrák tanárok az Ausztriában divatos latin olvasást honosították meg. A latin-görög neveken az iskola hatására ez az ejtés általánossá vált, s ma már jobbra *Horáciusz*-ról, *Júliusz Cézár*-ról, *Antóniusz*-ról beszélünk, nem pedig *Horácius*-ról stb., mint elődeink. Latin közfőnevekben azonban a hagyományos *-us* ejtés maradt meg, sőt gyakran újabban átvett szókra is átment, s ilyenféle szók, mint *rébusz*, *tantusz*, német közvetítés csatornáin át jutottak nyelvünkbe. Újabban azonban közhasználatú latin szavakban Budapest alsóbb néposztályai ajakán előkelősködésből és tudatlanságból *-usz*-os kiejtés kezd terjedezni mint „urasabb“, sőt már a tanultabb középosztály beszédébe is behatol. A villamos a *Rókus*-nál áll meg, szegény embernek is *gusztusz*-a támadhat néha valami jóra; kaputos embertől hallottam beszélni a *kommunizmus*-ról, sőt a jassznyelvben a cigány eredetű *manus* (azaz: *ember*) is *manusz*-szá lett. Mindenesetre kár volna, ha e szavainknak hagyományos ejtése megváltoznék, mint megváltozott a latin személyneveké. Teljesen helytelen azonban az a felemás hangalak, amely a *státusz*-ejtésben mutatkozik; vagy *státus*, s ez a helyesebb, vagy esetleg *sztátusz*, ha valakinek így előkelőbbnek látszik, de az egyik s-t s-nek, a másikat sz-nek ejteni: ebben nincsen — *stílus*!

B.

**Evvel, avval.** A magyar nyelvtan szabályai szerint a *-val -vel* rag *v*-je szigorúan olyan mássalhangzóra változik, ha mássalhangzóval végződő szó végéhez ragasztjuk, mint amilyen mássalhangzó megelőzi; pl. *bab-bal*, *pad-dal*, *rag-gal*, *sas-sal*, *víz-zel* stb., tehát sohasem *v*-re, mint ahogy az *evvel*, *avval* szóban némelyek használják.

Ez kivételnek sem jó, szabályszerűen *ezzel*, *azzal* alakot kell írni, de emennek a kiejtése is jobb, mivel könnyebb a foghanggal, mint *v* ajakhanggal kimondani. Miért lépjük át a nyelv törvényét, mikor erre nincs szükségünk?

Köszeghy István.

Az *evvel*, *avval* szóalakot nem lehet ilyen mereven hibáztatni. Ha ugyanis azt nézzük, hogy a *giz-gaz*, *méz*, *máz*, *tíz*, *száz*, *kéz*, *ház* szó a *-val*, *-vel* raggal így hangzik: *gizzel-gazzal*, *mézzel*, *mázzal*, *tízzel*, *százzal*, *kézzel*, *házzal*, akkor az *ez*, *az* mutató névmásnak *-val*, *-vel* ragos alakja csakugyan így szabályszerű: *ezzel*, *azzal*. Mihelyt azonban arra gondolunk, hogy ez a mutató névmásunk egy esomó raggal (pl. *-ban*, *-ben*; *-hoz*, *-hez*; *-nak*, *-nek*; *-ra*, *-re*; *-tól*, *-től*) olyan módon kapcsolódik össze, hogy a mutató névmásból elmarad a *z*, a ragnak a kezdő mássalhangzója pedig megkettőződik

(*ebben, abban; ehhez, ahhoz; ennek, annak; erre, arra; ettől, attól*), akkor ezeknek a mintájára a *-val, -vel* ragznak az *ez, az* mutató névmáshoz való hozzáfűzése is így szabályos: *evvel, avval*.

Ezek az alakok tehát szintén természetes úton fejlődtek ki a nyelvben, s a legjobb írók is használják őket. Itt van csak Arany Toldijából mindjárt négy példa: *Avval* odaadta az edényt Bencének (X). Árt, nem árt, én *avval* nem gondolok! hajrá! (X). Monda Toldi, *avval* kezét összetette (XI). *Avval* adott néki örökös kegyelmet (XI).

Ne üldözzük hát az *evvel, avval* szóalakot, annál kevésbbé, mert a hosszú *vv-t* — dolgozótársunk állításával ellentétben — éppen olyan könnyű kiejteni, mint a hosszú *zz-t* (v. ö. *évvel, hévvel, Gusztávval, a MÁV-val*). N. J. B.

**Helyesírási hibák.** „*Megvan téve*.” Ennek ellenkezője: „*Meg van a kules!*” Az első esetben az összeírás helytelen, a másikon meg a különírás, mert az első *meg* nem a *van*-hoz tartozik, hanem ehhez: *téve*, a második ellenben nem is tartozhatik máshoz, csak a mondatban található egyetlenegy igéhez.

Az *alighogy*-ot is igen gyakran hibásan írják így: *alig, hogy*. Ez a két szó ugyanis éppoly szoros egységű határozós kifejezés, mint a következők: *csakhogy, nemhogy, úgyhogy*. (Az elsőnek helytelen írásmódjáról l. Magyarosán I, 42).

A hibás összeírások közül azonban legfeltűnőbbek az ilyenek: *ember-ember* ellen harcolt; *váll-váll* mellett dolgoztak; *fej-fej* mellett haladtak; a *szószoros* értelmében vagy: a *szószoros értelmében*. Pedig hát *ember-emberről* nem tudunk, legfeljebb *állatemberről*. És ki harcolt ellene? Senki. Az egyik ember harcolt a másik ember ellen. Azután ott van a *szószoros*. Miféle szerzet az? *Földszorosról, tengerszorosról* hallottunk már, de *szószoros* nincs. Tehát helyesen: *ember ember* ellen, *váll váll* mellett, a szó(-nak) *szoros* értelmében.

Ihász Ferenc.

**A keresztretjvény mint a helyesírás megrontója.** Semmi kifogásom a keresztretjvény mint szórakozás, elmegyakorlat és ismeretbővítés ellen. Magam is szívesen fejtegetek keresztretjvényeket, de nagy kifogásom van a keresztretjvényrovatok vezetői ellen azért, mert nem törődnek a magyar helyesírással a rövid és a hosszú magánhangzók dolgában. T. i. nem jelzik (vagy csak nagyon ritkán) az ékezet változását, különösen az *o* és *ó*, *ö* és *ő*, sőt újabban az *a—á*, *e—é* különbségét. És így lesznek tele a magyar keresztretjvények ilyen szókkal: *so, rozsa, okor, kópár, dalól, hól, sőt* ezt is olvastam: *időszak = kór!*, *között, kö, szöke, ökör* v. *ökör, sohá, szep* stb. (Hát még az idegen szavak milyen kép-

telen „fonétikus“ alakba torzulnak!) Így rontják a nagyközönségnek amúgy is gyöngye helyesírás-tudását és -érzékét. Csoda-e, ha ezentúl még többször írják hölgyeink levelük végén: „*csokol Rozsi*“? És még többször olvassuk majd, hogy „*Lakas kiado*“, „*Telkek elado*“, „*bövebet a hászfelügyelónél*.“ De még képtelen szokat is alkot a keresztrejtvény, pl. a *metsz* ígét állandóan így szerepeltetik: *mes*. Bizony, a lapszerkesztők szigorúbban vehetnék ezt a rovatot is!

Kertész Kálmán.

**Villamos fogalmazó.** A villamos vasaló pompás egy találmány, a villamos fogalmazó azonban kevésbé tökéletes. Azt olvastam ugyanis a villamoson, hogy „3 kisszakaszjegy beutazására érvényes jegy ára 18 fillér“. Már, kérem szeretettel, én beutaztam fél Európát, bizonyosan van, aki az egész földet is beutazta, de három kisszakaszjegyet senki fia be nem utazhat, mert beutazni csak valami nagyobb földarabot szoktunk. Ezért még Budapestet sem lehet beutazni, nemhogy három egészen parányi területű kisszakaszjegyet. Azt kellett volna írnia a villamos fogalmazónak, hogy „3 kisszakaszon való utazásra (vagy: 3 kisszakaszra) érvényes jegy ára 18 fillér“.

Olvastam továbbá ezt is: „*Kísérleti viteldíjleszállítás a villamoson*“. Itt is megpörkölte egy kissé a magyar nyelvet a villamos fogalmazó, mert *kísérleti nyúl*, *kísérleti természetten* van ugyan, de *kísérleti szívás* már nincsen, csak *próbaszívás*, *kísérleti zsarolás*, *kísérleti öngyilkosság* sincsen, csak *zsarolási* és *öngyilkossági kísérlet*, tehát *kísérleti viteldíjleszállítás* helyett is azt kellett volna írni, hogy *viteldíjleszállítási kísérlet*. Én ugyan ezt sem írtam volna, hanem inkább így fejeztem volna ki magamat: „Megkíséreljük a villamosjegy árának leszállítását“ vagy: „Kísérletkép leszállítjuk a villamosjegy árát“.

Vadász Endre.

**Mart.** Frey Antalnak a *strand* fogalmára a *mart* szót ajánló cikkéhez (Magyarosan II, 120) legyen szabad megjegyezni, hogy a *mart* még nem vészett ki teljesen nyelvünk-ből, mert Erdélyben minden magyar (székely) vidéken ma is élő szó. Él ez a szó a *marti lapi* növénynévben is (*Tussilago farfara*, l. Révai Nagy Lexikona: *Szamárlapu*). Ez a növény a martokon nő és a székelyek tavasszal, mikor még nincs friss káposzta, finom töltött zöld káposztát főznek belőle. A *mart* jelentése egyébként nemcsak *vízpart*, mert ott is van mart, ahol nincs víz.

Érdekesnek tartom, hogy a *Strand part*-ot jelent; legalább egy szótárban sem láttam, hogy *homok*-ot vagy *föveny*-t jelentene, s mi mégsem merünk a *partra* menni vagy *partolni*, mert „az nem a *strand*“, pedig mindent csak meg kell szokni.

Bereczky Sándor.

**Ösbemutató.** Ezzel az „új magyar“ szóval egyik napilapunk kedveskedik olvasóinak. A színházi rovat írója nyilván a német *Uraufführung*-ot fordította le, hozzátehetjük mindjárt azt is, hogy rosszul, mert *Aufführung* nem *bemutató*-t jelent, hanem csak *előadás*-t. Az *Uraufführung* magyarul *bemutató előadás* vagy *bemutató*; mind a kettő egyaránt kifejezi azt, hogy valamely színdarabnak első előadásáról van szó. „Magyar drámaírónak feltétlen szüksége van a budapesti ösbemutatóra“, — írja tudósítónk. Meglehet, de a magyar nyelvnek egyáltalában nincs szüksége az *ösbemutató*-ra. A *bemutató előadás* éppoly kevésbé *ösbemutató*, mint amennyire nem *öshír* az *okirat* (*Urkunde*), nem *ösu*grás az *eredet* (*Ursprung*) és nem *öslomb* a *szabadság* (*Ur-laub*).

Juhász László.

**Strapál.** Lapunknak egyik cikke felhívta a figyelmet a *strapál* szónak nagy elterjedtségére és káros voltára (II, 21). Legyen szabad egy kis böngészet eredményét bemutatnom, hogy erre az élősdire mennyi jó magyar szót találhatnánk (persze különféle vonatkozásokban): *fáraszt*, *megvisel*, *megtör*, *kimerít*, *csigáz*, *lezsarol*, *elkínó*, *hajszol*; *meghurcol*, *szaggat*, *nyúz*, *nyű*, *elnyű*, *koptat*, *vászlít*, *vászlal* (ez utóbbiak ruhára). *Strapálja magát*: *fárad(ozik)*, *erőlködik*, *törődik*, *töri magát*, *csigázza magát*, *vesződik*, *bajlódik*, *bajmolódik*, *küszködik*, *kínlődik*, *gürcöl*.

M. L.

**Horogkereszt.** Lépten-nyomon találkozunk manapság evvel a szóval az újságokban is, az élőbeszédben is. A nemzeti szocialista mozgalomról szóló első híradások írói sebtében lefordították a német *Hakenkreuz*-ot, s így keletkezett német mintára a *horogkereszt* szó. Pedig a fogalom már régeu ismeretes néprajzi kutatóink előtt, és helyes magyar neve — a *kampóskereszt* — szintén nem új keletű. Bármennyire elterjedt már a németes *horogkereszt*, rajta kell lennünk, hogy kiszorítsa a helyesebb *kampóskereszt*.

B. G.

**Egy új szórendi szabály.** „Jelentő formában a mondat állítmánya (s az állítmányon belül annak tárgya) a mondat végére való!“ Hol lehetne másutt ez a fölkiáltójeles, szigorú nyelvtani szabály, mint a *Literaturában?* (1932. július, III. l.) Eddigelé hírért sem hallottuk ugyan, hogy efféle szórendi szabály is volna, de utóvégre lehetnek még a magyar szórendnek fel nem kutatott törvényszerűségei, próbáljuk ki tehát az új szabályt, hátha valami nagy igazság rejtezik benne. Lássunk először egypár népdalt: „Babot | vittem | a malomba.“ Szórendje: tárgy, állítmány, határozó. No, erre nem illik rá az új szabály. „Hármat | rikkantott | már | a rigó.“ Szórendje: tárgy, állítmány, határozó, alany, vagyis ez se igazodik a szabályhoz. „Piros | bort | ittam |

az este.“ Szórendje: jelző, tárgy, állítmány, határozó. Sajnos, erre se lehet a szabályt ráhúzni.

De hátha ezeknek a mondatoknak rossz a szórendjük! Forduljunk talán máshová, valami megbízhatóbb helyre: próbáljuk ki az új szabályt a *Literatura* nyelvhelyességi szakértőjének mondatain, azokban bizonyosan még elvétele sines szórendi hiba. Különben is méltányos kívánság, hogy aki kieszél valamilyen szabályt, tartsa meg legalább ő maga. »1932 januáriusa óta havonta megjelenő *folyóiratot ad ki az Akadémia Magyarosan címen, a nyelvművelés céljára*« (u. o. 582). Hol van ebben a mondatban a tárgy (*folyóiratot*), hol az állítmány (*ad ki*)? Ha jól látjuk, nem éppen a végén, hanem inkább valahol a közepe táján, mindenesetre az alany előtt. »...olyan megrendítő szavakkal *fordul* a folyóirat a magyar közönséghez, az Akadémiához, a miniszterhez, a sajtóhoz« (u. o.). Hol az állítmány (*fordul*)? Inkább az elején, mint a végén, de mindenesetre az alany előtt. »...s aztán sorra megszívlelésre méltó *gondolatokat tereget* az olvasó elé szórendünk romlásáról, az idegen szavak beözönléséről, mai mondat- és szólamszerkesztésünk bűneiről, a stílus magyarságának és szépségének szemeltartásáról, és persze újra egyszer „a minden téren lappangó felforgató törekvésekről“, valamint — ugyancsak persze — a budapesti nyelvről...« (u. o.). Hol itt a tárgy (*gondolatokat*), hol az állítmány (*tereket*)? Annyira az elején, hogy a mondatrészeknek egy hosszú-hosszú tehervonata kigyózik utána.

De hiszen akkor az új szabály fölfedezőjének vagy a szabálya rossz, vagy a mondatai rosszak. Fölfedező uram, tessék választani!

**Született Érmindszenten.** Még egy szórendi szabály a *Literaturából* (1932. július, III. l.): »Helytelen: „Ady Endre *született* Érmindszenten, 1877 november 22-ikén“; helyes: „Ady Endre Érmindszenten, 1877 november 22-ikén *született*“.« Fogadjuk el a szabályt, de mindjárt kérdezzük is meg, miért írja akkor a *Literatura* szerkesztője ugyanabban a füzetben hatszor egymásután: „...*született* Magyarpadén, ...*született* Versecen, ...*született* Szentesen“ stb. (584). Továbbá kérjünk feleletet arra is, vajjon ezentúl már tilos-e a sírköveken az ilyen rossz szórendű felirat: „*Született* 1817-ben, *meghalt* 1882-ben“, mert csak így helyes: „1817-ben *született*, 1882-ben *halt meg*“. És vajjon a koporsóra se szabad ezután így írni: „*Elt* 65 évet“, mert csak így kifogástalan: „65 évet *élt*“? Vajjon a műsorokat is más szórenddel kell-e a jövőben összeállítani: „Előadja *A*, szavalja *B*, énekli *C*, zongorán kíséri *D*“ helyett így: „*A* adja elő, *B* szavalja, *C* énekli, *D* kíséri zongorán“? Mindazáltal nem akarunk útjába állni ennek az életrevaló szórendi újításnak.

Készségesen belenyugszunk az említett változtatásokba, de csak akkor, ha I. Napóleon életrajzának új kiadása ilyen helyeshítt szörenddel lát majd napvilágot: „Fournier Ágoston írta, Supka Géza fordította, Ujházy László nézte át“.

**Lenne, volna.** »Helytelen: „ha az író tehetséges *volna*“; helyes: „ha az író tehetséges *lenne*“ vagy „ha az írónak tehetsége *volna*“ (Literatura 1932. július, II. l.). Ezek a példák egy eredeti találmányú nyelvhelyességi szabályt foglalnak magukban: a *van* igének feltételes jelene nem *volna*, hanem *lenne*, a *van neki* igéé pedig nem *lenne*, hanem *volna*. De ugyan ki követi ezt a szabályt? A nép nem, mert az így tréfálkozik: „Mi kéne, ha semmi se *vóna*?“ Költőink nyelvhaszznalatából sem lehet ilyen szabályt elvonni: Ha a csipkebokron rózsza nem teremne, Bolond madár *volna*, aki ráröppen (Vörösmarty: Csongor és Tünde IV). Ha nadrágomnak alja, térde Nem *volna* oly nagyon megsértve: Én *volnék* a derék legény! (Petőfi: Ha). Hát a mente, hát a nadrág, Úgy megrikkult, olyan ó, Hogy szúnyoghálónak is már Csak szükségből *volna* jó (Petőfi: Pató Pál úr). Ha e világ mind ördög *volna*! (Arany: Hatvani). Mintha tűzzel, Szentlélekkel Menny-föld tele *volna* (Arany: Az ünneprontók). Ha *volna* költő — *volna* Ő még, Kit vágyunk holtan is keres! (Arany: Plevna).

Ha ez a sok *volna* itt nem *volna*, akkor a Literatura nyelvhelyességi szabálya is igaz *volna*. (V. ö. Magyarosan II, 24.)

**-ván, -vén.** »Helytelen: „Az apostolok *elmenvén*[.] tanítottak“; helyes: „elmentek és tanítottak“ (Literatura 1932. július, II. l.). Ez is az ok nélkül való hibáztatások közé tartozik ugyan, de a szabály szerzője legalább mindjárt meg is cáfolja önmagát, mert így ír: „Csupán purifikációs túlzásai ellen emeltünk szót, *mondván*, hogy nem az idegen szó a nyelv megrontója, hanem a rossz grammatika“ (1932. október, az egyik számozatlan lapon). Tehát az ódon nyelvű Szentírásban helytelen a régies *-ván, -vén*, de a XX. századbeli irodalmi közlönyben helyes. Szerencse, hogy amit a Literatura mond, nem mind — szentírás.

**Nem..., hanem.** »Helytelen: „*Nem* ment el, *de* itt maradt“; helyes: „*Nem* ment el, *hanem* itt maradt“ (Literatura 1932. július, II. l.). Nagyon helyes eddig, de fordítsunk csak egy lappal előbbre, ott ezen a mondaton akad meg a szemünk: „*Nem* angyalokat akarunk látni a Pen-Clubban, *de* embereket...“ Azt is írta a Literatura szerkesztője, hogy az ilyen hibáért annak idején körmére koppintottak volna jó nyelvérzékű magyar-tanárai. Kövesse most jó nyelvérzékű tanárai példáját: koppintson rá egyik körmével a másikra.

**Hol lakott Ádám és Éva?** A paradicsomban, — feleled rája, nemde, nyájas olvasó? Csakhogy nagyon tévedsz. A Literatura nyelvigazítója ugyanis azt mondja, hogy „Egyiptom-nak semmi logikája nincs; a helyes írása: *Egip-tus*“ (1932. július, III. 1.). Ennek tudatában már aztán megadhatod a címül írt kérdésre a logikus választ, ó nyájas olvasó. Hol lakott tehát Ádám és Éva? A *paradizus*-ban, nemde? Hiszen a *paradicsom*-nak „semmi logikája nincs“.

**Hibás IGE-ragozás.** „Nietzschét és Giottóval írunk, megnyújtott szóvégi magánhangzóval“, mondja a Literatura, „konkrét nyelvbicsaklással“ ugyan (Giottóval írunk!), egyébként azonban helyesen (1932. július, III. 1.). Ámde ha tudja a szabályt, akkor miért ír így: *IGE-nek, IGE-től, IGE-re* (1933. július, 243–5)? Ami *Nietzschére* érvényes, az *IGE-re* nem érvényes? Vagy a nyelvtani hibákat oly szigorúan üldöző Literatura szerkesztője így beszél talán: Gyerünk az *EMKE-be*?

**Rendelkezik.** „Az író jó stíluson rendelkezik; de a főparancsnok ezer emberrel rendelkezik“, mondja a Literatura nyelvigazítója (1932. július, II. 1.). — A stílus nem parancsnoki híd, hogy rendelkezni lehetne *rajta*, de azért saját birtokán csak rendelkeznek a nyelvigazító kénye-kedve szerint, a magyar nyelvvel azonban nem rendelkezhetnek, mert az nem az övé, hanem az egész nemzeté.

**Magyaros szótagolás.** „*Tem-plom* a helyes elválasztás, nem *temp-lom*“, mondja a Literatura nyelvésze, a magyar szótagolás szabályának fittyet hányva (1932. július, III. 1.). Folytassuk csak: *szim-pla, du-pla, fla-ska, bá-stya, o-stya* a helyes elválasztás, nem *szimp-la, dup-la, flas-ka, bás-tya, os-tya*, mert a latin szótagolás szabálya így kívánja: *templum, sim-pla, du-pla, fla-sca, ba-stia, ho-stia*.

**Olimpikon.** Ezen a szerencsétlen néven emlegetik nálunk az olympiai versenyek résztvevőit. Az elnevezés azért szerencsétlen, mert az *olympikon* szóalak a görög *olympikos* (magyarul: *olympiai*) melléknévnek semlegesnemű alakja. Mező Ferenc helyes okfejtéssel azt ajánlja, hogy ezeket a — hajdan *Olympiá*-ban tartott — versenyeket *olympiá*-knak nevezzük, a versenyzőket pedig a magyar -s képzővel *olympiás*-oknak, ahogyan a vásárokra járó *vásáros*-nak mondjuk, az Amerikát megjárta embert pedig *amerikás*-nak. (Esti Kurír 1933. V. 23. 8. 1.)

**Lapszemle.** A Turul-Szövetség debreceni kerületének röpiratában Csűry Bálint meggyőzően fejtegeti nyelvünk oltalmazásának szükségességét. Cikke megírására az a követni való elhatározás adott alkalmat, hogy a debreceni Árpád Bajtársi Egyesület föl akarja karolni nyelvünk gondo-



zásának ügyét és röpiratában állandó rovatot óhajtt nyitni a nyelvhelyességi, nyelvtisztasági kérdések megvitatására. (Küzdjünk a nyelv épségéért!“ Új vetés II. évf. 8. sz.)

**Marokkói levél.** Egy Marokkóban élő hazánkfia — folyóiratunknak a messze idegen földön is több ottani magyar társával együtt olvasója — fölhívta figyelmünket a Berliner Tageblattnak egyik közleményére. Az érdekes cikket csak a következő füzetben ismertethetjük közölnivalónk összetorlódása miatt, de a nyelvünk ügye iránt tanúsított lelkes érdeklődést már most megköszönjük azoknak, akik a hozzánk intézett levél befejező sorai szerint „a nyelveknek ebben a bábeli zűrzavarában is szeretettel ragaszkodnak a nyelvek között a legszebbhez: a magyar nyelvhez“.

**Mikor a nép urasan beszél.** Valamelyik zemplénmegeyi faluban egy magánosan élő özvegyembert akartak megválasztani bírónak. „Nem lehet, kérem, — tiltakozott az atyafi, — mert *magánkívül vagyok*.“ Nagy J. Béla.

## Üzenetek.

**B. Gy.-nek.** „Itt küldök szerkesztő úrnak egy cikket a Magyarosan számára (v. részére?).“ A *számára* és a *részére* közti különbséget Lehr Albert fejtegette (Magyar Nyelv IV, 167). Azt állapította meg, hogy sokszor mindegy, akármelyiket használjuk, de néha van közöttük egy kis értelmi különbség. „A te *számodra* nincs vacsora“ azt jelenti, hogy nem kapsz vacsorát, mert valami csínyt tettél. „A te *részedre* nincs vacsora“ pedig annyit tesz, hogy teneked nem jut vacsora, mert nem számítottunk rád. „A nagy világon e kívül Nincsen *számodra* hely...“ A költő azért írta így, mert azt akarta vele kifejezni, hogy nekünk másutt nem adnak helyet; *részedre* pedig azt jelentené, hogy valóban nincs hely. Lehr fejtegetése így fejeződik be: „Most pedig sietek e cikket elküldeni a Szerkesztőségnek, a Magyar Nyelv számára és M. K. úr — *részére*.“

**D. F.-nek.** A *gépkocsi* ellen nem lehet azzal érvelni, hogy inkább „a gépnek a kocsiját, a gép szállítására szolgáló kocsit“ jelentené. A *gépkocsi* olyan kocsi, amely gép is egyúttal (v. ö. *gépfegyver*, *géppuska*). Miért volna az ilyen összetétel németes? Hiszen a magyarban is lehet egyik főnév a másiknak jelzője, pl. *gólyamadár*, *leánytestvér*, *huszártiszt* stb. Ami pedig az ajánlott *gépes kocsi*-t illeti, az már más fogalom jelzésére van lefoglalva: a *pótkocsi* mellett azt a villamoskocsit jelenti, amelyikben a gép, a hajtószerkezet van elhelyezve.

Különben az új szavak sorsát sohasem lehet előre tudni. A nyelvújítás története azt mutatja, hogy sokszor a koros szavak is életben maradtak, egynémely jó szó pedig nem tudott gyökeret verni. Lehetséges, hogy ha már csupán géperővel hajtott kocsik lesznek, fölöslegessé válik a *kocsi* mellett a *gép* jelző. A *kistaxi*-ra már most is ez van ráírva: *kiskocsi*. Azt is nagyon jól tudjuk, hogy olyan új szót nem lehet ajánlani, amely mindenkinek tetszik. Képzeljük csak el, hogy a *theatrum*-ot most akarnók megmagyarosítani, és valaki a *színház* szót ajánlaná. Hogy felzúdulnának ellene! „Micsoda képtelen szó! Hiszen nem szín az (kocsiszín!), hanem ház. Aztán meg minden háznak van színe (fehér vagy más), tehát miért éppen csak a *theatrum* legyen színház? De nem is magyaros ez az összetétel; inkább *színes ház*-nak kellene mondani.“ Szerencse, hogy nem most kell kitalálni a *theatrum* pótlására a *színház* szót; így legalább senki sem akad fenn rajta. Amit azonban az új szavakat bírálkozó levélben olvasunk, hogy „ha nem németből lett is fordítva“, ez már igazi németesség!

**K. P. J.-nak.** Az irodalmi nyelv gazdagításának a múltban is a népnyelv volt egyik forrása, ennél fogva magától értődő követelmény az, hogy nyelvünk szókészletének gyarapítására tájszavakat is föl kell használni. Az *exoticum* magyar neve: *ritkaság, furcsaság*.

**L. L.-nek.** Az idegen szavak gyomlálgatása helyes, de csak okosan, nem túlozva. Aki túlságba esik, veszélyezteti a nyelvtisztító mozgalom sikerét. Márpedig ilyen túlzás a *forma* szónak teljesen hiábavaló üldözése is. Nagy tévedés, hogy a magyar katonák lemondtak erről a szóról. Dehogy mondtak! Nincsen olyan magyar baka, akinek a szájából ne lehetne százszor is hallani: *egyforma, másforma*. Hogy jó *alak* (vagyis: jó *pipa, jó pofa*) helyett nem mondhatjuk: *megvan a formája*, ebből még nem következik a *forma* szó elvetésének szükségessége. Az *alak* is, a *forma* is beletartozik a magyar szókészletbe, s örüljünk, hogy két szavunk van erre a fogalomra. Petőfi így énekel: Száz *alakba* öltözik szerelmem (Száz *alakba*...), Arany Toldijában pedig ezt olvassuk: Tekerő nyilallást érte *olyanformát* (VI). Aki azonban olyan esküdt ellensége a *formá*-nak mint idegen szónak, az miért használja *hagyomány* helyett a teljesen fölösleges *tradíció*-t és miért nem ír *káplár* helyett is *tizedes*-t, hiszen a *káplár* is idegen eredetű szó! N. J. B.

Több kérdésre a következő füzetben válaszolunk.

---

A szerkesztésért Nagy J. Béla felelős, a kiadásért Zsirai Miklós.

---

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet R.-t. Budapest.

## TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és kiadásában jelenik meg, s állandó kapcsolatban van az Akadémia Nyelvművelő Bizottságával, de tartalmáért csak a szerkesztőség felelős.

A lapba szánt közleményeket a felelős szerkesztő címére kell küldeni. (Nagy J. Béla gyakorló-középiskolai tanár, Budapest, VIII., Múzeum-körút 6—8.)

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként 1½ ív.

Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába tessék küldeni (Budapest, V., Akadémia-u. 2.). Előfizethetni könyvkereskedésekben is.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a Magyar Nyelv előfizetői e folyóiratot a Magyar Nyelv számaihoz mellékelve ingyen kapják.

•

A *Magyarosan* szerkesztősége szívesen válaszol az olvasóknak a magyar nyelvhasználatot és nyelvhelyességet illető kérdéseire.

SYLVESTER NYOMDAI INTÉZET  
BUDAPEST

II. ÉVF. 1933. NOVEMBER–DECEMBER 9–10. SZÁM

---

# MAGYAROSAN

## NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

---

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGA  
MEGBÍZÁSÁBÓL

SZINNYEI JÓZSEF

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTI

NAGY J. BÉLA és ZSIRAI MIKLÓS

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA  
BUDAPEST, 1933

## TARTALOM.

	Lap
<i>Zolnai Gyula:</i> Miben áll a mi küzdelmünk az idegen szók ellen? — — — — —	97
 <b>Kisebb közlemények.</b>	
<i>Sági István:</i> A vonatkozó névmásokról — —	101
<i>Halász Gyula:</i> Németességek — — — — —	106
<i>Frey Antal:</i> Szenzáció, program, probléma —	108
<i>B.:</i> Makáber, herb és társai — — — — —	109
<i>Winter István és Rubinyi György:</i> Trolleybus —	110
<i>Frey Antal:</i> Az elnémított magyar szó — — —	111
<i>P. V.:</i> Mellette jobbra. Tőle balra — — — —	111
<i>Dongó Orbán és N. J. B.:</i> Merre jár a villamos? —	112
<i>Kardeván Károly:</i> Az nem létezik — — — —	113
<i>Csillag Gyula és N. J. B.:</i> Kicsinyje, nagyja —	113
<i>Vöőné Pécs Mária, Kőszeghy István és N. J. B.:</i> Felszólító mód a jelentő mód helyett — —	114
<i>Jánosi József és N. J. B.:</i> Keresetet indít, megpöröl valamire — — — — —	115
<i>Rexa Dezső és N. J. B.:</i> Nyélbe üt, nyélbe süt —	115
<i>Vad Mihály és N. J. B.:</i> Arc — — — — —	116
<i>Kertész Kálmán:</i> Felvág, felvágó, felvágás — —	116
Négy „és“ hat az tíz — — — — —	116
<i>N. J. B.:</i> Mulva, után — — — — —	116
Jó parti — — — — —	117
Magyar szavak — — — — —	117
Bécs vagy Wien? — — — — —	117
Nyelvhelyességi Tanácsadó Hivatal — —	118
Lapszemle — — — — —	119
A Nyelvművelő Bizottság ülése — — —	119
 <b>Üzenetek</b> — — — — —	 120

# MAGYAROSAN

## NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

---

**II. ÉVFOLYAM**

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA NYELVMŰVELŐ BIZOTTSÁGA  
MEGBÍZÁSÁBÓL

**SZINNYEI JÓZSEF**

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTETTE

**NAGY J. BÉLA és ZSIRAI MIKLÓS**

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA  
BUDAPEST, 1933









# MAGYAROSAN

## NYELVMŰVELŐ FOLYÓIRAT

### Miben áll a mi küzdelmünk az idegen szók ellen?

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvművelő Bizottságának feladatai közé tartozik a szükségtelen idegen szók ellen való küzdelem is. Az 1932. dec. 13-án tartott sajtóértekezleten rövid fölszólalásomban azt mondtam, hogy nem a nélkülözhetetlen, magyarul ki nem fejezhető idegen szók elleni hadjáratról van szó tulajdonképpen, hanem védelmi harcról a meglévő magyar szók megmentése érdekében (l. Magyarosan II, 15—16. l. és Akad. Értesítő XLIII, 20. l.). Nem *támadó harc*-ot (új magyar szóval: *offenzívá*-t) gondolunk tehát ebben a manapság nagyon is *időszerű* (azazhogy *aktuális*) és fontos *kérdés*-ben (vagy ha jobban tetszik: *probléma*-ban), hanem *védelmi harc*-ot (korszerűbben: *defenzívá*-t). Ezt a harcot mégis közönségesen *írtó hadjáratnak* tekintik, pedig a szó igazi értelmében még a fölösleges idegen szók kiirtásáról sem beszélhetünk.\*

\* Említett fölszólalásomnak föntebb idézett mindkét közlésében ez a mondat is olvasható: „*Ki kell írtani* azokat a fölösleges idegen szókat, amelyekre jó magyar szavunk is van.“ Ezt a közlést már első olvasásakor idegennek tartottam a magam gondolatától. Azóta az ülés gyorsírója, Márki-Zay Lajos országgyűlési tanácsos — amint engem erről közvetlenül értesíteni szíveskedett — az eredeti gyorsírási följegyzés alapján megállapította, hogy a kérdéses mondatot valami zavaró körülménynél fogva nem hallhatta teljesen, s a *kiirtani* szót aztán ő maga iktatta be a jegyzetek átírásakor az előzőleg mondottak alapján, de pusztán a saját elgondolása szerint.

Hiszen lehet-e szókat egyáltalán kiirtani?! A megszületett vagy fölkapott kifejezés mindaddig él, amíg emléke valami okból egészen el nem homályosodik. Ha a szóval jelzett fogalom állandó tárgya gondolkodásunknak; ha a tárgy vagy intézmény stb., amelyet jelöl, ki nem vész a használatból, illetőleg meg nem szűnik; s ha a szó helyett, amellyel valamit egyideig nevezgettünk, nem kapunk föl új — akár eredeti, akár átvett, vagyis idegen — kifejezést: akkor a kérdéses szó tovább él és állandó eleme marad nyelvünknek. Ha azonban, az utóbbi eshetőséget nézve, a régibb, és mondjuk: az eredeti szó helyett újat, illetőleg idegenből valót kapunk föl, s ezt egyre sűrűbben használjuk és divatossá tesszük: a régibb és az eredeti szó lassanként egészen feledésbe merülhet, elavul és kihal. Ez a feledésbe merülés, elavulás és kihalás, az én hosszú idő óta folytatott megfigyelésem szerint, egyre több és több magyar szavunkat, egyre számosabb, már áthasonult idegen eredetű szónkat fenyegeti olyan jövevények miatt, amelyekről az idegen jelleg lerí, s amelyek bizvást nélkülözhetők volnának. Vannak eredeti szavaink, amelyeknek létezéséről némely íróink már nem is álmodnak, annyira elfeledték őket a helyettük szükségtelenül divatba jött idegen szók miatt. Hányan vannak, akik nem is sejtik, hogy a *klímá*-nak eredeti magyar kifejezése is van, az *éghajlat*? És hányan feledték el már teljesen a szép magyar *sírbolt* szót a deákos *kripta* miatt?! (Lépten-nyomon ez utóbbival találkozom csupán.) Fölszólalásomban is elmondtam például, hogy társadalmunknak egy vezéralakja tanácskozás közben a *pszichológiai* szót kiejtve, ezzel a kérdéssel fordult hozzánk: hogy is mondják ezt magyarul? Egy kórházgondnoktól kérdeztem: van-e *légsúlymérőjük*? Nem értett meg. Nyilván csak *barométer*-ről hallott már. Ilyen módon egyre több és több eredeti szavunk merül feledésbe, és legföljebb szótárainkban marad majd följegyezve. Há-

rom, egyiptomi tárgyú könyvet olvastam mostanában, s az egyikben, az 1909-iben még *dombormű*-vel találkoztam,<sup>1</sup> a másik kettőben, amelyek csak nemrégiben jelentek meg, ezt a kifogástalan magyar szót már következetesen *relief* helyettesíti.<sup>2</sup> A százéves *láthatár* s a félszázaddal fiatalabb *lótóhatár* és *szemhatár* szavakra — tehát egy csapással három eredeti magyar szóra — ráuntunk már, minduntalan németesen *horizont*-ról beszélünk.<sup>3</sup> *Ügyvitel*-ről, sőt *közigazgatás*-ról is alig esik mostanában szó, jobban tetszik nekünk az *adminisztráció*; *arkép* helyett csaknem állandóan *portré*-t, *bíbornok* helyett *kardinalis*-t, *székesegyház* helyett *katedrális*-t, *tábornok* helyett *generális*-t, *tengernagy* helyett *admirális*-t, *hajóhad* helyett *flottá*-t<sup>4</sup> stb. stb. olvasok mindenfelé.

Mi tehát *nemzeti föladatot* teljesítünk, mikor nyelvünknek erre a *nemzetietlen* fejlődésére minduntalan rámutatunk; mikor újra meg újra emlékezetébe

<sup>1</sup> Mahler Ede: Ókori Egyiptom, 40., 41. l. stb.

<sup>2</sup> Carter-Mace: Tut-ankh-Amen sírja. Fordította Dr. Balassa József. 9., 82. stb. ll. És: Carter: Tut-ankh-Amen koporsója és múmiája. (Fordította ugyanaz.) A fordító egyéb eredeti szavunkról is gyakran meg-megfeledez, mint pl. Carter—Mace fordításában: *amatőr*-fényképezés (13. l., „műkedvelő“ h.); *dilettáns archeológus* (107. l., „műkedvelő régész“ h.); *fantázia* (69. l., itt „képzelő erő v. tehetség“ h.); *fotografiai* felvétel (10. l., „fényképfelvétel“ h.); *fotografáló* (10., 11. l., „fényképező“ h.); *improduktív* vállalkozásnál (113. l., „terméketlen v.“ h.); *karakter* (9. l., „jelleg“ h.); a gyöngyhímzés magában is nagyon *komplikált probléma* (116. l., „bonyolult föladat“ h.); a [politikai] *krízis* elhárítására (17. l., „válság“ h.) stb. stb. Ilyen feledékenységek a másik fordításában is gyakoriak. Én valamennyi esetben a magyar szót használtam volna.

<sup>3</sup> Mereskovszkij „Nagy Péter“ c. regényének fordításában pl. az egész II. kötetten végig *horizont*-ot találtam (1., 29., 126., 150., 236., 282. l.); a magyar szót vagy elfeledte a fordító, vagy tudatosan mellőzi.

<sup>4</sup> Pl. az előbbi jegyzetbeli műben, szintén az egész II. kötetten át: 22., 25., 37., 71. stb. ll., hírlapjainkról nem is szólva.

idézzük a művelt magyarságnak a mellőzött és pusztulásnak induló eredeti szókat, s mikor ezek további pusztulásának s a fölösleges idegen szók beözönlésének ilyen módon útját akarjuk állani. Ez szerintem nem *írtó hadjárat*, hanem csak fölrázása a nemzeti öntudatnak, amelyet mai nyelvhasználatunkban erősen elaléltnak tapasztalok. (L. erről bővebben a Pesti Hirlap Nyelvőrében olvasható cikket: *Nemzeti öntudat a nyelvben.*) Nem üldözzük mi az idegen szókat, csak minduntalan hangoztatjuk, hogy a *fölsleges* idegen szóknak el nem kerülése mennyire célszerűtlen és nyelvünk nemzetisége szempontjából mennyire veszedelemes dolog. Egyik fő célunk tehát a *pusztuló eredeti szók megmentése* és jogaikba való visszahelyezése. Használgassuk hát egyre hívebben a meglevő szép és jó magyar szókat, ne cseréljük el a fölösleges idegenekkel, s akkor emezek maguktól fognak lassanként kiszorulni és elavulni.

Ezekből a megjegyzéseimből az is világos, hogy a nyelvművelés kérdésében elfoglalt álláspontomat a Magyar Nyelvőr is hibásan fogta föl, mikor törekvésemet nemrég így jellemezte: „Érdeklődésének és mozgató, buzgólkodó munkásságának állandó tárgya volt a magyar nyelv tisztaságának ügye és az idegen szavakat *megalkuvást nem ismerő* hévvel üldözi“ (LXII, 26). Hiszen mindig csak a *szükségtelen* és *elkerülhető* idegen szók ellen szólaltam föl.

Hogy e fontos kérdésben minden szempontból nézve mi a véleményem, azt talán más alkalommal fogom kifejthetni.

Zolnai Gyula,

## Kisebb közlemények.

A vonatkozó névmásokról. Nyelvünkben kétféle alakjuk van a vonatkozó névmásoknak: a régiebb, egyszerű *ki*, *mi*, *mely* és az újabb, összetett *aki*, *ami*, *amely*. Mindennapi beszédünkben az összetett alakokat használjuk, csak közmondásokban szoktunk *ki*-t, *mi*-t mondani: *Ki* korán kel, aranyat lel. *Ki* mint vet, úgy arat. *Ki mit* szeret, arra néz. A nép nyelvében szintén az összetett alakok vannak elterjedve, talán csak a csángók nyelve őrzi még a régi, egyszerű alakokat (vö. Klemm, A vonatkozó mondatok eredete. NyK. XLVI, 34–65).

Mai irodalmi nyelvünkben az összetett alakok mellett megtaláljuk az egyszerűeket is. De kérdés, hogy nem csak egy-két író nyelvi különösségével állunk-e szemben, nem csupán itt-ott előforduló makacs régieskedés-e ma már az egyszerű vonatkozó névmások használata.

Arany János váltogatva írja majd az egyszerű, majd az összetett alakokat ugyanabban a művében is. Csak egy-két példát idézünk. Buda Halálában például ezt olvashatjuk: „Emberem az ember, *ki* midőn vendégem, Sem eszik, sem iszik túl rendes elégen; *Ami* nem árt, éli; *ami* fölös, hagyja.” A Hamis Tanúban pedig ilyen sorokat találunk: „Téli fának hinnéd, *mit* a zúz belombol, Fázik, *aki* ránéz s a halálra gondol.” „Nem azé a madár, *aki* elszalajtja, S *kinek* a foga fáj, tartsa nyelvét rajta.” „Elkiséri a nép a kiesiny ajtóig, *Mellyel* a világi élet becsukódik.” Arany János halála óta már ötven esztendő telt el. Megváltozhatott a szokás. De nyelvtanaink szerint ma is használatos mind a két változat! Szinnyi József Rendszeres Magyar Nyelvtana (17. kiad. 1933.) az összetett *aki*, *ami*, *amely* után zárójelben felsorolja az egyszerű *ki*, *mi*, *mely* változatokat is. Nyilván azt akarja a sorrend meg a zárójel mondani, hogy az összetettek általános használatúak, az egyszerűek pedig ritkábban fordulnak elő. Nagy J. Béla nyelvtana régiesnek mondja az egyszerűek használatát.

Evvel szemben egy készülő nyelvtan szerzője meg akarja tiltani az egyszerű vonatkozó névmások tanítását. Úgy okoskodik, hogy a *ki*, *mi* kérdő névmás, s ha mégis alkalmazzuk őket vonatkozó mondatban, vétünk a szabatság ellen. Ez az okoskodás sehogy sem állja meg a helyét. Hiszen a kérdő *ki*, *mi* és az ugyanilyen alakú vonatkozó névmások csak betű szerint azonosak, de a beszédben, a mondatban nagyon is különböznek egymástól: más a hangsúlyozásuk, más a hanglejtésük, nagyon sokszor más a kérdő meg a vonatkozó mondatnak a szőrendje is. Hasonlítsuk

össze a következő mondatokat: *Ki* mondja meg, *mit* ad az ég? (Vörösmarty.) — *Kinek* a sors: mindent adott, *mi* után a tömeg vágyódik... (Eötvös). A kérdő mondatban a névmás erős nyomatékú és magasabb hangú, a vonatkozóban pedig gyenge nyomatékú és alacsonyabb hangú.

Ugyancsak támadja az egyszerű vonatkozó névmásokat a *Literatura c. folyóirat* is. A maga „helyesírási és stíláriis sajátosságai“ felsorolásában „a leggyakrabban előforduló balfogások“ között említi az egyszerű vonatkozó névmások használatát. Helytelen szerinte az ilyen szerkezet: „Minden ember, *ki* messzi járt...“, helyes: „*aki* messzi járt...“ Helytelen: „Sok olyan dolog, *mely*...“; helyes: „*amely*...“ Megokolás helyett egyszerűen csak annyit mond, hogy a megroított balfogások „indokolásukat rendszerint magukban hordozzák“ (1932. július, II. l.).

Arany János idézett sorai és nyelvtanaink tanítása kötelességünké teszik annak a kérdésnek a vizsgálatát, hogy a magyar stílusnak nem olyan elemével van-e dolgunk, amelynek ma is megvan az értéke. Hogy elhamarkodás nélkül felelhessünk, vizsgáljuk meg legalább vázlatosan a vonatkozó névmások sorsát a nyelvújítás óta követett irodalmi gyakorlatban s az irodalmi gyakorlatot magyarázó nyelvtani irodalomban.<sup>1)</sup>

Az új magyar irodalmi nyelv Kazinczy nyelvújításának az eredménye. Az újítók nemcsak a szókinestet rostálták meg és gazdagították új szavakkal, szólásokkal, hanem a mondatszerkesztést is művészbé tették. Alig van a magyar ragozásnak, képzésnek, mondatannak olyan sajátága, amelynek stilisztikai, esztétikai értékét ne vizsgálták volna. A stílus hatásosabbá, erőteljesebbé tételének egyik módja a terjedős, ernyedtt kifejezések, szerkezetek rövidítése. Ezért kerülnek a fölös igekötőket, a főmondatban a mutató névmást és határozószót, ezért mondja Kazinczy a névelőről is, hogy „az articulásokat mindenünne el kellene hagynunk, valahol lehet kár nélkül“ (vö. Molecz, A nyelvújítás korának nyelvészépítő törekvései II, 13–15). Ez az elv érezteti hatását a vonatkozó névmások használatában is. Az egyszerű vonatkozó névmásoknak az összetettek helyett való használata nem okozott vitákat ortológusok és neológusok között. Verseghy is azt mondja Magyar Grammatikájában, hogy „ha az a az értelmesség végett nem szükséges“, el is hagyható a vonatkozó névmások elől (197. l.). A XVIII. század íróinál is vegyesen hol az egyszerű, hol az összetett vonatkozó névmásokat találjuk. De határozottan megfigyelhető a XIX. század első felében az egyszerű vonatkozó névmásnak az

<sup>1)</sup> A vizsgálat csak a főnévi vonatkozó névmásokra terjed ki.



irodalmi nyelvben való fokozatos terjedése. Maga Kazinczy költői és prózai munkáiban egyaránt szinte egyenlő arányban írja mind a két változatot. Kisfaludy Károly és Vörösmarty Mihály prózájában, még az elbeszélőben is, nemcsak az értekezőben, nagyobb arányú az egyszerű alakok, mint az összetettek használata. Költeményeikben szintén bőven találunk egyszerű vonatkozó névmásokat. Kölcsey munkáiban figyelhető meg legfejlettebb alakjában az a szép stílus, melyre nyelvújítóink törekedtek. Különösen az ő művészién csiszolt nyelvű szónoki és értekező műveiben látható a művészi gond, hogy a lendületes előadás hatását a tudatosan megválasztott, ünnepi hangulatú kifejezések, szerkezetek fokozzák. Ezek között az egyszerű vonatkozó névmás is. Idézzük a Parainesis néhány helyét: „Nemsokára e nép emberei közül senki nem lesz, *ki* rólam emlékezzék.“ „Az emberi tehetség parányi lámpa, *mely* egyszerre keskeny kört tölthet meg fényével.“ „Ezreket fogsz láthatni, *kik* ajkaikon hordozzák a szent nevet; *kik* magasztalva említnek mindent, *ami* a honi föld határain belül találkozik; *kik* büszkén tekintenek az idegenre, s hálát mondanak az égnek, *mely* őket magyaroknak születni engedé.“ „Teljes birtokában lenni a nyelvnek, *melyet* a nép beszél: ez az első s elengedhetetlen feltétel. De... nem elég azon nyelvismeret, *mely* dajkánk karjai közt reánk ragadt.“ Ha az idézett mondatokban az egyszerű vonatkozó névmásokat összetettekkel helyettesítjük, az előadás lendülete egy fokkal lassúbbá, vontatottabbá válik. Kölcsey nem mellőzi az összetett vonatkozó névmást sem, használja ott, ahol a szebb hangzás megkívánja. Ugyanezt az elvet vallja Fogarasi János is Művelt Magyar Nyelvtanában (1843. 134. l.).

A megindított fejlődés azonban tovább halad. Az egyszerű vonatkozó névmások használata az összetetteket szinte teljesen kizáró elvvé válik. Eötvös József báró költeményeiben, szónoki műveiben, sőt regényeiben is annyira csak az egyszerű alakokat írja, hogy szinte csak kivételképpen akad a munkáiban egy-két összetett vonatkozó névmás. Nemesak Eötvös ír így, hanem a mult század közepén a legtöbb prózaíró. Jókai első regényeiben szintén nagyon kevés összetett vonatkozó névmás található. Ezt az irodalmi szokást látva nincs mit csodálkoznunk rajta, hogy voltak nyelvtanírók (Szvorényi József, Ihász Gábor), akik fölöslegesnek, szűkségtelennek tartották az összetett vonatkozó névmásokat (NyK. IV, 461). Az egyszerű vonatkozó névmások kizárólagos használata is egyik jele annak, hogy a nyelvújítás hagyományait követő írók nyelve mindjobban távolodott az előbeszédtől.

Petőfi nem követte ezt az irányt. Költői stílusa alap-

jává a művelt magyar ember előbeszédét tette, de nem mellőzte az előző korszak eredményeit, hanem az irodalmi hagyományt összeolvasztotta az élő nyelvszekással. Petőfi kezdeményét folytatják a magyar klasszicizmus nagy írói: Arany, Kemény, Jókai, Deák Ferenc és Gyulai Pál (vö. Horváth János, Aranytól Adyig 20—21. l.). A stílusnak ez az új iránya érezteti hatását a vonatkozó névmások használatában is. Előbb a költői nyelvben terjednek az összetett alakok. Petőfi János Vitézében, Arany Toldijában a *ki* és az *aki* mondhatni egyenlő arányban fordul elő, az *ami* majdnem teljesen visszaszorítja a *mi*-t, viszont a *mely* és *amely* közül az utóbbi alig néhányszor található. Arany költői műveiben megfigyelhetjük a vonatkozó névmásoknak a stílus neméhez való alkalmazkodását is. Ünnepi hangú ódájában, a Széchenyi Emlékezetében, egy-két kivétellel csakis az egyszerű vonatkozó névmások vannak meg, a régies nyelvű Buda Halálában szintén az egyszerű *ki* és *mely* található, de a harmadik változatpárból az *ami* fordul elő sokkal nagyobb számban, mint az egyszerű *mi*. Viszont Az Első Lopásban, ebben a népies tárgyú költői elbeszélésben, valamint a paraszti hangú pórregében, a Jóka Ördögében, elég nagy számban vannak az összetett vonatkozó névmások, a nélkül azonban, hogy kizárnák az egyszerű alakokat.

A prózában lassabban terjednek az összetett vonatkozó névmások. Petőfi könnyed hangú, közvetlen Úti Rajzaiban és leveleiben az egyszerű *ki*, *mi*, *mely* uralkodik, az összetett alakok aránytalanul kis számban fordulnak elő. Arany-nál ugyan már az 1848-ban írt népies politikai cikkekben kizárólag *aki*, *ami* található, s csak a szívós *mely* küzd az *amely*-lyel, de az ő tanulmányaiban, bírálataiban és levelezésében csak a hatvanas években vehető észre az összetett alakok nagyobb arányú térfoglalása. Gyulai Pál mintaszerű szónoki és értekező prózájában szintén a hatvanas évektől kezdve figyelhető meg az összetett vonatkozó névmások terjedése. Mégpedig először az *ami* szorítja kisebb körre az egyszerű *mi*-t, fokozatosan terjed az *aki* is az egyszerű *ki* rovására, az egyszerű *mely* azonban végig nagyobb számban fordul elő, mint az összetett *amely*. Jókai regényeiben a nyolevanas évektől kezdve a három egyszerű vonatkozó névmás közül csak a *mely* általános használatú, a *ki* és a *mi* leginkább csak a regényalakok régies vagy ünnepies beszédének a jellemzésére szolgál.

Az összetett vonatkozó névmásokat terjesztették a nyelvészek is. Joannovics György fejtegetései szerint igen sok esetben elkerülhetetlenül szükséges az összetett vonatkozó névmás az egyszerű helyett, „hogy a visszavonatkozás könnyen érthető, legott világos, egyszóval: határozott le-

gyen“ (NyK. IV, 461—471). Budenz József szerint pedig „az *a*-nak relatív mondat előtt való kitétele jelentési különbséget okoz, épen úgy, mint a főnév előtti *a* articulushoz kitétele vagy ki nem tétele“ (NyK. V, 36). Még jobban az élő nyelv szokás, mégpedig a népies nyelv szokás javára billentette a stílusérzék mérlegét a Szarvas Gábor nevéhez fűződő új ortológiának a nyelv életéről s a népnyelv és az irodalmi nyelv viszonyáról való felfogása. Ponori Thewrewk Emilnek A Helyes Magyarság Elvei c., 1873-ban megjelent akadémiai pályamunkája általánosan elfogadott elveket hirdet, amikor azt mondja, hogy „a népnyelv a nemzeti szellem leg-hívebb kifejezője“ (92. l.) és hogy „az irodalmi nyelv, mely a népnyelv édes gyermeke, csak úgy gyarapodhatik s újlhat igazán, ha Antaeusként édes anyja kebelén meríti erejét“ (99. l.). Csakhamar akadt nyelvművelő, aki az élő nyelv szokás nevében helytelennek tartotta az egyszerű vonatkozó névmások használatát és azon csodálkozott, hogy „igen tekintélyes nyelvtudósok és írók kaptak e divatos idétlenségben“ (Finály Henrik, Hogy is mondják ezt magyarul? 1888. 257. l.).

Irodalmi nyelvünkben a múlt század végén több olyan sajátság kiveszett, amely Petőfi és Arany stílusát hajlékonyra, gazdaggá tette. Az élőbeszédben általános összetett elől kisebb térre húzódtott az egyszerű vonatkozó névmás, de nem veszett ki: életben tartja ma is nemcsak a hagyomány, hanem a jóhangzásra, továbbá a változatosságra törekvés, nemkülönben az, hogy hangulatban különbözik összetett párjától. Költőink közül nemcsak Kozma Andor és Vargha Gyula műveiben találjuk elég nagy számmal az egyszerű vonatkozó névmásokat, hanem a ma élők is hol az egyik, hol a másik változatot írják. Áprily Lajos, Babits Mihály, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Mécs László és Végvári nem a hagyomány, hanem a jóhangzás, a változatosság kedvéért írja az összetetteket váltogató egyszerű alakokat. A prózai műfajok közül a regény, a novella nyelve simul legjobban az élőbeszédhez. Mai regényíróink nyelvéből szinte teljesen hiányzanak az egyszerű vonatkozó névmások. De a tudományos és értekező prózában, ugyanúgy, mint a költői nyelvben, ma is járatosak. Ha a Budapesti Szemle és a Magyar Szemle kötetek ebből a szempontból kissé figyelmesebben olvasgatjuk, észre kell vennünk nemcsak az egyszerű vonatkozó névmásoknak épen a leggondosabb stílusú írók cikkeiben való elég sűrű előfordulását, hanem azt is, hogy az egyik cikkben a hagyomány, a megszokás, a másikkban a változatosságra törekvés, nem egy helyen pedig a tárgy ünnepi hangulata adja az író tolla alá a rövidebb, egyszerű alakokat. Horváth János irodalomtör-

téneti műveiben látható az egyszerű vonatkozó névmások legdúsabb alkalmazása. Megtalálhatók az egyszerű alakok nemcsak az irodalmat, hanem más tudományágakat tárgyaló művekben is, megtalálhatók természetesen a régies nyelvű bibliafordításokban s ezeknek a hatása alatt a vallási irodalomban szintén. A három egyszerű névmás közül leggyakoribb a *mely*, elég sűrűn előfordul a *ki*, s legritkább a *mi*.

Az egyszerű vonatkozó névmások tehát élnek a mai irodalmi nyelvben is. Használatuk nem általános, nem minden műfajban szokásos, de a költői nyelvet és a szépprózát ma is gazdagítja, szebbé, változatosabbá teszi. Nem divat, nem hiba az egyszerű vonatkozó névmás, hanem értékes eleme irodalmi nyelvünknek. *Sági István.*

**Németességek.** A magyar szóval németül gondolkozók örökös visszamutató *aki*-je, *ahol*-ja hovatovább felfalja a magyar tárgyias ragozást, mint ahogy a jelzőt is elnyeléssel fenyegeti. Ez az *aki*, *amely* újságjaink legvérszesebb nyelvetegysége. A Magyarosan egész évfolyamát meg lehetne tölteni a meggyőző példák ezreivel. Valósággal üldöznek. De ma kitérek előlük, hogy apróbb panaszaimat juttassam szóhoz.

„Egész Európa gyászol Apponyi grófért“, olvasom az újságban. A magyar valaki-t gyászol, nem valaki-ért, mint a német (*um jemanden trauern*). „Egész Európa gyászolja Apponyit“, így van magyarul. A magyar észjárásnak ez felel meg. Természetes, hogy a németül gondolkodók, ha csak egy parányi rést lelnek valahol, beférkőznek rajta. Legyünk résen!

Hasonlít ehhez az *érte* gyászoláshoz az a németesség, amikor valami-re örülnek (*sich auf etwas freuen*). „Örülök a nyárra“. Dehogy a nyár-ra! A nyár-nak örülök, ha magyarul beszélek.

Egyik újságunk Tréfa-rovatában olvastam ezt a szójátékot: „Völegényem egy kis majmot ajándékozott a születésem napjára. — Hasonlít hozzá. — Hogyan, hát már láttad?“ Aki nem ismeri ennek a *hasonlít hozzá*-nak német eredetijét (*das sieht ihm ähnlich*) és jelentését (*rávall, jellemző rá*), meg sem érti, min kell itt nevetni. A menyasszony is ezért kérdezi ártatlanul: „Hogyan, hát már láttad?“

„A miniszter a *maga* részéről nem ellenezte.“ Fölösleges szószaporítás. Szinte az a gyanúm, hogy titokban talán mégis ellenezte. Üresen kongó szótöltelék ez a *maga részéről* (*seinerseits*).

A német *bei*-t is lépten-nyomon utánozzák. „Mind a dologi, mind a személyi kiadásoknál redukeiót vigyenek keresztül“. Magyarul: Csökkentsék mind a dologi, mind a személyi kiadásokat. (Csak aztán *le* ne csökkentsék!) „Tagadta,

hogy része lett volna a röpirat megszövegezésénél“, helyesen: szövegezésében. „Kemal szerepét a Dardanella-ostrom elhárításánál később túlozták.“ Elhárításában a helyes. „A pénzt a banknál helyezte el.“ Nem tanácsolom senkinek. Jobb, ha beviszi a bankba. „Ennek az akciónak vezetésénél nagy bátorságot bizonyított be, csakúgy, mint repülő útjainál.“ Magyarul: vezetésében, repülő útjaiban vagy útjaival. És a bátorságot nem bizonyította be, hanem bátorságról tett tanúságot. „A nőnél a nevelés nem hivatali munka, hanem hivatás.“ Helyesen: A nőnek. „Röntgen-vizsgálat az angol királynál.“ Ravaszul eltitkolja, hogy a királyt vizsgálták meg: Röntgen-vizsgálatot végeztek rajta. Azt hisszük, csak a palotában volt valami vizsgálat, mint ahogy hangversenyt rendeznek. Mulatságosabb ez a mondat: „A nagyon öreg állatok az oroszlánnál is magános életet folytatnak.“ Az oroszlán nyilván rossz házigazda és magukra hagyja ezeket az elaggott állatokat. Így lesz épkez-láb a mondat: „az oroszlánok között is“. Már csak az hiányzik, hogy ezt írják: „A macskánál a fej gömbölyű.“

Nagy keletje van a számára szónak. Annyira rákap-tak, hogy olyankor is írják, amikor a német sem mond ok-vetetlenül *für-t*. „Számomra és mindazok számára, akik a Nép-szövetség érdekében dolgoznak..., fájdalmas az ő elhalálo-zása.“ Magyarul: *Nekem és mindazoknak*. „Semmi sem olyan sürgős a számára.“ „Érdekes és fontos számunkra a helyzet ismerete.“ „Ez a hábozás kellemetlen volt számára.“ „Vesz-teség az iskola számára.“ Helyesen: az iskolára. Az új ház-rendeletről írták az újságok: „A liftpénzt el kell törölni a lakók számára.“ Kíváncsok, hogy ingyen vigyen a felvonó, de azt mégsem merem követelni, hogy a liftpénzt *a mi szá-munkra* töröljék el. Ez azt jelenti, hogy *nekünk* fizessenek. Bizonyítja a még újabb hír: „A házfelügyelők számára továbbra is fizetni kell a felvonó díját.“

Olvasom, hogy „jó néhány emberélet meg se kottyán *a szemében*.“ Ez nem németesség, hanem már valóságos kép-zavar. A „meg se kottyán *neki*“ persze már meg se kottyán neki.

A *túl* is túlon túl elhatalmasodott. „Tiltakozik ellene az érdekképviseléken *túl* minden szellemi és közgazdasági közérdek.“ Azt hisszük, csak az érdekképviselteken *túl* tiltakoznak ellene, azok nem. Pedig ezt akarja mondani: Nem-csak az érdekképviseltek tiltakoznak ellene, hanem... „Aki őszinte és nem nagyképu, a legbékésebb érzésein *túl* is be-vallhatja, hogy bizony fájt volna neki, ha...“ Talán erre gondol az író: ...ha a legbékésebb érzésű is... „Mussolini tervén *túl* csak a Balkán jöhet.“ Ez már annyira homályos, hogy ezen *túl* már nem következik semmi. Alighanem azt

akarja jelenteni a mondat, hogy ha Mussolini terve megbukik, Közép-Európán nem lehet segíteni. Többnyire a *kívül* és a *felül* helyett írják a *túl*-t, de ezeken *túl* (!) is sok helyre betolakodott már.

*Halász Gyula.*

**Szenzáció, programm, probléma.** Három olyan idegen szó, amely lépten-nyomon elénk bukkan az újságok hasábjain.

Néhány példa címeiből: „*Szenzációs* nyilatkozat Ivar Kreuger egyéniségéről.“ Nem szólva arról, hogy az ilyen *szenzációs* dologról gyakran az derül ki, hogy csupán *érdekes*, az idézett mondatban az idegen szó egészen jól helyettesíthető ezekkel: *meglepő* vagy *föltűnést keltő*. „Újabb *szenzációk* Hanau asszony ügyében.“ Így kell magyarázni: *meglepetések*. „*Szenzációs* sikerrel hozták színre Shaw darabját.“ Magyarán: *példátlan* vagy *mesés* vagy *rendkívüli* sikerrel. De ha ez mind nem volna elég *szenzációs*, hát itt van a *világraszóló* kifejezésünk, amely a legnagyobb fokú *szenzációnak*, a világszenzációnak melléknévi alakja.

Semmi sem természetesebb, mint hogy a „jobb körök“ társalgásában is minden *jó* (és igen sok *rossz*) könyv *szenzációs*, minden *kellemesebb* énekhang *szenzációs*, minden *sikerültebb* fénykép *szenzációs*; de *szenzációs* az *ízletes* csirkepaprikás, a *csinos* ruha, az *értelmes* eb, a *mokány* béreslegény, a *gyönyörű* kilátás, az *ízletes* lakás, a *pompás* időjárás, és *szenzáció* minden *szörnyű* gaztett, minden *korszakos* találmány, minden *váratlan* sporteredmény, minden *szokatlan*, *föltűnő* eset, minden *csodálatos*, *bámulatos*, *ámulatos*, *nagyszerű*, *remek*, *dicső*, *káprázatos*, *megdöbbentő*, *elképesztő* és *szertelen* dolog. A *szenzáció* — *Szenzáció* — mint valami óriási mesebeli szörnyeteg, úgy nyeldesi feneketlen beldőjébe mindazt a fogalmat (s vele együtt mindazt a szót), amelyhez az érdekesség, nagyság, csodálatosság, figyelemreméltóság vagy rendkívüliség fogalmi jegye bármi lazán is hozzátapad. Éheztessek ki, ne áldozzunk többé magyar szót telhetetlen falánkságának!

Lássunk a *programmra* néhány példát: „Tanácskozás a mezőgazdasági *programmról*.“ Magyarul: *feladatokról*, *tennivalókról*, *munkarendről*, *munkatervről*. (Példánkban a *programm* jelentése elmosódott, pontos értelmét magából az idézett címből meg sem állapíthatjuk. Ezzel szemben a felsorolt magyar kifejezések teljes, sőt a másodlagos fogalmi jegyekre nézve elkülönítő értékűek.) „K. B. miniszter *programmot* adott Szolnokon.“ Azaz *munkatervet*. „Vasárnapi számunkban közöljük a visegrádi hajókirándulásunk végleges *programmját*.“ Magyarul: *tervét*, *tervezetét*, *útíttervét*, *útirendjét* vagy egyszerűen csak *rendjét*. Igazán oktan dolog, hogy *rend* szavunkat ennyire elhanyagoljuk. A *menet*-

*rend* helyett is teljesen fölösleges erőlködés programmot írni. „A filléres gyors vasárnapi *programmja*.”

Alig kezdünk bele valamely vezércikk olvasásába, ha az első sorban még nem is, de a harmadik-negyedikben már egészen biztosan belebotlunk valamely összekuszált *probléma*-ba, amelyet nagy igyekvéssel oldozgat a cikkező. Tanulmányok, értekezések és elmefuttatások címét meg el sem lehet képzelni a *probléma* szó nélkül. A legmindennapibb *dolog*, *föladat*, *kérdés*, *tétel*, *megoldanivaló* egyaránt magára ölti a probléma súlyos, tekintélyparancsoló díszöltönyét. Sokszor nincs is szó tulajdonképpen semmi *megfejténi való*, *nagyjelentőségű kérdésről*, a *probléma* mégis trónt követel magának. Ma már magán- és közéletünknek egyetlen *fogas kérdése* sincs, de vannak súlyos *problémáink*. Napjainkban senki sem dolgozik már valamely *megfejtésre váró tételen*, *kérdésen*, hanem *problémákon*, úgyhogy szinte súlyos és nem mindennapi *probléma* lesz a *probléma* szó kiverése a megproblémásodott magyar fejekből.

Minden idegen szóra, főképp azokra, amelyek nem tárgyi, hanem elvont fogalmat jelölnek, aligha lehet egyértékes magyar kifejezést találni, mert a magyar szó, mint előttünk tökéletesen világos értelmű s jelentésében megmerevedett szó, sohasem bír annyi jelentésárnyalatot magába olvasztani, mint az idegen. Az idegen szóalak ugyanis, mint-hogy eredeti jelentése nem nyomul tudatunk előterébe, nekünk csak olyan, mint valami üres tartály, amelybe olyan jelentéstartalmat öntünk, amilyent a vele kapcsolatos szöveg éppen kíván. Az idegen szónak ez a fogalmi gazdagíthatósága, illetőleg gazdagsága azonban a jelentésbeli határozottság, a szabatosság, a finom tartalmi és hangulati árnyalat rovására megy. Az idegen szavak fölös pártolásával tehát mondanivalónkat nemcsak formai, hanem tartalmi tekintetben is veszélyeztetjük.

*Frey Antal.*

**Makáber, herb és társai.** A Nyugatban jelent meg névtelenül a fenti cím alatt a következő cikk-ecske: „Egyik igen elevenen szerkesztett irodalmi folyóiratunk lapjáról szedtem össze ezt az épületes kis gyűjteményt: *intervju*, *kurzus*, *instanciázás*, *apakomplexus*, *gesztus*, *anabazis*, *kóter*, *lar-moyant*, *melodráma*, *belletrisztikus*, *pamflet*, *klasszikus*, *klasszifikálhassuk*, *propaganda*, *humánus*, *tendencia*, *generalizálja* *kvalitás*, *tartúffősködő* *prüdéria*, *krimen*, *fantázia*, *szófigura*, *morbid*, *makáber*, *fázis*, *aposztrofálja*, *misztifikáció*, *szexuális közmorál*, *milió*, *sarzás*, *herb szüziesség*. Meg kell jegyezmem, hogy a cikk magyar nyelven volt írva. A szerzője legalább is meg merne esküdni rá, hogy magyarul írt. Hát nem furesa és megbotránkoztató ez a tudatos nyelvrontás? A cikk szerzője művelt magyar ember, és az ember

úgy érzi, hogy hajuknál fogva rángatja elő az idegen szavakat, talán hogy még műveltebbnek lássék, és nem gondol arra, hogy cikke így nehezebben érthető, mint ha magyarul írta volna meg. Hát nem szomorú, hogy az ilyen kihágás büntetésére nincsen hatóság?”

A Nyugat cikkeeskéjével teljesen egyetértünk, legfeljebb egy kissé túlságosan szigorúnak tartjuk. Azonkívül a hatóságokat persze jobb, ha mellőzzük. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy nyelvünknek ez a rákfeneje, úgy látszik, oly nagy mértékben elhatalmasodott már, hogy a Nyugat szerkesztői sem tudják lapjukat tőle tisztán tartani, mert ugyanannak a Nyugatnak ugyanabban a számában egy találomra kiragadott rövid bíráló cikkből a következő idegen szavakat írtuk ki: *dialektikus materializmus, transzcendentalizmus clairobcurje, intellektuális bátorság, kardinális probléma, szubjektív, koncepció, expozíció, szuggesztivitás, klaviatúra, misszió, realitás, partner, karakterábrázolás, pregnáns, produktum, atmoszféra*; azonfelül van a cikkben egy sereg oly idegen műszó is (*szkepszis, miszticizmus, líra, materialista, energia, allegorikus, kritika* stb.), amelynek használatát nem lehet rossz néven venni. Csupán annak bizonyítására említettük meg ezt a kis fonákságot, mennyire kell mindnyájunknak tollunkra és nyelvünkre ügyelnünk, hogy valóban magyarul írjunk. B.

**Trolleybus.** Nemsokára járatni kezdik Budapesten azt a közlekedő eszközt, amelyet Angliában *trolleybus*-nak vagy *trolley*-nak neveznek. Ha hamar nem teszünk róla, akkor nyelvünk rövidesen „gazdagodni” fog egy újabb idegen szóval. Az istenadta nép *trolláj*-nak fogja mondani, mások nagy előkelően iparkodni fognak, hogy angol módra ejtsék ki *trali*-nak.

Meg kell előzni ennek az idegen szónak a befurakodását. Magyar szót kell már most helyette alkalmazni. Hogy melyiket, azt könnyen megtalálhatjuk. Mi is az a *trolley*? Felsővezetékes villamos, olyan, amilyen a pesti utcákon mindenütt látható, csak éppen nem sínen fut, hanem sínek nélkül, gumikerekeken, mint a gépkocsi. Tehát mi a *trolley*? *Gumikerekű villamos*, vagyis röviden: *gumikerekű*. Ezt a nevet javasolom, és kíváncsún tartom, hogy a Beszkrát és az illetékes szervek már most ezt a nevet használják.

Az örök bírálógatók és kifogásolók persze bizonyára azt mondják rá, hogy össze lehet majd tévesztetni a békeidők gumikerekű bérkocsijával. Pedig nem lehet összetévesztetni, mert az a gumikerekű (a „gumirádli”) ugyanúgy meghalt, mint a batár vagy a póstakocsi. De aki fél az összetévesztéstől, az mondhat *gumikerekű villamos*-t, és hivatalosan is használhatják ezt a nevet. A *villamos* szó



úgyis le fog mellőle kopni, mint magáról a *villamoskocsi* szóról a *kocsi* vagy például a *fogaskerekű vasút* mellől a *vasút*.  
*Winter István.*

Én a következőket ajánlom: *villamos* vagy *villanyos gépkocsi, villanyos batár*. Villanytelepes (akkumulátoros) gépkocsik ma már nincsenek forgalomban, tehát az ajánlott szavak használata semmiféle félreértést sem okozhat.

*Rubinyi György.*

**Az elnémitott magyar szó.** Ez a címe egyik elterjedt napilapunk ama vezércikkének, mely a cseheknek a kisebbségi magyar sajtó elleni cselvetéseiről rántja le a leplet. De miközben az író a magyar szó és szellem védelmében derekasan forgatja a tollat, ő maga is némaságra kárhoztat egy jó csomó magyar szót, mert csakúgy hemzsegnék cikkében a teljesen fölösleges idegen szavak: *bürokrata, diploma, apparátus, kulturális, kultúr*(kapcsolat), *propaganda, szuggesztió, frazeológia, orgánus, reprezentál, demoralizál, taktika, trükk, prozelita, inferiális, cenzúra, sovénizmus, téma, radikális* stb. Ezek közül is egynémelyik kétszer-háromszor is szemünk elé éktelenkedik. Nem sorolom ide a cikkeknek azokat az idegen szavait, amelyeknek pótlása már egy kissé nehezebb földadat lenne. Ám éppen egy ilyen tárgyú cikkben méltó és hozzáillő volna, ha tökéletes magyarsággal adnák hírül odatúlra, hogy mentül ádázabban vicсорognak ellene, mentül több szennyet szórnak reá, annál tisztábban és tündöklőbben ragyog a magyar szó a magyar gondolat megvilágosítására.  
*Frey Antal.*

**Mellette jobbra. Tőle balra.** Ezt olvassuk lapjainknak több személyt ábrázoló képei alatt, de ha véletlenül nem ismerjük a „jobbra” vagy „balra” levő személyek közül legalább az egyiket, nem tudhatjuk, melyik személy kicsoda, mert a megjelölés helytelen.

Nézzük csak, mit kell a címül írt kifejezéseken érteni, ha személyről, nem pedig élettelen tárgyról van szó. Valakitől balra áll az, aki az illető személynek bal karja felől van, jobbra pedig az, aki annak a jobb karja felől látható. Ugyanez érvényes akkor is, ha képen látható személyt akarunk megjelölni. A képekhez fűzött magyarázat azonban éppen az ellenkezőjét mondja, vagyis a *nézőnek*, nem pedig a képen látható személynek a karja szerint jelöli meg a szóban levő egyént. Ez azonban helytelen, mert pl. valamely katonai, tornász- vagy más csapattal szemben álló vezénylő egyén nem a *maga* bal karja irányában kívánja a fordulatot, amiddőn „balra át”-ot vezényel, hanem az előtte állók bal karja, vagyis a maga jobb karja felé eső irányban, esetleg mutatva is ebbe az irányba. Egyik franciaországi kormányvál-

ság alkalmával csak az *Illustration* elolvasása után tudtam ebben a francia képes lapban és a magyar lapokban is közölt ugyanabból a képből megállapítani, hogy a köztársasági elnök mellett kétfelől álló, előttem egyaránt ismeretlen két úr közül melyik az új miniszterelnök, mert ez utóbbit a budapesti lapok a képeik alatt olvasható tájékoztató szövegben mint a köztársasági elnök „mellett jobbra” állót jelölték meg, pedig a francia lap szövege szerint az új miniszterelnök a köztársasági elnök „balján” (*à son gauche*) levő egyén volt, a köztársasági elnök „jobbján” levő úrra pedig azt mondotta a francia lap, hogy *à droite*.

Javaslom tehát, írjuk így: „középen X. Y., jobbján (vagy balján) N. N.”, vagy lehet így is: „középen X. Y., jobbra (vagy balja) felől N. N.”, és akkor — azt hiszem — nem lesz kétséges, ki van jobb felől, ki bal felől. Csak életelen tárgyakra lehet azt mondani, hogy „a képen balra” (ez egyúttal a *nézőnek* is a bal karja felé van). Kivétel az oltár; ennek a néző bal karja felé eső része — az evangéliumi oldal — az oltárnak jobb oldala. P. V.

**Merre jár a villamos?** A villamoskocsikon ilyen útjelző felírások olvashatók: *Orczy-térről Baross-utcán át József-körútig* vagy: *Kálvin-térről Kecskeméti-u. és Irányi Dániel-u. át Eskü-térig*. Ez a fogalmazás eltakarékoskodja a névelőket. Lehet a tér neve *Orczy-tér*, *Eskü-tér*, az utcáé *Baross-utca*, *Kecskeméti-utca* stb., de azért a villamoskocsi az *Orczy-térről* indul, a *Baross-utcán* halad s az *Eskü-térig* közlekedik. Az élőbeszédben senki sem mondja ezeket névelő nélkül, mert a határozott névelővel utalunk az illető terek és utcák ismert voltára. Mire való hát nyomtatásban eltakarékoskodni ezt a nyelvi árnyalatot?

De van e felírásokban nyelvi szempontból veszélyesebb hiba is: az *át* névutónak eredeti értelméből való kiforgatása. Nézzük csak néhány példán, mi az *át* szavunk helyes értelme. Hidat verünk a folyón *át*, a cérnát *áthúzzuk* a tűn, *átmegyünk* a töltésen, a síneken stb. Ugyebár az *át*-tal sohasem hosszában, hanem keresztben haladó irányt jelölünk? Ha nem keresztirányról van szó, akkor az *át*-ot rögtön felváltja a *hosszában* vagy *végig*. Így dalolunk: „A Csap-utcán végestelen *végig* | Minden kis kapuban virág nyílik”. Mármost ha azt olvasom, hogy a kocsí „a Baross-utcán *át*” közlekedik, joggal kérdezhetem: „Keresztezi az a kocsí a Baross-utcat?” Felelet: „Nem, hosszában fut rajta végig.” A Kecskeméti- és az Irányi Dániel-utcán *át* is csak akkor járhatna a villamos, ha ez a két utca párhuzamos volna egymással, de mindnyájan tudjuk, hogy ezek az utcák egymásnak folytatásai, s a villamos sín párja hosszában van rajtuk lefektetve. A kocsikat tehát vezessük csak a sí-

nek hosszában, a síneken végig, ne rajtuk keresztül, mert akkor könnyen a rátótiak hírébe keverjük a budapestieket. A villamosjáratok szakaszait pedig jelöljük helyesen így: „Az Orczy-térről a Baross-utcán *végig* a József-körútig.“

*Dongó Orbán.*

Ha a villamos a közbeeső utcán nem megy egészen végig, hanem csak egy darabig halad rajta, akkor természetesen el kell hagyni a *végig* szót.

Az *át*-ról eszembe jut, hogy a MÁV is takarékoskodik, mégpedig a ragokkal. A vasúti jegyekre ilyesmik vannak rányomtatva: *Pusztaszabolcs át, Vámosgyörk át, Sárbogárd át*. Mi ennek az oka? Talán attól tart a MÁV, hogy ha a nyelvszokásnak megfelelően ezt olvassuk a jegyen: *Pusztaszabolcson át, Vámosgyörkön át, Sárbogárdon át*, akkor azt fogjuk hinni, hogy azoknak a községeknek nem *Pusztaszabolcs, Vámosgyörk, Sárbogárd* a nevük, hanem *Pusztaszabolcson, Vámosgyörkön, Sárbogárdon*? N. J. B.

**Az nem létezik.** A néhány év óta járványszerűen elterjedt *nem létezik* szólást nem egyszer megrótták mint a német *das existiert nicht* fordítását ilyen kapcsolatokban: „*az nem létezik*, hogy illedelmesen köszönne“; „*az nem létezik*, hogy otthon találjad“. De nemesak a szóhasználat magyartalan, hanem a hangsúlyozása is. Így hangsúlyozzák: „*az nem létezik*“, talán a német „*das existiert nicht*“ mintájára. A magyarban a *nem* tagadó szócskára esnek a hangsúly, mint mindig, valahányszor a tagadás a pusztá igére vonatkozik, pl: „*nem* írok, *nem* olvasok“; „*nem* fordul elő, hogy illedelmesen köszönne“. Mintha hatásosabbnak tetszenék beszéldünk, ha mondatunknak nem az első szavára tesszük a nyomatékokot, ahogy a magyar hangsúlyozás megköveteli, hanem hátrább vetjük. Az utánzás természetesen nem tökéletes, mert a magyar igében az első szótagra kell a hangsúlynak esnie így is, de az ilyen beszéd („*az nem létezik*“) mégis hasonlít a német mondat hangsúlyozásához. Félő, hogy az ilyen idegenszerű mondathangsúly nem marad elszigetelt jelenség. Szenvedélyes kifakadásokban többször hallani ilyesfélét: „*nem értem, hogy mondhat ilyet*“; „*nem képes rendesen viselkedni*“. Egy ismert szónokunk rádióbeszédében hallottam egyszer ilyesféle mondathangsúlyt: „Az Isten *nem engedi*...“ Az illető szereti a daktilusos hanglejtést, talán ez csábította a *nem* háttérbe szorítására, de ez a mondathangsúly veszedelmesen hasonlít a „*nem létezik*“-féléhez, amely, sajnos, már nagyon is létezik.

*Kardeván Károly.*

**Kicsinyje, nagyja.** „*Kicsinyje, nagyja beteg*.“ Ez magyartalan beszéd; nem más, mint a német „*gross und klein*

ist krank". A falusi nép így mondja: „*örege, apraja* beteg". Az *öreg* ebben az esetben nem öregséget jelent, hanem csak annyit, hogy *felnőtt*; az *apró* pedig egyértelmű azzal, hogy *gyermek*, p. o. *öregmise, öregujj* (lábhüvelyk), *aprószenetek, apróságok* (gyermek).

De ha valaki mégis csak a *kicsiny* és a *nagy* szóhoz ragaszkodik, akkor sem *kicsinyje, nagyja* a helyes, mert ez nagyon döcögősen hangzik, azonkívül nyelvtani szempontból is hibás, hanem így kell mondani: *kicsinye, nagyja*.

Csillag Gyula.

Ne siessünk rászütni a németesség bélyegét a *kicsinyje, nagyja* kifejezésre, hiszen egyrészt a német is mondja: *alt und jung* (öreg és ifjú), másrészt a megrótt és az ajánlott kifejezésben tulajdonképp rokonértelmű szavak vannak, mert *öreg* itt annyi, mint *nagy*, *apró* pedig annyi, mint *kicsiny*. Nemcsak azt mondhatjuk, hogy *öregapó, öreg hiba*, hanem azt is, hogy *nagyapó, nagy hiba*; az *öreg* a *nagy* helyett régies és népies ízű. Az *apró* szónak is azért lehetett a régi nyelvben *gyermek* jelentése, mert a gyermekek a felnőttekhez képest aprók, vagyis kicsinyek. Arany János is használja a megrótt kifejezést: „... az egész honi birodalom s irodalom *nagyja-kicsinyje* futva-futnak" (I. Magyarosan II, 28), „S a két ház, *kicsinye, nagyja* Összehorgolnak keményen" (A fülemile). Van a kifejezésnek ilyen változata is: *apraja-nagyja*.

Hogy a *kicsinyje, nagyja* „nagyon döcögősen hangzik“, ez az állítás semmivel sincs megokolva, de nem is lehetne megokolni. Nyelvtani hiba pedig miért volna benne? Hiszen némely szóhoz kétféle alakban is hozzájárulhat az egyesszámi harmadik személyű birtokos személyrag, pl. *bánata* vagy *bánatja, szaka* vagy *szakja, tanára* vagy *tanárja* egyaránt lehetséges.

N. J. B.

**Felszólító mód a jelentő mód helyett.** Nehány év óta nagyon elharapódzott a társalgás nyelvében, sőt a hírlapok nyelvébe is belopódzott az a népnyelvi jelenség, hogy a *-t, -st, -szt* végű igék tárgyas ragozásában összekeverik a jelentő mód némely alakját a felszólító mód megfelelő alakjaival. Pl. a leány rögtön *kinyissa* az ablakot és észreveszi... (helyesen: *kinyitja*). A szerződést ma *megkössük* (*megkötjük*). Ha *elbocsássa* a szolgát... (*elbocsátja*). A szöveget előbb *lefordítsuk*, azután... (*lefordítjuk*). A víz *eláraszsa* az Alföldet (*elárasztja*). A gyűlést most mindjárt *megtart-suk* (*megtartjuk*). A fejezetet *felosszuk* három részre (*felosztjuk*).

Az irodalmi nyelv és a művelt köznyelv nem engedi meg, ezt az összekeverést, hanem pontosan megkülönbözteti

egymástól az idetartozó igék jelentő módbeli és felszólító módbeli alakjait.

Vöőné Pécs Mária.

*Látja, látjátok, látják* helyett igen sokan — már tanártól is, paptól is hallottam — azt mondják: *lássá, lássátok, lássák; nem tudhatjuk* helyett pedig: *nem tudhassuk.*

Köszeghy István.

Igy van több nyelvjárásban (l. Klemm: Magyar történeti mondattan 68). Az irodalmi nyelv kerüli ezt a használatot, de a mindennapi beszédben szoktuk mondani kedélyes hangon: nem *lehessen* tudni.

N. J. B.

**Keresetet indít, megpöröl valami re.** Törvénykezési nyelvünkben mind sűrűbben halljuk: a felperes 600 P-re indította a keresetét; az alperest birtokba helyezésre vagy pénzbeli teljesítésre perelte meg. — Nézetem szerint kár volna ezekkel a teljesen szokatlanul hangzó kifejezőmódokkal a régi, megszokott s magyarosság szempontjából nem kifogásolható szerkezeteket kiszorítani: „600 P (tőke és jár.) *erejéig*“ vagy „birtokba helyezés (és jár.) *íránt*“ indította keresetét, illetőleg perelte meg.

Jánosi József.

Aki mást pörrel akar rákényszeríteni arra, hogy fizessen neki 600 pengőt, az azt akarja, hogy a bíróság kötelezze az illetőt a 600 pengő megfizetésé-re. Nyilván ebből a kapcsolathoz vették át a -re ragot az ilyen szerkezetbe is: megpöröl valakit 600 pengő-re. Egyébiránt a pöröl igének közönséges vonzata az -ért rag: *Semmiségért megpörölni.* Vagy megenni, vagy megölni. Egymást korántsem akarja (Arany: A fülemile).

N. J. B.

**Nyélbe üt, nyélbe süt.** Gyakrabban halljuk az elsőt, pedig a második a helyes. Arról mondjuk, hogy *nyélbe süti* a dolgot, aki megcsinálja, végbeviszi, mint a mester, aki kalapácsot, baltát, fokost készít és munkáját akkor fejezi be, amikor a megtüzesített kalapács stb. fejébe belesüti a fanyelet. A megtüzesített vas kitágulásakor bevert fát a kihűlt vas úgy megszorítja, hogy csaknem eggyé válnak. Tehát a mester csakugyan *belesüti* a fanyelet, mert a nyél ilyenkor úgy serceg, úgy füstöl, mintha sütnék.

Rexa Dezső.

Nyelvtörténeti Szótárunk a *nyél* címszó alatt ilyen példákat idéz a XVII. századbéli Geleji Katona Istvánból: „Más *nyélben* szögezé szekercéjét.“ „Más *nyélben* üti szekercéjét.“ A Magyar Tájszótár Komárom megyéből közli a *nyélbe süt* változatot, Mezőtúrról pedig ezt: *nyélbe üt.* A *nyélbe üt* szólás tehát nem mai keletű. Meg kell gondolnunk továbbá azt is, hogy baltát, ásót, kapát stb. megtüzesítés nélkül is rá lehet erősíteni a nyelére, sőt ma talán ez

a gyakoribb eljárás, ennélfogva ne helytelenítsük a szólásnak ezt a változatát: *nyélbe üt*. N. J. B.

**Arc.** Egy természetrajzi tankönyvben a következő mondat olvasható: „A juh szájában és orrlyukában a juhbögöly lárvája él. A kifejlett légy petéit a juh *arcába* fröcsköli.“ Szerintem a juhnak vagy egyáltalán az állatnak csak *feje* és *pofája* van. Azért teszem ezt szóvá, mert nemcsak ebben a tankönyvben, hanem az újságokban is találkoztam már kedves *arcú* kutyákkal, lovakkal, sőt madarakkal is.

Vad Mihály.

A nép fia csakugyan tesz olyan különbséget, hogy az embernek *képe* van, a lónak meg *pofája*, de azért fecskének vagy kanárinak a pofájáról mégsem szoktunk beszélni. A *pofa* durva szó, az írók és a beszélők tehát igyekeznek a fogalmat enyhébben kifejezni. Például ha valami kis kutyáról beszélünk, legalább a kicsinyítő képzővel csökkentjük a *pofa* szó nyersességét: Kedves *pofikája* van. Arany János is szelídebb szóval él *A vén gulyás temetése* c. költeményében: S a lágy szívű barmok, mintha búsulnának, Mind olyan ostoba *képeket* csinálnak. — Nem kell hát oly határozottan elítélni a szóban forgó kifejezésbeli gyöngédítést. N. J. B.

**Felvág, felvágó, felvágás.** Ez az újabb nyelvrák kezd veszedelmesen terjedni, leginkább a sajtó útján. A német *aufschneiden* (*Aufschneider, das Aufschneiden*) szolgai fordítása ebben a jelentésben: *nagyot mond, lódit, henceg* stb. Mintha nem volna elég magyar szó rá, mégpedig igen jó! Kertész Kálmán.

**Négy „és“ hat az tíz.** Kereskedelmünk nyelve, fájdalom, már régóta és még most is a szolgai fordítások nagyszótára (persze németből). Még *összeadni* is németül adnak össze a magyar kereskedők: „négy és hat az tíz“. holott a magyar nyelvnek valósággal külön szava van az összeadásra: a *meg*! Kertész Kálmán.

**Mulva, után.** A németnek mind a kettő *nach*, de a magyarban nem lehet a kettőt össze-vissza használni. A *mulva* névutóval időmérést fejezünk ki, az *után*-nal csak rákövetkezőt: egy *pillanat* (*perc, óra, nap, hét, hónap, év, évtized* stb.) *mulva*. „Így szólott Miklóshoz egy kis idő *mulva*“ (Arany: Toldi IV, 8). Farsang *után* nagybőjt következik. tavasz *után* nyár. Egy *év mulva* lejár a váltó. Ellenben: „Év *év után* gyorsan lejár“ (Arany: Keveháza). „Szület *után* lesz az esküvőm.“ Ellenben: Két hét *mulva* lesz az esküvőm. — Egy hónapi együttélés *után* elváltak. Ellenben: Egy hónap *mulva* elváltak. — Egy év eltelte *után* nem érvényes. Ellenben: Egy év *mulva* nem érvényes. — Két

óra *után* indul a vonat (az *óra* szó itt nem időközt jelent, hanem időpontot). Ellenben: Két óra *mulva* indul a vonat.

Nem magyaros tehát az ilyen beszéd: „Néhány nap *után* megérkezett.“ Helyesen: Néhány *nap mulva* vagy néhány *nappal azután*. „Öt perc *után* grammofonlemezeket közvetítünk.“ Helyesen: Öt perc *mulva*. De kifogástalan ez a mondat: „Rövid szünet *után* folytatjuk hangversenyünket.“ Itt ugyanis nem időmérést fejezünk ki, hanem csak azt, hogy mi lesz a műsor szünetelése, a szünettartás *után*. „Szünet *után* hangverseny következik“, ez éppoly helyes, mint: „Munka *után* édes a nyugalom.“

Az *előtt* névutó használatában is van efféle különbség. Ha időpontot jelölünk meg, így beszélünk: újév *előtt*, két óra *előtt* öt perccel; ha pedig időközt jelentő főnév szerepel a kifejezésben, akkor így mondjuk: tíz évvel *czelőtt*, két órával *czelőtt*.

**Jó parti.** Hogy mondjuk magyarul, nőről vagy férfiről szólva: jó (*kitűnő*) *parti*?

Eszembe jut egy nóta: „Szép is vagyok, jó is vagyok. Szeretőnek való vagyok.“ Dolgozzuk át egy kissé ezt a nótát az apróhirdetések házassági rovatának szellemében: „Gazdag, szép, jó s művelt vagyok, *Kimondott jó parti* vagyok.“ Lám, máris helyben vagyunk! Azt gondolom tehát, hogy a jó (*kitűnő*) *feleségnek való* vagy *férjnek való* nem volna éppen rossz magyarítás, de azért aki jobbat tud, mondjon jobbat.

**Magyar szavak.** Egy olvasónk szívésségéből megkaptuk a chicagói Otthon (At Home) című magyar hetilapnak 1933. szeptember 3-i számát. Erdélyi-Magyar Péter azt írja benne, hogy egy falusi legény mondta egyszer a *grammofon* hallgatása közben: „De szépen szól a *dalológép*!“ Egy falusi asszony pedig így szólt a lányához: „Kint szárad a kerítésen a *mellesszoknyád*“ (azaz: *kombinéd*).

**Bécs vagy Wien?** *Zelovich Kornél* műegyetemi tanár mint felsőházi tag beszédet mondott az 1933/34. évi költségvetésről szóló törvényjavaslat felsőházi tárgyalása alkalmával. Fölszólalásának végén kiemelte azt, hogy a magyar posta mily követésreméltó módon törekszik szabályzataiban a jó magyarságra (l. Magyarosan II, 46). Fölkérte a kereskedelemügyi minisztert, ejtse módját, hogy a főbbi közlekedési vállalat és intézmény is kövesse a posta dícséretes példáját. Különösen figyelmébe ajánlotta a miniszternek nemzeti önértékünknek azt a csökkenését, amely abban nyilvánul, hogy közlekedési vállalataink következetesen mellőzik az idegen városoknak magyar nevét. pl. a magyar

vasúti menetrendekben csak *Wien* fordul elő, *Bécs* teljesen ismeretlen név; az Osztrák-Magyar Monarchia idejében még *bécsi* hajóállomásunk volt, ma pedig már csupán *wieni* van; továbbá a Királyi Magyar Automobilklub által a kereskedelemügyi minisztérium épülete mellett fölállított útjelző tábla sem ismeri *Bécs*-et és *Zágráb*-ot, hanem csakis *Wien*-t és *Zagreb*-et. Más nemzetek nem mondanak le ilyen könnyen saját szavaikról. A franciák, a németek a maguk nyelvén nevezik meg az idegen városokat, legföljebb zárójelben teszik oda az idegen nevet is. „Nincsen tehát olyan nemzetközi megállapodás, amelyre helytelenül hivatkozni szoktak, hogy a nagy városokat a menetrendben az illető országban használt elnevezéssel kellene feltüntetni.“ (Künlönlönyomat a Felsőháznak 1933. június 22-én tartott üléséről szóló értesítéből.)

**Nyelvhelyességi Tanácsadó Hivatal.** A Német Akadémiának egyik ülésén nemrégiben azt javasolták, hogy szervezzenek oly állami hivatalt, amelynek feladata a német nyelv gondozása (*Reichsamt für die deutsche Sprache*). Nem új intézményről van szó, hanem csak arról, hogy hivatalosan is elismerik a német nyelvművelő egyesületnek már régóta működő tudakozó irodáját (*Auskunftsstelle des Deutschen Sprachvereins*). Ez az iroda Berlin-Lichterfeldben van; természetesen csak tanácsot ad, tanít és ajánl, de nem parancsol, mert nyelvi kérdésekben nem is lehet parancsolni, hanem a nyelvhasználat dolgában fölmerülő kétértelműségeket igyekszik tisztázni és eloszlatni. Ki levélben fordul hozzá, ki telefonon, ki személyesen megjelenve. A társadalomnak minden rétegéből jelentkeznek kérdezősködők: tisztviselőknek, tanítóknak és tanároknak, kereskedelmi alkalmazottaknak, egyesületeknek, vállalatoknak, hivataloknak, minisztériumoknak egyaránt vannak nyelvi kérdéseik. Némely tanácskérő mindjárt egy tucat kérdéssel ostromolja az irodát, sőt akadt egyszer egy olyan levél, amely 54 kérdésre kért választ!

Évenként több ezer kérdésre válaszol az iroda díjtalanul, de ezeken az apró-cseprő útbaigazításokon kívül még másféle munkát is végez. Átvizsgál törvényjavaslatokat, rendeleteket, szabályzatokat, hatósági hirdetményeket, fontos szerződéseket, kijavítja bennük a nyelvi és fogalmazásbeli hibákat. Néhány évvel ezelőtt a birodalmi munkaügyi és belügyminisztérium egy kézikönyvet rendelt meg a tisztviselők számára a hivatalos nyelv megjavítása végett. Ennek eredményeképp jelent meg 1931-ben hetvenezernél több példányban a hivatalos nyelv útmutatója (*Fingerzeige für die Gesetzes- und Amtssprache*).

Ha csakugyan megvalósul az állami nyelvművelő hi-



vatal (*Reichssprachamt*) terve, szorosan együtt fog működni az előadó művészetek intézményeivel is: a színházakkal, a Rádióval és a filmgyárakkal, hogy támogassa őket az élőnyelv gondozásában. (L. *Egon Larsen: Schiedsgericht für gutes Deutsch.* Berliner Tageblatt, 10. Juni 1933, Nr. 267, Morgen-Ausgabe, 1. Beiblatt.)

**Lapszemle.** A Nyugatban és a Pesti Hírlapban élénk és tanulságos eszmecsere folyt a nyelvművelő mozgalomról, valamint a pesti nyelvről. A hozzászólások így következtek egymás után: *Schöpflin Aladár:* Nyelvművelés (Nyugat 1933. márc. 1., 273—77. l.). *Kosztolányi Dezső:* Bábel tornya (Pesti Hírlap 1933. márc. 25., ápr. 2.). *Schöpflin Aladár:* Nyelvművelés (Nyugat 1933. ápr. 16., 481—85. l.). *Kosztolányi Dezső:* Nyelvművelés (uo. 1933. máj. 1., 503—14. l.). *Schöpflin Aladár:* A nyelvművelési vitához (uo. máj. 16.—jún. 1., 649. l.). *Balassa József:* Az író és a nyelvhelyesség (uo. aug. 1—16., 113—19. l.). *Illyés Gyula:* Pusztulás (uo. szept. 1—16., 192—95. l.). *Schöpflin Aladár:* A nép, a nyelv és a főváros (uo. okt. 1., 272—73. l.). *Balassa József:* Van-e pesti nyelvjárás? (uo. okt. 16., 379—80. l.).

*Tóth István* egyetemi tanár a Budapesti Kir. Orvosegyesület idei közgyűlésének nyelvünk szeretetétől áthatott elnöki megnyitójában azt javasolta, hogy az egyesület igazgatósága alakítson nyelvművelő bizottságot a magyar orvosi nyelv megtisztítása végett. (Különlenyomat az Orvoseképzés 1933. évi 4. füzetéből.)

A Budapesti Orvosi Újságban *Frey Antal* helyes okfejtéssel ismerteti a magyar orvosi szaknyelv művelésének módjait és kellékeit. Sürgeti olyan új orvosi neveskönyv kiadását, amely a szakszótáron kívül általános nyelvhelyességi útbaigazításokat is tartalmaz és részletesen tárgyalja a magyar szóalkotást. (Orvosi szaknyelvünk fejlesztése. XXX, 893—96.)

A Magyarországon *Kardeván Károly* megrója azt az ízléstelen divatot, hogy sokan valósággal hajhásszák a durva szavakat. A „művelt“ társalgás nyelvében csakúgy röpködnek az efféle vaskosságok: *hülye, hülyeség, röhej, átpofoz (átdolgoz írói művet), bedöglük, döglük utána, szívődöglesztő.* Az úgynevezett jó társaságokban „jó *pofák* szép és *ronda* nőkkel *hülyéskednek, röhögnek, röhécselnek*, míg a háziasszony *ki nem döglük* az örült ricsajban és bájos *pofával ki nem rúgja — a disznókat*“. (Durvasági hullám társalgási nyelvünkben. 1933. jún. 6., 8. l.)

A Nyelvművelő Bizottság 1933. október 25-én *Szinnyei József* elnöklete alatt ülést tartott. A bizottság még május havában körlevelet küldött különféle tudományos társasá-

goknak és ipartestületeknek, a tudományos társaságokat fölkérte a szakjuk körébe vágó magyar tudományos műszavak jegyzékének összeállítására, az ipartestületeket pedig a magyar mesterszavak fölkarolására s az iparosság körében való terjesztésére. Mint a válaszokból kitűnik, ezt a körlevelet a tudományos társaságok is, az ipartestületek is nagy megértéssel fogadták, mindannyian lelkes készséggel vállalkoznak rá, hogy közreműködnek a magyar tudományos és ipari szaknyelv fejlesztésében.

*Káán Károly, Zelovich Kornél, Szinnyei József, Zolnai Gyula és Hegedüs Loránt* fölszólalása után elhatározta a bizottság, hogy fölkéri a minisztériumokat, a tudományos társaságokat, valamint a Rádió vezetését azoknak a teljesen fölösleges idegen szavaknak kerülésére, amelyek miatt már meglévő magyar szavakat hagyunk veszendőbe menni; a napilapokat pedig újra fölkéri a bizottság, hogy ne mellőzzék Bécs-et, *Lipcsé-t, Boroszló-t* és más ilyen magyar városneveinket *Wien, Leipzig, Breslau* stb. kedvéért.

Egyhangúlag hozzájárult a bizottság ahhoz, hogy a kisszakaszjegy magyar nevéül a *tantusz* helyett az önként kínálgató *hatos* elnevezést ajánlja a Beszkárt igazgatóságának és a nagyközönségnek. A *Racionalizálási Bizottság*-nak magyar szóval való megjelölésére *Hegedüs Loránt* a *Beosztó Bizottság* nevet ajánlotta, *Zolnai Gyula* pedig ezt: *Egyszerűsítő* vagy *Célszerűsítő Bizottság*.

\*

1933. november 29-én *Szinnyei József* elnöklete alatt tartott ülésén a bizottság hivatalos nyelvünk magyarosabbá és egyszerűbbé tételének kérdésével foglalkozott *Zolnay Ödön* miniszteri tanácsosnak a földművelésügyi miniszterhez benyújtott munkájával kapcsolatban. *Kenedy Géza* arra nézve terjesztett elő javaslatot, hogyan lehetne a népnyelv alkalmas szavaival és szólásaival az irodalmi nyelvet gazdagítani, *Zolnai Gyula* pedig folyóiratunk hathatósabb terjesztése ügyében tett indítványt.

N. J. B.

## Üzenetek.

Cs. F. K.-nak. Köszönjük az üdvözlést. A beküldött szilágysági tájshókat átadtuk a Magyar Nyelv szerkesztőségének. — „Egyik boltból remekművű pipával *tért ki*.” Csakugyan szokatlan ez a szóhasználat *tért vissza* vagy *jött ki* helyett. Azt ugyan mondjuk, hogy „*betért* a boltba”, de azt nem, hogy „*kitért* a boltból”. *Kitér* az ember *valaki*-nek vagy *valaki* elöl, *kitér* az útból, *kitérhet* a vallásából

is, de a boltból nem. — „Nem kell jobbra-balra *köszönteni*.” Ez a kifejezés nem magyartalan a *köszönni* helyett. Dunántúl így beszélnek, pl. Zalában (l. Magyar Nyelv XXVIII, 315). Az irodalmi nyelvszokás szerint azonban *köszönünk* ismerőseinknek az utcán, *köszöntjük*, *felköszöntjük* az ünnepeltet a nevenapján vagy más ünnepélyes alkalommal. — Az egyforma hangzású, de különféle jelentésű szavak ellen egyáltalában nem szükséges hadakozni, hiszen minden nyelvben vannak ilyen *homonymák*, magyarul: *egyalakú szavak* (pl. *ősz, író, terem* stb.). — A mesterségek magyar műszavai már régóta össze vannak gyűjtve abban a munkában, amelyet Mesterségek Szótára címmel Freeskay János szerkesztett a M. Tud. Akadémia megbízásából. Ez a kiváló mű 50 iparág leírását, valamint magyar-német és német-magyar szótárát foglalja magában. Először mesterségek szerint, külön füzetekben jelent meg, 1912-ben pedig kötetes alakban is napvilágot látott. Nagyon sajnálatos dolog, hogy iparosaink nem használják a benne összehordott jó magyar mesterszavakat.

**G. G. M.-nak.** Igaza van abban, hogy ma már türelme-  
sebben kell megítélnünk a nyelvújítás szóalkotásait, ha ta-  
lán szabálytalanok is. Az *irodó*-t nem pótolhatjuk az *író*-  
*szobá*-val, mert más az *iroda* (hivatali helyiség), más az *író*-  
*szoba* (lakásunknak egyik része: az úriszoba). De azért nem  
csaphatunk a másik végletbe sem. *Építőnk, vasútnok, döbbe*-  
*mény, döbbenély, testész, izmász, döntész, híresz, csinész, csinenc,*  
*fejlem, uszam, vívam, váltam*: efféle szavakat ma már csak  
mulatság kedvéért lehet faragni. Az nem baj, hogy némely  
képzővel különféle jelentésű szavakat képezhetünk; az *írá*s  
pl. bátran jelentheti a cselekvést is, a cselekvésnek eredmé-  
nyét is, hiszen ha nem jelenthetné, akkor a *Szentírás*-t is  
*Szentiromány*-ra kellene kijavítanunk.

**I. F.-nek.** Hogy a dunántúli eső „a *Dunántúlban*” esik,  
az semmi esetre sem helyes, hiszen nem mondja így senki  
fia. Aki pedig úgy okoskodik, hogy dunántúli ember nem  
mondhatja a Duna és a Dráva közéről: „*Dunántúl* esik az  
eső”, mert nem mondana vele igazat, az a Dunától nyugatra  
a kifejezésnek ezt a módját sem engedheti meg: „a *Dunán*-  
*túlon* esik az eső”, mert a Duna—Dráva közére értve ezzel  
se mondanánk igazat. Ha ilyen makaesul ragaszkodunk a  
földrajzi igazsághoz, akkor a dunántúliaknak nem marad  
más választásuk, mint hogy így beszéljenek szűkebb hazá-  
jukról: „a *Dunán innen* esik az eső” vagy ha jobban tetszik:  
„a *Dunáninnen*”. Hogy pedig a *Duna* neve mellől nem ma-  
radhat el a névelő, annak megcáfolására elég ez a néhány  
példa: S merre zúgnak habjai *Tiszának, Dunának*... (Köl-  
csey: Himnus). *Tisza* ide nem messze van (Vörösmarty:

Pusztá csárda). *Duna* partjaig nyúlt a korlát kétfelül... *Dunapartban* egy nagy zászló volt felütve (Arany: Toldi XI). *Tisza-Duna* ez, mely prüsszögve hordja... (Arany: Széchenyi emlékezete). *Tisza* partján van egy hajó kikötve (népdal). *Maros* vize folyik csendesen (népdal). Ha a *Duna* neve mellől sohase maradhatna el a névelő, akkor ezt se lehetne mondani: „*dunántúliai* vagyunk“. Végül hogy a *hol?* kérdésre felelő névelőtlen *Dunántúl* határozószó teljesen kifogástalan, azt igazolja ez a két nótarészlet: *Tiszán túl, Dunán túl*. Túl a Tiszán van egy csikós nyájastul... (Bartók: A magyar népdal 126). Jól ismernek *Tiszán innen, Tiszán túl* (Arany—Gyulai: Magyar népköltési gyűjtemény I, 306). (L. Magyarosan I, 14, 73, 126.)

**K. J.-nek.** 1. A *se nem* ma járatosabb ugyan, mint a *sem nem*, de azért emezt nem lehet hibáztatni azzal a megokolással, hogy kétszer van meg benne a *nem*. Ilyen okoskodással a *se ne* szerkezetet is el lehetne ítélni, mert ebben meg kétszer van meg a *ne*.

2. Akik a nyelvvel nem tudományosan foglalkoznak, hanem csak műkedvelők módjára, azokat bajos meggyőzni nyelvhelyességi kérdésekben vallott nézeteik helytelenségéről, mert az illetők azt tartják, hogy ami az ő nyelvérzéküknek szokatlan, amit ők nem ismernek vagy nem tudnak, az nem jól van magyarul. A tények azonban akkor is tények maradnak, ha a legmakacsabbul tagadja is őket valaki. Márpedig ilyen tény az, hogy a *megjelent valamit* ige megvan a magyar nyelvben (L. Magyarosan II, 23). Az *alszik* igével való érvelés nem sikerült, mert a két ige (*jelent* és *alszik*) nem egyforma igeekötőkkel jár: *elalszik* van, *eljelent* nincs; *bejelent* van, *bealszik* nincs; *följelent* van, *fölalszik* nincs. Hogy *megalszik* ige ne volna? Hát a tej nem *megalszik*? Helytelen állítás az is, hogy a *jelent* és a *megjelent* teljesen azonos értelmű. Ugyanolyan különbség van köztük, mint a *mond* és a *megmond*, az *ír* és a *megír*, a *tesz* és a *megtesz*, a *marad* és a *megmarad*, az *igazít* és a *megigazít*, a *büntet* és a *megbüntet* stb. között, vagyis a *meg-* igeekötő a cselekvésnek bevégeződését fejezi ki.

3. „*Elloptak két lovamat*“ (értsd: lovaim közül kettőt). Ezt az igehasználatot senki sem akarja „becsempészni“ nyelvünkbe, de nem is szükséges becsempészni, mert úgyis benne van. Bizonyítsa egy-két példa: *Mutass* nékem csak egy csillagát a reménységnek (Bolyai). Három új hámomat üresen *hagyának* (Arany). *Befalt* tizenhat szép cipónkat (Arany). Két végít *haguj* ám a hídnak. *Ismerek* én annak ezer meg ezer módját. Két fejét egyszerre *levágott*, de maradt még neki öt. (Az utóbbiak népnyelvi példák. L. Klemm: Magyar történeti mondattan 123.)

**L. L.-nek.** Mi nem szándékozunk a *káplár*-t kitessékelni a magyar szókészletből, eszünk ágában sincs ilyesmi. Ez a feladat arra vár, aki sehogy sem akar beletörődni abba, hogy a *forma* szónak éppoly polgárjoga van nyelvünkben, mint a *káplár*-nak. Érthetetlen, hogy sok száz, régóta meghonosodott idegen szavunk közül éppen csak a szegény *forma* legyen szálla valakinek a szemében. Annál érthetlenebb, mert nincs igaza, amikor azt állítja, hogy a *forma* „teljesen kiszorítja“ nyelvünkéből az *alak*-ot. A levélben foglalt bizonyítás megcáfolása végett elővettem csak úgy találomra a Magyar Nyelvnek idei 7—8. számát; abban a 207—12. lapon, tehát egy rövid tudományos fejtegetésben 19-szer fordul elő az *alak*, *alaktan*, *hangalak*, *alakul*, csupán egyetlenegyszer a *forma* és egyetlenegyszer az *egyformán*. De most aztán várom az ígéret beváltását!

**Szabolesi** azt írja, hogy önáluk bezárni kilinccsel szokták az ajtót, kulccsal vagy lakattal pedig *becsukják* vagy *bekulcsolják*. Faluhelyen az ajtónak — kivált régebben — nem is volt kulcsra járó zárja, tehát az ajtó bezárásán csak ennek a kezdetleges zárnak a működtetését érthették. Más vidéken, pl. az Alföldön éppen megfordítva használják a *bezár* és a *becsuk* igét: a bezáráshoz kulcs kell, a becsukáshoz kilincs is elég. — Az irodalmi nyelv szokás szerint is inkább a *bezárás* a hathatósabb művelet, az ajtónak a *becsukása* kevesebbet: csupán *betevést* jelent. De azért Petőfi ilyet is írt: „Tömlöcöd *becsukták*, Halld fordulni kulcsát, Csikorogni a zárt“ (A király esküje). N. J. B.

Több kérdésre a következő füzetben válaszolunk.

## TARTALOM.

	Lap
<i>Arany János</i> a nyelvművelésről — — — — —	25
<i>B.</i> : Anyag 66. — Státusz 87. — Makáber, herb és társai	109
<i>Bereczky Sándor</i> : Mart — — — — —	90
<i>Berzeviczy Albert</i> elnöki megnyitó beszéde — — — — —	2
<i>B. G.</i> : Horogkereszt — — — — —	91
<i>Csillag Gyula</i> : Kicsinyje, nagyja — — — — —	113
<i>Dongó Orbán</i> : Merre jár a villamos? — — — — —	112
<i>Ferenczffy Mária</i> : Ó, szép magyar nyelv! — — — — —	68
<i>Fincziczky István</i> : A magyar konyha — — — — —	19
<i>Frey Antal</i> : Szenzáció, programm, probléma 108. — Az elnémított magyar szó — — — — —	111
<i>Halász Gyula</i> : Németességek — — — — —	106

	Lap
<i>Hegedüs Loránt:</i> Szóajánlások — — — — —	22
<i>Ihász Ferenc:</i> Helyesírási hibák — — — — —	89
<i>Jánosi József:</i> Szívére vesz 40. — Leáll, leállít 68. — Keresetet indít, megpöröl valamire — — — — —	115
<i>Juhász László:</i> Ösbemutató — — — — —	91
<i>Kardeván Károly:</i> Az nem létezik — — — — —	113
<i>Kertész Kálmán:</i> Az idegen szavak kiejtése 62. — A keresztretjtvény mint a helyesírás megrontója 89. — Felvág, felvágó, felvágás 116. — Négy „és“ hat az tíz — — — — —	116
<i>K. M.:</i> Műszaki magyarság — — — — —	22
<i>Kosztolányi Dezső</i> beszéde — — — — —	13
<i>Kőszeghy István:</i> Evvel, avval 88. — Felszólító mód a jelentő mód helyett — — — — —	115
<i>Laczó Viktor:</i> Az idegen szavak kiejtése — — — — —	62
<i>L. G.:</i> Mussolini az olasz nyelv tisztaságáért — — — — —	68
<i>M. J.:</i> Azok az idegen szavak! — — — — —	43
<i>M. L.:</i> Strapál — — — — —	91
<i>Nagy J. Béla:</i> Hogyan ejtsük az idegen szavakat? 37.— Az idegen szavak kiejtése 62. — A Literatura és a logika 83. — Egy új szórendi szabály 91. — Szüle- tett Érmindszenten 92. — Lenne, volna 93. — -ván, -vén 93. — Nem..., hanem 93. — Hol lakott Ádám és Éva? 94. — Hibás IGE-ragozás 94. — Rendelke- zik 94. — Magyaros szótagolás 94. — Olimpikon 94. — Marokkói levél 95. — Mikor a nép urasan beszél	95
<i>N. J. B.:</i> Az összes magyar banktisztviselőnek 22. — Szegény magyar nyelv! 22. — Megjelent valamit 23. — A Pesti Hírlap Nyelvőre 23. — Hasonállású 40. — Szívére vesz 40. — Vermut 43. — Elszerencsétlenült 44. — Orvosi nyelvművelés 44. — A rádió a jó ma- gyarság szolgálatában 45. — Leáll, leállít 68. — Evvel, avval 88. — Merre jár a villamos? 113. — Ki- csinyje, nagyja 114. — Felszólító mód a jelentő mód helyett 115. — Keresetet indít, megpöröl va- lamire 115. — Nyélbe üt, nyélbe süt 115. — Arc 116. — Mulva, után 116. — Jó parti 117. — Magyar szavak 117. — Bécs vagy Wien? 117. — Nyelvhe- lyességi Tanácsadó Hivatal — — — — —	118
<i>Négyesy László</i> előadó beszéde és előterjesztése — —	4
<i>P. V.:</i> Nyelvújítás a sportban 42. — Mellette jobbra. Tőle balra — — — — —	111
<i>Rexa Dezső:</i> Nyélbe üt, nyélbe süt — — — — —	115
<i>Vitéz Rózsás József:</i> Teljtartalmú, hasonállású — —	39
<i>Rubinyi György:</i> Trolleybus — — — — —	111
<i>Sági István:</i> A vonatkozó névmásokról — — — — —	101

	Lap
<i>S. Gy.</i> : Vermut — — — — —	42
<i>Szalay Sándor</i> : Szlovák vagy tót? — — — — —	21
<i>Szinnyei József</i> : Jó magyarság — — — — — 49,	73
<i>Trencsény Károly</i> : Azok az idegen szavak! 43. — Szem- ben — — — — —	69
<i>Vad Mihály</i> : Arc — — — — —	116
<i>Vadász Endre</i> : Agyonlőtte magát 69. — Villamos fo- galmazó — — — — —	90
<i>Virányi Elemér</i> : Telefonoz, telefonál — — — — —	44
<i>Vöőné Pécs Mária</i> : Idegen szavak 20. — Beszélgetés az autobuszon 67. — Felszólító mód a jelentő mód helyett — — — — —	114
<i>Winter István</i> : Trolleybus — — — — —	110
<i>Z. Gy.</i> : Kiirtani — — — — —	67
<i>Zlinszky Aladár</i> : Szlovák vagy tót? — — — — —	59
<i>Zolnai Gyula</i> : Megszívlel 17. — Egy regényfordításról 31. — A fényképészeti dia f r a g m a szerencsés ma- gyar neve 41. — Objektív, radikális 81. — A legjobb- ban 87. — Miben áll a mi küzdelmünk az idegen szók ellen? — — — — —	97
<i>Zsirai Miklós</i> : † Négyesy László — — — — —	1
A Nyelvművelő Bizottság (Szakosztály) ülései 23, 45, 69,	119
A Nyelvművelő Szakosztály sajtóértekezlete — — — — —	2
Lapszemle — — — — —	94, 119
Üzenetek — — — — — 24, 46, 70, 95,	120

## TÁRGY- ÉS SZÓMUTATÓ.

<i>a</i> , az névelő hibás	autó: robogó 53;	bebeszéli magának
elhagyása 34, 56,	gépkocsi 69	76
112; németes hasz-	avval, evvel 88	becsuk, bekulesol,
nálata 55, 56, 87	az mutató névmás	betesz, bezár 123
Afrika-utazó 55	németes elhagyá-	beképzelt 3, 76
agrár- 55	sa 56	bekulesol 123
agyonlőtte magát 69	az nem létezik 113	belül (nyolc napon
aki, amely, ami 56,	azon, ezen 57	belül) 76
101, 106	azi németes hasz-	Berzeviczy Albert
alátámaszt 11	nálata 10; azt	16
ama, eme 57	után tárgyatlan	beszámol valami-
<i>amennyiben</i> (ha he-	ragozás 72	vel, valamiről 78
lyett) 76	át (utcán át) 112	betart, megtart 11,
<i>anyag</i> (kelme he-	átfogó javaslat 76	76
lyett) 66	Balkán-háború 55	betesz (ajtót) 123
arc, pofa 116	balra 111	bentaz 90

- bezár, becsuk, be-  
 tesz 123  
 Bécs, Wien 3, 9, 75,  
 117, 120  
 birtokos jelző hibá-  
 san *-nak*, *-nek*  
 rag nélkül 34  
 Bratislava, bratis-  
 lavai 22, 61  
 Bresztovszky Ede  
 15  
 Budapest 61  
 bürokrácia 48  
 Csűry Bálint 94  
 dalológép (gram-  
 mofon) 117  
 de, hanem 93  
 diafragma: fényre-  
 kesztő 41  
 Dunántúl, Dunán-  
 túl 121  
 durva szavak di-  
 vatja 119  
 egész (egészen he-  
 lyett) 31  
 egy idegenszerű  
 használata 55;  
 hibás elhagyása  
 55  
 Egyiptom, Egiptus  
 94  
 ellenére hibás szó-  
 rendje 35  
 elmesél 76  
 elnöklete alatt, el-  
 nöklése mellett.  
 elnöklésével 52  
 előtt, -vel ezelőtt  
 117  
 első sorban 75  
 elszerencsétlenül 44  
 eluralkodik 32  
 el van utazva 76  
 embertestvéreim 48  
 engedelmez, enge-  
 dély(ez) 52  
 evvel, avval 88  
 exoticum 96
- értetlenül áll 71  
 és hibás használá-  
 ta 74, 116  
 faj, fajta 52  
 fakuli 48  
 felszólító mód a je-  
 lentő mód he-  
 lyett 114  
 felvág, felvágó, fel-  
 vágás 116  
 fiatal úr, ifjú 76  
 fivér 54  
 fix: szabott, kötött  
 69  
 forma, alak 71, 96,  
 123  
 föltétlenül 75  
 garázs: gépszín 69  
 gentleman agree-  
 ment: gavallér  
 kötés 22  
 gépkocsi 69, 95  
 grammofon: dalo-  
 lógép 117  
 gyászol valakiért,  
 valakit 106  
 gyújtó: vállantó 53  
 hanem, de 93  
 hasonállású 39, 40  
 hasonlít hozzá 106  
 hatályon kívül he-  
 lyez 46  
 határozatlan névelő  
 idegenszerű hasz-  
 nálata 55, hibás  
 elhagyása 55  
 határozott névelő  
 hibás elhagyása  
 34  
 határozó igenév:  
*-va*, *-ve* képzős,  
*van* v. *lesz* igé-  
 vel 58; *-ván*, *-vén*  
 képzős 93  
 hatos (tantusz) 120  
 havanna-szivar 55  
 helyesírási hibák  
 89; keresztrejtvé-
- nyekben 89  
*hogy* németes el-  
 hagyása 57  
 horogkereszt 91  
 hoz, visz 10  
 idegen szavak 9,  
 19, 20, 22, 35, 42,  
 43, 67, 68, 76, 81,  
 97, 109, 111, 117  
 idegen szavak kiej-  
 tése 37, 62, 83, 87  
 idén 34  
 IGE (= Irók Gaz-  
 dasági Egyesüle-  
 te) hibás ragozá-  
 sa 94  
 igekötő hibás elha-  
 gyása 79  
 iktat 70  
 iktelen igék ikés  
 ragozása a fel-  
 szólító módban  
 (*fussál* stb.) 24, 47  
 infláció: pénzpuf-  
 fasztás, pénzpuf-  
 fadás 22, 69  
 inkognitó: rang-  
 rejtve 69  
 izraelita, zsidó 60  
 jelentő mód helyett  
 felszólító mód 114  
 jobbnál jobb 31  
 jobbra 111  
 jön, megy 10  
 kamatmarge: ka-  
 matrés 69  
 kampóskereszt 91  
 kelme, anyag 66  
 keresetet indít va-  
 lamire 115  
 keszkenő, kesztyű  
 70  
*ki* (vonatkozó név-  
 más) 101  
 kiesinyje, nagyja  
 113  
 kiejtés idegenszerű-  
 sége 54



- kiirt (kutyát) 67  
 kísérleti viteldíjle-  
 szállítás 90  
 kiter (boltból) 120  
 ki van zárva 76  
 kiveszi a részét va-  
 lamiból 78  
 kizárt dolog 76  
 kombiné: melles-  
 szoknya 117  
 koszorúslány, nyo-  
 szolyóslány 76  
 köszön, köszönt 121  
 közismert 76  
 kuli 48, 70; Kuli (ve-  
 zetéknev) 70  
 kultúr- 55  
 különböző, külön-  
 féle 11, 74  
 -lag, -leg 12, 54  
 lapszemle 94, 119  
 lassan, lassanként  
 33  
 le- hibás haszná-  
 lata 68  
 leépít 11, 76  
 lekési a vonatot 11,  
 76  
 lenne, volna 24, 93  
 lesz (-va, -ve kép-  
 zős igenévvel) 58  
 létezik 113  
 léteire 78  
 Literatura 37, 83,  
 91—94  
 magánkívül vagyok  
 95  
 Magyaren 61  
 mart 90  
 Márkus Miksa 16  
 megjelent valamit  
 23, 122  
 megpöröl valamire  
 115  
 megsugaraz (meg-  
 röntgenez) 53  
 meg szívvel 17  
 megy, jön 10  
 mellesszoknya  
 (kombiné) 117  
 melleti németes  
 használata 10  
 mellette jobbra 111  
 melléknévi igenév  
 (-t, -tt képzős)  
 németes haszná-  
 lata 58  
 Mesterségek Szótá-  
 ra 121  
 méltóztassál (mél-  
 tóztassad) meg-  
 engedni 72  
 mi (vonatkozó név-  
 más) 101  
 miért is, minek  
 folytán, minek  
 következtében,  
 minélfogva 56  
 mint hibás elha-  
 gyása 34  
 mostani, mostan  
 való 52  
 mózesvallású, iz-  
 raelita, zsidó 60  
 múlik valamin 79  
 mulva, után 116  
 -nak, -nek hibás el-  
 hagyása birtokos  
 jelző mellől 34  
 -nál, -nél németes  
 használata 10, 106  
 nem..., hanem 93  
 Négyesy László 1,  
 16, 45  
 németességek 106  
 népieskedés 79  
 nos németes hasz-  
 nálata 74  
 nővér 53  
 Nyelvhelyességi  
 Tanácsadó Hiva-  
 tal 118  
 Nyelvművelő Bi-  
 zottság (Szakosz-  
 tály) sajtóérte-  
 kezte 2; ülései  
 23, 45, 69, 119  
 nyelvtani hibák 77  
 nyelvújítás 51, 121  
 nyer idegenszerű  
 használata 59  
 nyélbe üt, nyélbe  
 sűt 115  
 nyolc napon belül  
 76  
 Nyugat 109, 119  
 oláh, román 59  
 olesít 71  
 olimpikon 94  
 orvosi nyelvműve-  
 lés 44, 119  
 öreg németes hasz-  
 nálata 74  
 örül valamire 106  
 összes egyesszám-  
 mal 22  
 ősbemutató 91  
 paradicsom 94  
 parti, jó parti 117  
 Pest-Buda 61  
 Pesti Hírlap 119  
 Pesti Hírlap  
 Nyelvőre 23  
 pofa, arc 116  
 Pozsony, Bratisla-  
 va 60—61  
 probléma 109  
 program 108  
 publicista: közíró  
 69  
 purizmus 76  
 rajta múlik 79  
 rác, szerb 59  
 rádió a jó magyar-  
 ság szolgálatában  
 45  
 rendelkezik vala-  
 min, valamivel  
 94  
 részére, számára 95  
 részéről (a maga  
 részéről) 106  
 révén 78

- robogó (automobil) 53  
 román, oláh 59  
 ródlí: számkó 69  
 rózsafüzér, olvasó 76  
 Sajó Sándor 45  
 sajtóértékeztet 2  
 Salusinszky Imre 15  
 se nem, sem nem 122  
 serkentő (ébresztő óra) 53  
 sétáló (az óra ingája) 53  
 sportműszavak 42  
 státusz 87  
 Stillhalte-egyezmény: hitelrögzítés 69  
 strand 55, 90  
 strapál 21, 91  
 szavak, szók; szavát, szót 24  
 számára, részére 95; számára, számomra stb. 107  
 szemben 69  
 szemében (a szemében) 107  
 szenvedő ige 57—58  
 szenzáció(s) 108  
 szerb, rác 59  
 Szinnyi József  
 Négyesy Lászlóról és Sajó Sándorról 45  
 szívére vesz 17, 19, 40  
 Szlavónia (Tótország) 61  
 szlovák, tót 21, 59, 61—62  
 szóajánlások 22, 69, 120  
 szók, szavak; szót, szavát 24  
 szórend 91—93  
 szótagolás (*temp-lom*, *tem-plom*) 94  
 szóvá tesz 78  
 tantusz: hatos 120  
 tárgyas ragozás *azt* után 72  
 tárgyatlan ragozás  
 birtokos személyragos főnév mellett 122  
 telefonál, telefonoz 44  
 teljtartalmú 39  
*templom* elválasztása 94  
 testedzés műszavai 42  
 tevegel 71  
 textil- 55  
 tót, szlovák 21, 59, 61—62  
 Tótország (Szlavónia) 61  
 többszám németes használata 73  
 töle balra 111  
 trolleybus 110  
 tudat valakit valamiről 72  
*túl* (*kívül*, *felül* helyett) 34, 107  
 túlnagy stb. 55  
 tűnik (úgy tűnt) 34  
*után* németes használata 10  
 után, mulva 116  
 utca 70  
 ürmös (vermut) 42  
*-va*, *-ve* 58  
 van (*-va*, *-ve* képzős igenévvél) 58  
*-ván*, *-vén* 93  
 vëllantó (gyújtó) 53  
 vermut: ürmös 42  
 veszedelmeztet, veszély(eztet) 52  
 vezetéknev írása 46  
 vezető cikkely, vezércikk 52  
 villamos útírányának jelzése 112  
 visz. hoz 10  
 volna, lenne 24, 93  
 vonatkozó névmások 56, 101  
 Wien, Bécs 3, 9, 75, 117, 120  
 Zolnai Gyula 15  
 zsidó, izraelita 60

---

A szerkesztésért Nagy J. Béla felelős, a kiadásért Zsirai Miklós.

---

Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet R.-t. Budapest.

## TUDNIVALÓ.

A *Magyarosan* a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és kiadásában jelenik meg, s állandó kapcsolatban van az Akadémia Nyelvművelő Bizottságával, de tartalmáért csak a szerkesztőség felelős.

A lapba szánt közleményeket a felelős szerkesztő címére kell küldeni. (Nagy J. Béla gyakorló-középiskolai tanár, Budapest, VIII., Múzeum-körút 6—8.)

A *Magyarosan* február, április, június, október és december közepén jelenik meg. Terjedelme füzetenként 1½ iv.

Előfizetés egész évre 1 pengő, egyes szám ára 20 fillér. Az előfizetést a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalába tessék küldeni (Budapest, V., Akadémia-u. 2.). Előfizethetni könyvkereskedésekben is.

A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagjai és a Magyar Nyelv előfizetői e folyóiratot a Magyar Nyelv számaihoz mellékelve ingyen kapják.

A *Magyarosan* szerkesztősége szívesen válaszol az olvasóknak a magyar nyelvhasználatot és nyelvhelyességet illető kérdéseire.

SYLVESTER NYOMDAI INTÉZET  
BUDAPEST

1